

XIV. évfolyam, 152. szám

2014. június

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán versei

Szőke Imre Mátyás: Selfie

Vida Gergely:
Egy háromszög illúziója

Berka Attila: Anómia

Németh András versei

Szabados Árpád meséi

Varga Melinda versei

Frank Tibor:
Polgár a romokon

Ignácz Károly:
Számvetés
a Horthy-korszakkal

Szakály Sándor:
Ítélet és felmentés

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Árad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Mányoki Endre (vers, próza), Szócs Géza,

Makkai Ádám (Hawaii)

Munkatársak:

Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó).

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

A borítón: **Gazdag Ágnes** festménye

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

MAJORANA A TENGERRŐL ÍRNA

A tengerről írnál, ha a tengernél
élnél, habokról, szelekről, matrózról
költénél verset, zivatarral kelnél,
beléd rögződjön a kell még, Ózról
ne fantáziálj, hisz a varázslókat
úgyis elkerüli a varázs, holló
az ember, álom benne lábat lógat,
szűz hajnalokon a kikelet forró
látomásokat oktat, a szerelem
ennyire-olcsó, árulná a boltos.
Legjobb, ha a zsebed mélyére teszed.
Kabátodon nem virágzanak foltok.
A szerelem vizével szomjad oltod.
Ég aljára a fény girlandot szegez.

MAJORANA ÖNMAGÁT LÁTJA

A léleknek is szüksége van erősítő szerre
– például csendes naplemente
a tengerparton ácsorgó pálmákkal –,
hogy képzelődj és játssz a gondolattal,
miért változtatta csillaggá Isten
Ariadnét, Bacchus kedvesét
– mert a víz hullámaiban
sistergő fényről ez is eszedbe jut –,
s talán Pindarosz megelevenedő
győzelmi ódájának fennkölt hangulata
segít megtámasztani
lelked düledező állványát,
míg a hősökrol zsongó szavaid között,
szorongató emlék bukkan fel,
álmot ölelő karokat látsz,
középen egy tűnődő pontot,
mosolygó önmagad.

MAJORANA MENEKÜL

Rómán túl – fényörvény várt – igyekeztem az úton,
míg Padulába siettem, távolt csent, selyem inget
varrt rám, mart a szelíd láz, kábán újra velem volt
minden vágy, gyorsítván lépteim, összebem újabb
járata nyílt, fáradt könny perdült, ajkamon éledt.

Felettem boldogtalan csillagok
fénye őrködött, múltam ragyogott.
Minden álmomat mögöttem hagytam,
de rögeszméim magammal hoztam.
Mágikus magok honát kerestem,
melyben proton és neutron hessen,
mindkettőnek egyensúlya, szimmetriája
a lét kapuját szemem előtt kitarta.

Értem én: amit meg kell értenem, holott.
A test helye az idő függvényében adott,
tenyerében a végtelen térnek,
lökötő kvark-buborékok,
mint mezőn a fűszálak, összeérnek,
újraszületnek a hadronok.

Bennem emésztő nyugtalanság lázad.
Az elmúlás tárnáiban a félelem forradalma.
Én még elnémulok, néha játszom,
azt játszom, hogy egyensúly van a világon.

Ami idelenn a földön sérül,
odafönn is ugyanúgy évül.
Milliárdnyi antirészecske
plusz milliárd egy részecske léte
elég a mindenség üdvéhez.
Hasad az elmém,
mint atommagok.

Lesz, ami lesz, meg nem alkuszom.
Sárkánykarmokat növesztek,
a siető végtelen is határt bont.
Az Úrral kell most szövetkezni,
ha élni akarok,
mert hűl az anyag, míg a tér tágul,
önmaga antirészecskéje az Eta-null,
és mégis minden mély titok.

A titok felhőjében kutatok elveszetten,
fénnel meszelt a padulai ég felettem,
spektroszkóp mágikus fényeiből képek,
az én halálom sem étellel ér véget.

SZÓKE IMRE MÁTYÁS

SELFIE

Selfie 1.

Talán ez lehetne az első kép, melyet megosztok magamról: hatalmas, világoskékre festett bárpult belső oldalán, egy hűvös, alagútszerű pincében állok, kissé görnyedt testtartásban, mutatóujjam a laptop érintőpadján. Éjjel egy óra van. Ez itt a saját kocsmám. Nemrég kísértem fel a lépcsőn utolsó vendégemet, egy düllöngélő, barna hajú lányt; együtt kukucskáltunk a bejárati ajtónál, vajon a korábban távozó pasast, aki nála is sokkalta részegebb volt, elviszi-e a taxi. Elvitte. Bevállalósok a taxisok! Nevettünk, azután Csilla átölelt búcsúzóul.

Most már tényleg haza kell mennem, közölte.

Nyugodtan maradj, ha akarsz, pihenhetsz itt a kanapén, feleltem.

Nem, rázta meg a fejét. Ha már sikerült feljönnöm a lépcsőn! Olcsó édes bor szagát osztva meg velem lassan elengedett. Várakoztam, mi történhet még. Esetleg magához ránt, és teljes erőből a bal karomba harap, mint előző éjjel Viola?

De nézzük meg jobban a kimerevített képet. Kétméter magas, eléggé keskeny vállú férfi szerepel rajta. Nyaka hosszú, és perverz szögben áll, gerince túlontúl egyenesnek látszik. Háta mögül, a raktárból szűrődik ki némi fehér fény, szemből a laptop kéken világítja meg az arcát, egyébként sötétség és csend veszi körül. Alighogy egyedül maradt, kikapcsolta a zenét, eloltotta a lámpákat. Elárulom, hogy hónapok óta él ebben a pincében, és nem is vágyakozik a felszín után. Koponyája nem elég tojásdad, hátul inkább lapos, profilja jellegtelen. Ódivatúan, sőt inkább szedett-vedetten öltözködik. A sárga különböző árnyalatait viseli éppen:

galléros Adidas pólót, tükörsimára nyűtt, drapp színű kordnadrágot. Springfield. Előtte a képernyőn megannyi kéretlenül megosztott, unalmas portré, amelyeket elbűvölve, cinkos mosollyal nézeget. Már tudja, hogy nemsokára „selfie”-ket fog írni, sőt, már kialakult benne a meggyőződés, hogy valójában, öntudatlanul mindig is ezt csinálta. Megkönnyebbülés tükröződik az arcán. Az elmúlt hónapokban bénító terhet jelentett számára, hogy itt meg ott, erre meg arra íróként mutatták be, szövegeket, sőt, regényeket vártak tőle. Pedig ő csak egy kamera nélküli fotós. Szerinte. Autodidakta. Önmagára fókuszált. Rögeszmés.

Amikor legutóbb íróként mutattak be, kényelmes karosszékben ültem egy alapítvány csöppnyi klubjában, nem messze az Árpád hídtól. Csupa ölbe tett kezű, nagyon szelíd ember vett körül – pszichiátriai kezelték. Büszkén meséltem nekik, hogy magam is voltam pszichiátriai kezelt, azután felolvastam néhány novellát, amelyek valószínűleg rontottak az állapotunkon. Közben rájöttem, hogy soha többé nem akarok ilyen novellákat írni. Mikor végeztem az utolsóval is, a moderátor biztatóan nézett a közönségre, és mondta, hogy nyugodtan tegyenek fel kérdéseket. Nagyon szelíden, szomorúan néztek vissza ránk. Egy idős nő, aki addig rendületlenül sálat vagy pulóvert kötött, kezdte elpakolni a tükret. Többen elindultak kifelé. Végül egy kopaszodó, sovány férfi visszafordult az ajtóból, és fölöttébb tisztelettudóan ezt kérdezte: akkor az utolsó történetben, ha jól értettem, mert hát olyan sejtelmesen lett ez megírva, az a kutyás férfi kiirtotta a családját?

Mosolyogva bólintottam. Igen, kiirtotta.

Selfie 2

Szerintem az a normális, ha mindjárt a második bejegyzésben ellentmondok az elsőnek. Valójában az vagyok, ami ellen hiába tiltakozom; ami akkor is jól áll nekem, ha nem mosom, nem vasalom, és még igazgatnom sem kell, mikor megállok benne a tükör előtt. Sohasem volt ilyen ruhám. Sem munkám, sem hobbim, de még a nemi identitásom sem

ennyire stabil. Csak ez a kurva írás, tényleg az egyetlen. Függetlenül attól, hogy éppen jól csinálom vagy rosszul. Ha megtagadom, ha elfelejtem, ha ezerszer inkább nézek tévét, eszem fényt, követek el öngyilkosságot; ha a város főterén hirdetem ki, hogy soha többé egyetlen sort, hogy nem vagyok más, csak egyszerű, közönséges, szadista férj, szerzetes, hallgató, meleg zsaru, analfabéta fémcsiszoló, elefántcsont-kereskedő, képeslapárus, vagy épp lecsövesedett buddhista kocsmáros: ez újra és megint ott van. Felüti a fejét. Kiújul, mint egy krónikus betegség. Tudom, hogy rengetegen vannak így zenével, festéssel, matematikával, de hadd mondjam el, hogy tavaly novemberben megismertem egy szőrös kézfejű, fiatal férfit, akinek legalább ennyire természetes, örökölt élvezetet jelentett: a bontás.

Én akkor vagyok jól, ha bontunk, mondta. Megfeledkezek mindenről. Megyek előre. Múltkor is, jöttek a Sanyiék, és kérdezték, mi van veled, te nem is mentél el ebédelni. Kezemben a pajszer meg a kalapács. De még rágyújtani is elfelejtettem. Alig hagytam nekik munkát. Az van, hogy én, ha mindig bontanánk, hazamenni is elfelejtenék. Mehetne tőlem éjjel-nappal, csak hozzanak néha sört. Bólintott, és köpött egyet jobb felé. Csak, sajnos, nem mindig bontunk.

Ezen a második képen formaruhát viselek. Fekete nadrágot, bakancsot, kék pulóvert. Őriznem kell a Gutenberg téri játszótér, este kilenc óra van, szokatlanul meleg idő. Bal kezemben papírfedelű könyv, a címe: Vadnyugati történetek. Már abbahagytam az olvasást, amikor három hazafelé tartó munkás oda-jött hozzám beszélgetni. Körbevesznek, lazítanak, dobozos söröket isznak. Még nekem is hoztak egy jó cukros kávé, melyet a sarkon található, Boldog Kft. által üzemeltetett éjjel-nappali közértben vásároltak meg. Kávészom. Egyik lábammal lazán felépek a padra: ezen szoktak a csövesek pihenni, de most – miattam – másik helyet keresgélnek valahol a Kőfaragó utcában. Mosolyogva nézek a fiatal férfira, aki oly plasztikusan írta le előttem a bontás művészetét. Egyik szőrös, húsos kézfejét gondosan bekötözték, de ezt a sérülést, kivételesen, nem munka közben szerezte. Hanem amikor legutóbb leütött valakit, épp a szétnyíló száját, épp a metszőfogakat találta el, és, sajnos, elfertőződött a seb. Túl vagyok rajta, mondja. Tetanuszt is kaptam. Semmi gáz.

Selfie 3

Mondták, hogy ma az Ősemberrel fogok járőrözni.
Melyik az Ősember, kérdeztem.

Hát. Az a nagydarab fickó, aki mindig olyan sokat pofázik.

Ne már. Ezoterikus izékről? Aki hisz a gondolat erejében?

Ja. Nehéz napod lesz.

Vállat vontam. Majdnem mindegyik felügyelő nagydarab volt, és sokat pofázott. Erről vagy arról. Akármelyiküket hívhatták volna Ősembernek.

Felőlem!

Vasból készült öltözőszekrények. Fosbarnára festett, szögletes és hallgatag lemezfakkok, amelyeneket régen a Szerszámgépgyárban láthattam, vagy gázolajszagú Volán-telepeken, vagy bármilyen homályos, lélekzabáló térben, amit melósok számára jelöltek ki öltözőnek. A cég, a gyár, a vállalat méreteitől függően lehettek ezek a helyiségek akár tornateremhez vagy egérlyukhoz hasonlóak, és lehettek a bádogfakkok színesek, zöldek, barnák, számomra mindig ugyanaz a hangulat áradt belőlük: a megnyugtató reménytelenségé. Megérkeztél haver, vedd le a ruhádat. Vedd fel a miénket. Aki ezt nagyvonalúan tudomásul vette, már ragaszthatta is az első szép csöcsű, darázsderekű nő képét a szekrényajtó belső oldalára, mintha kitűzte volna a zászlót: íme, elfoglaltam, ez az enyém, a birtokom, e helyütt fogok én öltöznivetközni, hülyülni, termelni, szopatni és szopni, amíg csak meg nem döglök. Illetve nyugdíjazásomig. Köszönöm szépen, jobb nem jutott eszembe.

És amint azt vállalatbirodalmak vezetőitől, de a nép minden rendű és rangú tanítóitól egyébként is tudni lehet: hülyülni, termelni, szopatni és szopni jó. A tisztességes ember életen át tartó elfoglaltsága, mely minden nemzetgazdaság stabil alapját képe-

zi. Konzervatív közelítésben: „Imádkozzál és dolgozzál!” Szocialista verzióban: dolgozzál imádság nélkül.

Álldogálok a szekrényajtó előtt, kezemben a kulcs. Nemrég hívtak fel telefonon, és mondták, hogy véglegesítettek. Morzsolgatom magamban a szót: végleges. Azután lenn az udvaron megszólít a raktáros, kérdezi, hogy van-e már szekrényem. Válaszolom, hogy nem tudom.

Nem tudod? Mi a faszom az, hogy nem tudod?

Úgy értettem, hogy ...

Van vagy nincs. Úristen, kiket vesznek fel ide mostanában! Gyere, megmutatom az új helyed!

Álldogálok, és nem akarok a szekrénybe tenni semmit. Nem akarok az ajtajára ragasztani meztelen nőket, se nyertes tippmix szelvényt. Csak bámulok a frissen festett, fémszagú szürkeségbe, és örömmel tölt el, hogy számít rám, megint befogadott a munka világa. De szekrény nekem nem kell. Akármennyire végleges vagyok is, biztosan tudom, hogy nem maradhatok sokáig. Addig viszont – kint a bejáratnál – vár rám az Ősember – meg a többi felügyelő.

VIDA GERGELY

EGY HÁROMSZÖG ILLÚZIÓJA

M. M. filmjére

A hátsó nagy kert északnyugati irányba szűkül.
Az alapvonal, amelyen tulajdonképpen állunk,
nem zár be a szárakkal elég kis szöget
ahhoz, hogy mire tekintetünkkel elérnénk
a szemhatárig, háromszöget kapjunk.

A telek területe miatt erre amúgy sincs lehetőség,
a háromszög illúziójára, vagy inkább a benne rejlő
egérútra nekünk van szükségünk magunknak,
hogy kompenzáljuk a tágasság miatt amúgy
túlságosan is megfutó tekintet kegyetlen
megtorpantását: a szemhatárt a trapéz rövidebb
alapjával szinte párhuzamosan húzódó,
sűrűn ültetett kanadai jegenyék sora adja ki.

Akárhogyan is, egy gigantikus fal.
Miközben a szárak irányában
mindkét oldalra nyitott a tér.

Néhány törzs azonban innen-onnan hiányzik,
kivághatták, vagy kidöntötte őket a szél,
nem megyünk oda, hogy ellenőrizzük.
Helyükön bodzabokrok serdülnek,
bujaságukkal zavart csempésznek a szimmetriába,
így legalább nyílhat felettük valami hasznavehető
átjáró a megállított tekintet számára.

Bár perdöntő bizonyíték nincs rá,
hogy mélysége lenne,
egyszerűen csak kék tér,
olyan pontosan tölti ki az ég,
pattanásig belefeszülve ponyva.

A jegenyesor mögött, vele csaknem párhuzamosan,
a határút és a kanális.

Szerencsénk van: két ilyen, fentebb leírt,
egymástól távolabbra eső, a hiányzó fák által
úgymond kitágult képmezőnek köszönhetően
egy kisebb, 4-5 egyedből álló vízimadár
csapatot láthatunk leereszkedni. Útjuk
nyugat felől átlóban szeli a fasor elnyúlt téglalapját.
Legalábbis ezt mutatja, ha képzeletben összekötjük
a metszés két pontját: azzal a megkötéssel,
hogy e pontok természetesen csak hozzávetőlegesen
jelölhetők ki a bodzák feletti mezőt átszelő
átlón, ott éppen, ahol a szem és az elme képes elkapni.
S az már tényleg csak átsuhan az agyunkon:
ahhoz viszont nem vagyunk elég messze,
hogy a csapatot egy pontnak lássuk (bár a fajta
megnevezésére így sem teszünk kísérletet).

A vízre szállás helyzete különben mindenképpen
jól saccolható, még akkor is, ha tudjuk: olykor a madár
még métereket siklik közvetlenül a víz felszíne
felett, a töltés biztonságában.

A tévedéshatártól bőven innen vagyunk.

A hínáros kanális, a gazos, kis szögben lejtő part,
régii kalandok helyszíne, innen nem látható tehát,
a töltést is számítva többszörös takarásban van.
Nem ballagunk oda, hogy megnézzük,
megelégszünk a geometria adta bizonyossággal,
különben az emlékezetre kellene hagyatkoznunk.

BERKA ATTILA

ANÓMIA

(részlet)

1.

Néztem a késeket, mert kerestem azt a konyhai nagyot, amit legutóbb Várnél láttam. Éles, könnyű és övre akasztható tok jár hozzá.

Judit belevágott az újabb kismonológba.

– Döbbenetes, drágám, hogy mennyi időnket veszítjük el. Ha megtudnánk a halálunk időpontját, mármint konkrétan, óra, perc, másodperc, és leírnánk egy papírra, mert ha leírjuk egy papírra, máris csak egy szám, egy határozott, egyértelmű szám, amivel lehet számolni, fontos, hogy hosszúkás papír legyen, a számot pedig a tetejére írjuk, és ekkor felidézzük azokat az alkalmakat, amikor vártunk valamire, sorban álltunk, vagy széken ültünk egy hosszú folyosón, de ez a része végül is lényegtelen, hanem maguk az alkalmak, a posta, az orvosi rendelő, akármilyen hivatal, bejutni egy koncertre, fel egy vonatra vagy repülőre, vagy csak megmelegítesz valami kaját és a többi, és a többi, tehát ha minden így elhasznált időt, ezeket a számokat írod szépen egymás alá, persze nem fog mind odaférti, úgyhogy először elég annyi, amennyi a papírra ráfér, esetleg összeadod őket, és az összeget ráírod egy másik papírra... Magad alá csinálsz, drágám, ha meglátod azokat a számokat...

– Felszólítom, hogy azonnal hagyja abba a bűncselekményi tevékenység végzését!

Ez annyira barom mondat, valószínűleg nem is ezt mondta a biztonsági őr.

Judit szorosan hozzám simult, és a szemembe nézett. Az őr felé fordultam, éreztem, ahogy szétáramlik bennem az adrenalin, a torkom kiszárad, az izmaim megfeszülnek, vagyis éppen olyan, harcra kész állapotba kerülök, amilyenbe évezredek óta a férfiak az ilyes helyzetekben.

– Hogy mi van?!

Értelmesebb mondat nem jutott eszembe.

A biztonsági őr fenyegetően közelebb lépett. Rögtön látszott rajta, nem akar megszólalni, nem akarja megbeszélni. Sőt lépett még egyet, és megfogta Judit karját.

– Elmész te a picsába, bazmeg! – kiáltottam, és két kézzel mellbe taszajtottam. Belekaroltam Juditba, és elindultunk a kijárat felé. – Gyere, menjünk a francba!

A pénztáraknál jártunk, amikor Judit felsikoltott, én meg éreztem egy elég durva rántást a vállamon, aztán meg egy recscsenést. Megálltunk.

A ruházkodásra nem szoktam sok energiát pazarolni, ezt az inget viszont kizárólag Judit kedvéért vettem fel, mert a múltkor azt mondta, nagyon szereti rajtam.

Juditot bal kézzel magam mögé rántva, a jobbal felcsaptam a biztonsági őr orrát az agyába. A recscsenés, szorcsanás hiába csak egy pillanatig hallatszott, az egész bolt leállt. Földbe gyökerezett lábbal, levegőben maradt karokkal bambult eladó, vevő, pénztáros, árufeltöltő, hajléktalan és tolvaj.

Az őr rongybabaként hullott lassan, nagyon lassan a padlóra.

Judit tíz körömmel rántott magával, hogy a test, a hulla puffanásakor már az utcán rohanjunk, házakon és aluljárókon át, hogy megmeneküljünk, hogy hazajussunk.

2.

– Bazmeg, te nem vagy normális – mondta nekem reggel Judit, miközben belém erőltette a kétdoboznyi, liternyi kefir. Éjszaka az összes rohadt piát bevedeltük.

– Soha, semmilyen körülmények között nem nyúlhatott volna hozzád az a gyökér, drágám – súgtam kicsit később, a gőzölgő kávé fölött Juditnak, és próbáltam legyőzni a nyelőcsövem lüktetését, amit a gyomrom okozott, ami égett, de nem bírtam enni, azonnal visszajött volna. Persze jobb lett volna mindent kihányani, akkor meg kár belém a kaja.

Az egyik fogam recscsent, az asztalra köptem a felét. Mutattam Juditnak, már megint. Ha így folytatom, lassan bébiételen fogok élni.

Judit széthúzta a nehéz sötétítőt, hadd jöjjön be a fény.

Mosolyogva hozzám lépett, megemelte a fejem. A kezében kés.

– Ez meg honnan van neked?

– Ez nem nekem van, hanem ajándék tőlem neked.

– De ez a kés... Hiszen ez a kés...

Ez furcsa.

– Gyorsan lezuhanyzom – mondom, és betámolygok a fürdőszobába.

Forró víz kell most.

Eddig nem is mutatta, pedig beszéltem neki róla.

De az meg fizikai képtelenség, hiszen látnom kellett volna.

Körbenéztem a fürdőszobában. Ez biztosan az ő lakása? Inkább hasonlít az enyémre, jöllehet nem az, mégis.

Tulajdonképpen ki ez a nő? Mióta ismerem?

Az évfordulón történt. A piacon. Zöldséget akartam venni a vacsorához, és náluk már vásároltam többször, mert mindig friss és finom volt az árujuk.

Aznap Judit egyedül volt. Mire odaértem, tele voltam pakolva az összes többi nyersanyaggal. Csak a zöldség hiányzott.

– Már csak a zöldség hiányzik – mondtam köszönésképpen, és mosolyogtam, mint a vadalma. Felszabadulttá tett a készülődés, alig vártam, hogy nekiálljak a főzésnek-sütésnek.

– És milyen zöldségre van szükséged?

– Őszintén szólva, nem tudom, ezt az egyet nem gondoltam végig.

– Azt tudod, hogy mire kell? Mármint mihez. Simán meg akarod enni vagy köretnek, vagy megfőzöd, esetleg megsütöd?

Csak ekkor tűnt föl, hogy én vagyok az egyedüli vásárló, nemcsak itt, ezen a soron, hanem az egész piacon, sőt, Juditén kívül üres az összes stand. Nagyon késő lehet már, a végén még nem készülök el a vacsorával.

– A vacsorához lesz.

Judit kinevetett, és megszeretgetett a mosolyával.

– Az rendben van, hogy a vacsorához lesz, de mi lesz a vacsora?

Tanácsalan voltam a meglepetéstől, hogy zavarba jöttem. Judit próbált segíteni.

– Szokványos vacsora lesz vagy valami különleges?

Semmi.

– Oké, értem, itt valami komolyabban állunk szemben. Első randevú?

Egyre szebben és szebben mosolygott. Hát én meg...

– Te azt akarod, hogy kiröhögjelek és elküldjelek?

Ez ott volt. Kicsit összeszedtem magam. – Az utolsó vacsorám lesz.

Valamiért azonnal elhitte, és komolyan vette. Ez annyira feldobott, hogy széles mosoly terült az arcomra. Mint egy idióta.

– Akkor azt én főzöm meg neked – mondta Judit, és pakolni kezdett. – Gyere, segíts!

Kapásból beleszerettem, vagyis ennyit arról, hogy ez a vacsora lesz az utolsó. Úgyhogy most komolyan szembe kell néznem magammal egy arra alkalmas tükör segítségével. Legalábbis a doki azt javasolta, ha valami bajom van, ha valamit nagyon át kell gondolnom, vagy éppen meg kell beszélnem magammal, akkor üljek tükör elé. És eddig bejött. Igaz, hogy többet grimaszolok, de a tekintetem nem hazudik. Ha mélyen belenézek a szemembe, akkor nem tudom átverni magam.

A doki azt is mondta, egészen az utolsó pillanatig történhet valami, ami miatt megváltoztathatom a szándékomat, de ettől nem leszek szarabb ember, mert az élet az, ami ennyire kiszámíthatatlan.

Nem én vagyok a hitvány, hanem az élet.

3.

Elég lassan értettem meg, hogy itt most valaminek nagyon vége van.

A rengeteg vért is csak akkor vettem észre, amikor elcsúsztam, orra zuhantam és két centivel arrébb megláttam Judit fél arcát.

A fél fején a fél arcát. A nyakából maradt valamennyi, a többi része viszont hiányzott.

Hosszan okádtam, aztán elaludtam.

Sötét volt, amikor a telefon csörgése ébresztett. Felvettem.

– Ide kell jönnöd most azonnal! Érted? Most azonnal!

Nem kapcsoltam villanyt, nem mosakodtam, nem mostam fogat, csak felöltöztem, és kimentem a lakásból.

Ahogy kiléptem a ház kapuján, fordultam a szomszéd Pofonba, mert mindenekelőtt muszáj volt innom valamit.

Már a második decit kortyolgattam, amikor végre szirénákat is lehetett hallani.

Judit.

– Na, kisköcsög, te is bejöttél a pofonért? – lépett mellém, és tette a vállamra a kezét váratlanul egy részeg tahó, aki, gondoltam, az inkább idegesítő, mint szeretett törzsvendég szerepét kedveli, és a soha vagy ritkán látott arcokat pofonnal köszönti, mert az olyan vicces.

Nyugtattgattam magam, legyek gyáva, és tűnnek el azonnal, de hiába, már el is kaptam a karját, a másik kezemmel nyomtam bele a szemébe egy feles poharat, közben letérdeltem, hogy a feje a pultnak csapódott, rátalpaltam a nyakára, ami reccsent, erre elengedtem, és fordultam.

Kifelé menet a pult feletti tévét bámuló öreg részek az asztaláról felkaptam két sörösüveget, és az ajtóban kést rántó újabb tahó arcán eltörtem őket, majd, sajnos, látványos keresztmozdulattal szétvágtam a nyakát a csonkokkal. A spriccelő vér elől gyorsan az utcára ugrottam, és bedobtam magam az első lépcsőházba.

Ha Judit velem van, nem engedte volna, hogy balhé legyen, gondoltam, de aztán eszembe jutott az a hülye biztonsági őr. Meg a kés. Az a kés. Amit nem egészen értek.

De talán már mindegy, mert azt legalább ugyanennyire nem értem, hogy mi történt odafent. Oké, hogy ezekben a régi, lelakott lakásokban akármi bekrepálhat egyik pillanatról a másikra, de akkor is. Ne már, hogy az utcák, a zaj, a bűz meg az egész egy kalap szar, de odahaza, a lakásban is akármi meg lehet döglenni, az azért már a középkor, a középkor legeleje, bazmeg.

Nagy szerencsém van, hogy ebben a házban a padlásajtót ma elfelejtették lelakatolni, talán lesz néhány zavartalan órámm gondolkodni és aludni, mielőtt rám találnak vagy feladom magam. Mert bújkálgatni semmi kedvem. Egyáltalán semmihez nincs semmi kedvem.

Nem engedhettem volna Juditnak. Ő élne, én meg nem, vagyis mindenki a helyén lenne. Mert Judit tudott élni. Értette és szeretete ezt a valamit, eligazodott benne, én meg az olyan egyszerű kérdésekre sem tudtam válaszolni, hogy hol tanultam, mit csinálok, milyen terveim vannak, milyen a családom stb.

Rajta nem múlt semmi. Az első vacsoránk csodálatos volt, mert még azt is normálisan tudta megkérdezni, ugyan miért akartam, hogy az utolsó vacsorám legyen ez, hát nem jobb így, hogy holnap is lesz nap, és ha akarom, akkor vele, akkor marad.

Öt percet kértem, hogy a fürdőszobába mehessek tükrözni.

4.

Mialatt ébredtem, úgy tűnt, legalább tíz perce azt álmodom, hogy harmadnapja nem alszom, és kezdek egészen szétesni. Ezért amikor kinyitottam a szemem, és felültem, egy-két századmásodpercig kimondottan jól éreztem magam.

Aztán, persze, rájöttem, hol vagyok és miért.

Judit.

Keresni kezdtem a kabátomban a telefont, de csak a kést találtam. Már megint, még mindig azt a kést. Pedig ha tudnám, ki hívott, és hova kellett volna azonnal mennem, talán továbbléphetnék, így kicsit nehezebb lesz

Juditért elég nagy kár, rendes lány volt, nagyon rendes. Az első nő volt az életemben, aki azonnal otthon érezte magát nálam. Úgy járt-kelt és lélegzett a lakásomban, mint egy vérbeli profi, mintha kértem volna rá, pedig ez lett volna az utolsó, mégis hagytam, teljesen ráhagytam mindent. Annak idején Bicebocival is képes voltam üvöltve veszekedni, ha nem úgy és oda tett dolgokat, ahogy és ahova én szoktam, sőt egyáltalán az, hogy hozzányúlt az én cuccaimhoz, az azonnal és teljesen ki tudott készíteni. Kétségbe is estem néha, mi lesz itt, ha majd jön a gyerek, és az ő feje fölött fogunk ocsmány módon üvöltözni egymással; még el se kezdi az életét az a kis sima bőrű majom, mi meg szilánkosra törjük a lelkét.

Juditnak hálás voltam.

Ha most valahogy hazajutnék, talán össze tudnám kapni magam. Lezuhanyoznék, fogat mosnék, átöltöznék, főznék egy jó kávé, sőt esetleg a hűtőben is lapul valami ehető.

Csak hogy nagyon is lehetséges, hogy már figyelik a lakásom. Ráadásul a szomszéd a függönye meg a kukucskálónylása között éli a kurva életét, akármit meglát, ami nem tetszik neki, minden körülmények között azonnal felnyom, mert mindig is egy ócska, rohadt spicli volt.

De mennem kell, haza kell jutnom.

Kizárólag gyalog van esélyem, hiszen a tömegközlekedés be van kamerázva, a taxi kockázatos, kocsit lopni a jelenlegi helyzetben elég nagy hülyeség is lenne, amúgy se ment jól soha.

Na, ez az a szerencsétlenkedés, amitől mindig kirázott a hideg, úgy tudtam utálni magam ilyenkor, szabadultam, szálltam volna ki- és elfelé. Tenni, menni, lenni, az az élet, feszüljenek az izmok, dolgozzon a tüdő meg a szív, zakatoljon az agy, és előre, hajrá! Ha-hajrá.

Judit, aki nemcsak piaci zöldséges volt, de igazi kertész is, persze ezt is rögtön érezte, értette. Úgy tudott turkálni bennem, hogy szinte én akartam, hogy kotorásson és vájkáljon. És rögtön, már az első este.

– Te tényleg kertész vagy – mondtam neki, miután megettük a végül tényleg általa készített utolsó vacsorámat. – Konkrétan a tujádnak érzem magam.

A mosolya, megint a mosolya. Ki is húzta belőlem a nagy kérdést.

– Nem érdekel, hogy miért?

Előredőlt, hogy ne értsem félre, hogy ne ijedjek meg.

– Dehogynem érdekel! Csak azt gondoltam, majd elmondod magadtól.

Igen, hiszen ott is volt, itt is van a nyelvemen, a nyelvem hegyén. Nyíljon a szám, táruljon.

– A feleségem.

A meglepetéstől teljesen lemerevedtem. Mintha bele a fotelba, a fotel szerves részeként teremtettem volna. Eddig azt éreztem, szinte mióta a piacról kettesben elindultunk, hogy pattanásig feszülök, mert neki muszáj mindent, de mindent tudnia. Arra számítottam, egyszer csak kirobban belőlem az egész történet, hogy borosüvegekben kell mérni az időt, annyit fogok beszélni, hogy ráöntöm magam erre a kedvesen kíváncsi betolakodóra, hadd legyen sáros tetőtől talpig. Erre ennyi.

– A feleségem – ismételtém még párszor, céltalanul bele az egyre fülfedtebb levegőbe.

Mire Judit az ölembe ült, nem volt rajta ruha. Mikor megcsóolt, már én is meztelen voltam.

5.

– Istenem, megint milyen rohadt sokan vannak itt!

– Mindenhol rohadt sokan vannak ilyenkor, drágám, szerintem ne kezd el megint, jó?! – mondja nekem, amikor belépünk, és megszeretget a mosolyával, mint mindig, amikor szarul vagyok, és most megint nagyon szarul vagyok.

– De itt ne legyenek ilyen sokan!

Hoztam a törzshelyre, a haverokhoz Juditot, hogy bemutassam nekik már a második napon. Persze amikor az utcába fordultunk, úgy összeugrott a gyomrom, azt hittem, helyben szülök egy vasagancsot.

– Minden rendben lesz, nyugi, nagylány vagyok – súgja a fülembe ez a nő, és a teli kocsmá közepén tövig nyeli a nyelvemet. A szemem eltűnik, a lábam megszűnik, csak zuhanok, de aztán felrántják a két karomat, elvonszolnak egy asztalig, ott székre dobnak, és harsányan kiröhögnek.

Természetesen mindegyikük otromba röhögését ismerem rég. Azaz mégsem. Mert Judit is röhög. Velük együtt röhög, teli szájjal, velük, akiket az elmúlt egy percben látott először, akik az én megtartó erőim; az én élhető emberi kapcsolataimmal játszik most együtt

az én káromra. Ezt nem hagyhatom! Dehogynem, vigyorogva hagyom, és felszabadultan beleiszom az orrom alá dugott korsóba.

– Ő itt Judit – állok föl aztán, és komoly, sőt jelentőségteljes testtartással meg hanggal végzem a bemutatást. – Ez itt Bőr, ő Csont, az meg Vér.

– Nagyon szép hülye nevetek van.

Ennyi. Tiszta erőből bekezd. Közben pedig tudja, alig várjuk, hogy elmondjuk, elmeséljük. Megvette, megette a barátaimat is, igen, boldogan, önként és dalolva fogjuk beavatni. Lenyűgöző ez a magától értetődő természetesség, ez az ösztönös illeszkedés.

– Te kész vagy, bazmeg, ez kurvajó ez a nő! – mondja is nem sokkal később Bőr a klotyóban. – Végre valami tiszta anyag, ha-ha! Ez adja rendesen, ha-ha!

– Rendben van, igen, nagyon rendben van – válaszolom. Tényleg rendben van, annak meg kimondottan örülök, hogy a srácokkal így, azonnal elvan.

– Te Hús, figyelj csak! – fogja meg a vállamat Bőr, és maga felé fordít. Észre se vettem, hogy a tükörképemet bámultam már jó ideje. Bőr elég sok kulcsot kap elő a dzsekije zsebéből. – Ez a kapu, ez a felső, ez az alsó. Ez a pince, ez meg a postaláda.

– Ez most mi?

– Az egyik lakásom.

– Vettél egy lakást?

– Nem. Kaptam, de az most mindegy. Ti hárman bármikor használhatjátok. Mint valami hétvégi házat. Bár ahhoz azért szar helyen van.

– Miért, hol van?

– A hétker szélén.

– Aha. – Néztem a kulcsokat, néztem Bőrt, és kicsit irigykedtem, de annál jobban örültem.

Találkozni akarok velük is. Mielőtt még bármi végérvényes történik, jó lenne egy nagyot mulatni. Talán utoljára lehetne együtt a nagy csapat, a nagyon szép hülye nevű Bőr és Csont meg Vér és Hús, vagyis én.

Én, bazmeg.

6.

Elég éhes voltam már, és kicsit fáradt is, habár elsősorban inni akartam, mert az agyam dübörgése idegesített, az állandó figyelem, nem követnek-e, nem ismernek-e fel és a többi. Nem

nekem való ez a bujkálás, idegroncs leszek a végére, ha hagyom, mielőbb fel kellene adnom magam.

De mivel így is, úgy is idegroncs leszek, vagyis vagyok, elhatároztam, az első krimióba bemegyek. A Rekontra jött velem szembe, ez az állandóan síkos lépcsőjű, büdös pince, ahova tényleg elrohadni jár a test is, a lélek is. Annyiban azért örültem neki, hogy ez már a nagyjából belakott étletterem peremvidéke, kicsit meg is nyugodtam, hamarosan otthon lehetek. Próbának is jó lesz, mert viszonylag ritkán jártam ide, és elég sötét van lenn, tehát alakulhat úgy a szerencsém, hogy nem ismernek fel azonnal. Csak ügyesen meg kell húzódnom a sarokban.

A négy-öt magányos arc nem töltötte meg a helyiséget, válogathattam a helyek között. Sört kértem meg egy deci keményet, aztán beültem a tévével szembeni sarokba. Alig fészkeltem be magam – belőlem a lehető legkevesebb látszódjék, én viszont a lehető legtöbbet lássam –, elindult valami híradó.

Amikor elkezdték az áruházi sztorit, úgy tapadtam a falra, úgy húzódtam a sarokba, mintha én is csak árnyék lennék. Közben nem bírtam levenni a szemem a képernyőről, gyermeki izgalommal vártam a nagy bummot, mert nagy bummnak képzeltem a leleplezésemet.

Aztán csak azt éreztem, hogy megjelenik és terjed, egyre terjed bennem a pánik.

Mélyeket kell lélegezni, és erősen koncentrálni, mintegy tudatosan érzékelni a testet, ami apró és sűrű remegésekkel akarja feladni a harcot.

Utoljára akkor remegtem ennyire, amikor Bicebocit meglátam a felfordult furgon mellett. Ami eddig az életem volt, ami eddig én voltam, eltűnt, megszűnt.

Hogy ne ordítsak, két kézzel feszítettem a korsót a számhoz, szűrcsöltem, szívтам belőle a sört. Amikor kiürült, felpattantam, a pultra csaptam az üres korsót, kértem még egyet, mellé egy deci keményet, aztán vissza a sötét sarokba.

Kortyolgattam az italokat, engedtem, hogy átjárjanak. Igyekeztem kiüríteni magam, talán még a szemem is becsuktam.

A remegés csillapodott. Feltehetően elaludtam, mert hamarosan végtelenül bennem a sötét. Aztán kinyitottam a szemem, és láttam a tévében a reklámokat.

Tulajdonképpen örülhetnék. Nem kell többet pincében, sarokban ülnöm, nem kell bujkálnom, nyugodtan hazamehetek és a szomszédommal sem kell foglalkoznom.

Az áruházi meg a kocsmai balhé tetteseit elfogták, letartóztatták, és mindent be is vallottak. Mutatták a fényképüket, bemondták a nevüket.

Az ügy le van zárva. A világ számára minden a legnagyobb rendben.

Számomra viszont egy új történet kezdődik, egy egészen új és egészen más, sőt – és ez a legnagyobb baj – egészen idegen.

Mert ha tényleg nem én voltam, akkor azonnal orvoshoz kell mennem.

Ha mégis én voltam, nos, akkor olyasmivel állok szemben, amit nemcsak nem értek, de elég félelmetesnek tűnik.

A tükrözés ide kevés. Amint lehet, elmegyek a dokihoz, talán már kiengedték.

VARGA MELINDA versei

Jégmáz

A test jégmáza elolvadt.
Lepattogtak a maszkok.
Meztelen a lélek.
Nincs kedve újabb gönchöz.
Akkor sem, ha így pucéran ijesztő.
Kedvetlen.
Csak kószál az üres szobákban.
Csak érted öltözne fel
Újra pirosba.

Szivárvány a város felett

Itt most szmogosak az utcák,
angolos köd ül az ember kedvén,
az esőnek nincsen sült gesztenye illata,
a szín nem bújik oda a cseppek arcához,
hogy derekának ívén a föld integessen az égnek,
átsiklik a felhők közt egy vasmadár,
érezem a naphoz egészen közel a szárnya,
emlékeket foltozok a lyukas egű télre,
hogy a februárnak szoknyát szőjön a jég.

Almaízű napok

Egymásba ragasztom az egyforma kerek napokat
Mindegyiknek gránátalma arca van
Kíváncsú
Bárki beleharapna a sárga húsba
Cukros befőtt lesz minden óra
Az Isten vasárnapi desszertje
Lenne tán az idő
Nem tudni, hogy a nem evilági
Lények mivel költik éhüket.

Séta a világ közepén

Eső suttog
Sötétzöld alkonyban
Szerelem szárad a fákon
Vágy csiptető a csillagok
Kőcsipke az idő
Megáll
Nem siet ezúttal sehova
Kezed kezemmel összeér
Egy ódon utcán
A világ közepén
S a pillanat erről
Szobrot farag

Mulandóság

Hűvös leheletű sötét, az ég összeszorítja ajkait,
a kozmosz szürke neszei befátyoloznak,
ködtornász a hold, hullócsillagot izzad.
Csak belül hajnalodik, szitakötő szárnyú a fény.
Fehér tollú madarak szelik át a mennybolt kökény öbleit.
Elhítetik velem, a korán jött tavasz nem érzéki csalódás.

Egyensúlyozni ég és föld tenyere közt, s közben azt
hinni, valami nagyot tettünk, megismételhetetlent,
ennyi csak a lenni.
Mulandóságból van varrva az üde szüzek bőrének szövete,
pillanatokból áttetsző nyakéket fűz a csontokra az idő,
mi, ha eljött az óra, teszi dolgát, átsegít egy
másik, finomabb, tán rózsahúsú dimenzióba.
Azt hisszük, krémekkel feloldhatók a rossz emlékek árkádjai,
amik kínról, s ekképp szerzett bölcseségről mesélnek, vagy csak
keserű monotóniáról, a szív görcsös rugózásáról,
amikor már nem vagyunk annyira heves kedvűek,
ígyekszünk elkerülni a szerelmet, a veres tűzzel közeledőt.

A halál nem fekete és nem is szörnyűsége annak,
ki tudta, a percet, mit másik perc követ megfogni dőreség,
lekötni méreg, mi örök körforgásra kárhoztatott.

Úgy ölelni, mintha többé sosem ölelhetnél, mintha
másnap, tudnád, levágják két karod,
tudni, hogy a szíved kőcsipke lesz egyszer,
s nem mozdul a vér atomja többé,
így kell lenni.
Csak ekkép fürödhetsz meg a másvilág nyíló kék vizében.
Ha a búcsú órája eljött, ne sírj, a holtnak más otthona van immár,
dolgod már nincs vele, s ha könnyeket hullatsz,
csak magad lelkének önzőségét bizonyítod újra.
Eleven valódba szívni a kövér órát,
ennyit csak, amit biztosan tehetsz.

SZABADOS ÁRPÁD meséi a művész rajzaival

Kígyó vagy?

Édesapja kibontotta a rögzítő hevedert, és leemelte a kocsi csomagtartójáról a létrát. A heveder a kocsi oldalán lecsúszott a fűre. Fekete volt, kétujjnyi széles, közepén narancsvörös csikkal. Kemény műanyag szálakból szőhették, mert nem egyenesedett ki, tekeredett, hajlott, kivéve a fém csatot, ami azonnal a földre lapult. – A kígyó feje – állapította meg a kisfiú. – Olyan mint-ha magát nézné, a saját farkát. – Várta, hogy megmozduljon, de hiába. Igazán mutatós darab volt az elegánsan tekeredő narancsvörös csíkjával, fényes fekete bőrével és ezüstös fejével. Óvatosan közelített hozzá a cipője orrával, majd gyorsan visszalépett. Újra próbálkozott. Megérintette a fejét, de a kígyó most sem mozdult. Fölbátorodott, és valósággal noszogatni kezdte. Eredménytelenül. Már-már föladta, amikor eszébe jutott, hogy az egyik mesekönyvében látott egy félmeztelen turbános embert, aki törökülésben ült egy kasféleség előtt, és furulyázott. A kasból egy lapos fejű kígyó tekeredett elő. – Furulya, furulya –, ismételte, és berohant a házba. Némi kotorászás után a zöld asztal fiókjában megtalálta a furulyáját, és sietett a kígyóhoz, de félúton megtorpant, visszafordult, és a fürdőszobában a hóna alá csapott egy búzavirágos törülközőt. Elégedetten ment az udvarra. Megállapította, hogy közben a kígyó tapodtat sem mozdult. Leült elé törökülésbe, fejére csavarta a törülközőt, és a szájához emelte a furulyát, de közben érezte, hogy valami nem pontosan úgy van, ahogy a mesekönyvben látta. Elbizonytalanodott. Szerencsére eszébe jutott: a furulyás ember félmeztelen volt! Érezte, hogy hideg van, de nem törődött vele, letépte magáról a pulóvert és az inget, újra a szájához emelte a furulyát. Igen ám, de a rajzon nem látszott, hogy mit játszott a turbános. Most mi legyen? Próbált valamilyen kígyós dalra emlékezni, de csak egy jutott eszébe. Az igazat megvallva, maga sem gondolta, hogy csalogató lenne... De jobb híján belefogott a Kígyót, békát legeltetett / A fülével legyezgetett... kezdetű dalba. Közben figyelte a kígyót, de az a füle botját se mozdította. Cifrázta, hajlítgatta, és egyre hangosabban fújta, de mindhiába. Elkecsereglett és dühös volt. Mi lehet a baj?

Rossz a dal? Csúnya a turbánja? Túl közel vagy túl messze ül a kígyótól? Nem, nem! A kas, a kas hiányzik! A képen is abból bújít elő a kígyó. Fölpattant, és szaladt a kamrába. Kotorászott, de végül csak egy malteros bádögödöröt talált. Óvatosan beleejtette a kígyót, és letelepedett elé. Újra fújta a dalt, és közben várta, hogy a feje előbukkanjon. Hiába cifrázta. Bízgatásul bele-belerúgott a vödörbe, de csak azt érte el, hogy lehullott az oldaláról a malter. Letépte a turbánját, és földhöz vágta a furulyáját – amit később megbánt –, majd fölkapta a vödöröt, és kirázta belőle a kígyót. Ott feküdt szegény a földön, fényes, fekete bőrén sűrű malterfoltokkal. A kislány taposni kezdte a kígyó farkát, és kiabált: „Nem is vagy te kígyó, csak ócska gurt! A fejed meg lyukas vasdarab!” Ebben a pillanatban a kígyó felszisszent: „Ez már mégis csak sok!” – és a kislány felé kapott, aki ijedtében a földre huppant. Egy pillantás alatt rátekeredett. Olyan szorosan, hogy a lány levegőt is alig kapott. „Még hogy nem vagyok kígyó!” – folytatta. „Nem volt elég, hogy elviselhetetlen gúnydalt fújtal a fülembe, lyukas fejűnek nevezte, koszos vödörbe dugtál, és úgy döngtetted, hogy majd’ megsüketültem, most még a farkam is összetaposod!” A kislány próbált magyarázkodni, de kígyó nem hagyta. „Vond vissza, vond vissza!” – sziszegte. Szívesen visszavonta volna, de nem jött ki levegő a torkán. Ki tudja miért, de a szorítás egy idő után enyhült. A kígyó dühe talán elpárolgott, vagy szerette volna hallani a választ. A kislány sietve mondta: „Visszavonom, visszavonom!” „Így mindjárt más” – mondta megenyhült hangon a kígyó, és szabadon engedte, de a nyomaték kedvéért továbbra is halkán sziszegett. A kislány, miután megnyugodott, próbálta megmagyarázni, miért tette, amit tett: „Amikor megláttalak a fűben, azt gondoltam, nagyon szép kígyó vagy. Csillogó fekete a bőröd, és a narancsvörös csík különlegesen elegáns. A fejed eziüstös. A hullámzó, csavarodó mozgásod pedig páratlan.” „Jó, jó, lehet, hogy ezt gondoltad, de miért nem mondtad?” A kislány elbizonytalanodott. Valóban nem mondta, de gondolta. „Ha gondoltad is – válaszolt megenyhülten a kígyó –, miért piszkáltad a fejem a cipőd orrával, és miért játszottál nekem gúnydalt a furulyádon félmeztelenül egy ideetlen törülközővel a fejedben, és tapostad meg a farkamat? Ha azt mondtad volna, amit gondoltál, azonnal a barátod lehettem volna.” A kislány nem

tudott válaszolni. Tudta, hogy a kígyónak igaza van. Csak annyit mondott: „Szerettem volna, ha megmozdulsz...” A kígyó mindent megértett, és nyugtatni kezdte: „Ha nem mondom, amit érzel vagy gondolsz, nehéz helyzetbe kerülhetsz, mint most.” A kisfiú hosszasan nézett maga elé, s amikor fölemelte a fejét, tekintete biztató szempárral találkozott. „Mondhatom, hogy mit gondolok?” „Arra várok.” „Szeretnék a barátod lenni” – válaszolta a kisfiú.

A kígyó látszólag tagadóan hátrabillentette a fejét, majd nagyot bólintott. A kisfiú boldogan kiáltott fel: „Jössz velem a rétre?” A kígyó most olyan mélyet bólintott, hogy beverte az állát egy fűcsomóba. Elindultak a kertkapu felé. A szökdécselő kisfiút a kígyó nagy igyekezettel követte, úgy hullámozott, tekeredett a teste, mintha ő is ugrándozna. A kapuban hallották az édesapa hangját: „Kölyök, hozod rögtön vissza a gurnimat...” „Nem gurni ez, papa, hanem kígyó, igazi kígyó!” – kiabálta a kisfiú, és tovább szökdécseltek a rét felé.

Felhő

A kisfiú annak rendje és módja szerint reggelizett, fölkapta a táskáját, és indult az iskolába. A fején hatalmas puha csomag volt, ami egy felhőre emlékeztetett. Útközben az emberek megfordultak utána, és csodálkozva néztek. De ő csak beszélt és mutogatott, merre kell menni, hol kell befordulni. Az iskolánál szaladtak utána a többiek, és izgatottan kiabáltak: – Mi van a fejedben? – A kisfiú nem válaszolt, folytatta a felhőnek a magyarázatot: erre kell fölmenni a lépcsőn, a portás bácsinak hangosan kell köszönni, mert rosszul hall... Az osztályterem előtt utolérték a társai, és próbálták a fejéről lekapni a megnevezhetetlen fehér foltot, de hiába, csupán néhány vízcsepp maradt a markukban. Nyüzsögve, kiabálva mentek be. A hangzavarra megérkezett a tanító néni, és mindenkit a helyére küldött. Azonnal megakadt a szeme a kisfiún, és rászólt, hogy vegye le a fejéről a maskarát. Ő némi sértődöttséggel próbálta volna mondani, hogy nem maskara, hanem felhő, és nem tudja levenni, de a tanító néni várakozva, szúrós szemmel nézte. Kénytelen volt szót

fogadni. Sógott valamit a felhőnek, mire az lassan, nagyon lassan emelkedni kezdett. Hirtelen csönd támadt a teremben, olyan csönd, hogy a radiátorban surrogó vizet is hallani lehetett. Elhagyta a lámpa fehér gömbjét, majd elérte a mennyezetet, és mint aki jól végezte dolgát, kényelmesen elhelyezkedett.

Hogyan került a kisiúhoz a felhő?

Néhány nappal korábban hatalmas, grafitzürke felhők vonultak a hegy felé. Kicsi, fehér felhő loholt utánuk. Szerette volna utolérni őket, de láthatóan nagyon elfáradt. Próbált kiabálni, hogy várjanak, de a hangja is elhalt, olyan volt, mintha magában beszélne. Megállt, újra összeszedte az erejét, és nekilódult, de mielőtt elérte volna őket, újra elfáradt. Láttá, amint az öreg, természetes felhők átbuknak a hegygerincen. Elkecseregett. Potyogott a könnye.

A kisiú látta a nehéz esőfelhők vonulását, és a hirtelen kitisztuló égboltot. Kövér cseppek hullottak a karjára, vállára, fejére. Meglepődött. Fölnézett. Egyetlen kicsi fehér felhőt látott a feje fölött. Ebből? Ebből lehetetlen. Az arcára is hullottak a cseppek. Az egyik a szája szögletébe. Akaratlanul is megkóstolta. Sós, állapította meg. Sós eső? Nem értette. Az ujjával letörölte néhány cseppeket a karjáról, és megnyalta. Sós. Határozottan sós volt. Megzavarodott. Elvonultak az esőfelhők, mégis esik, ráadásul sós eső. Képtelen volt magyarázatot találni. Amíg igyekezett megfejteni az okát, sírást vélt hallani. Arra gondolt, ez is csak tévedés, akár a sós vízcsepp, de minél jobban figyelt, annál biztosabb volt benne, hogy az. Arról is meggyőződött, hogy fölülről érkezik a hang. De fölötte nem volt senki más, csak a kis felhő. Bármennyire hihetetlennek tűnt, csak ő sírhatott.

Fölnézett, és megkérdezte:

- Te sírsz?
- Igen – érkezett a szívegő válasz.
- Miért?
- Úgysem értenéd.
- Legalább próbáld elmondani.
- Nem vagy felhő. Csak a felhők értenék meg.
- Te ér-ted, a-mit mon-dok? – tagolta a szavakat.
- Igen – válaszolt sértődöttséggel a hangjában. – Nem vagyok

ütődött!

– Látod, én sem mondom, hogy csak az emberek értenek.

– Na jó... Az a baj (most ő is tagolta), hogy nin-csen szél!

– És?

– Mondtam, hogy nem értesz. Neked mindegy, hogy fúj vagy sem.

– Nem mindegy, de neked miért fontos?

– Te oda még, ahová akarsz, visz a lábad, de nekem a szélbe kell kapaszkodnom, különben napokig itt parkolhatok, mint az uborka a veteményesben.

– Az miért baj? Az uborka nem panaszkodik.

– Neki ott vannak a barátai és az öregei.

– Akkor te miért nem mentél velük?

– Amikor a közeletekbe értünk, érdekes dolgokat láttam a réten. Ringlispílt, sátrakat, nagyszarvú állatokat, rengeteg embert, színes léggömböket, egyiket-másikat el is engedték, és ott emelkedtek a magasba mellettem, gőzölgő lábasokból nálam kisebb, jó illatú felhők szálltak föl. Annyira szép volt, de annyira, hogy nem kapaszkodtam a szélbe, ahogyan ők. Amikor utánuk akartam indulni, már elhalt a szél, és olyan távol voltak, hogy hiába igyekeztem, itt ragadtam a rét fölött. A többit már tudod.

– Tudom, de azt is, hogy le kell jönnöd.

– Könnyű azt mondani.

– Ne vitatkozz, gyere le! A szobámban aludhatsz, és holnap, ha föltámad a szél, utánuk eredhetsz.

– És ha nem lesz szél? Ha nekik erősebb lesz? Akkor még jobban lemaradok tőlük.

– Felejtsd el a „há”-kat, és gyere le!

– Mondtam már, hogy nem tudok!

– Dehogynem, csak akarni kell.

– Hiába akarok, nem megy.

– Legalább próbáld meg!

– Nem érted, hogy lehetetlen? Tudsz számolni?

– Igen, de minek?

– Mert a bőgésemmel legalább egy pohárnyi vizet vesztettem. Pontosán ennyi víznek a súlyával vagyok könnyebb! Nemhogy nem tudok lejönni, inkább úgy érzem, hogy emelkedem!

– A bögés helyett gondolkodhattál volna – mormolta a kisfiú és eldöntötte, hogy segít neki. Kavicsokat dobált föl, remélve, hogy a felhő elkapja valamelyiket, és belekapaszkodva leereszkedik. De meg sem közelítették, félúton visszapottyantak a földre. Hazaszaladt a csúszlijáért. Hiába, a kavicsok túl gyorsan repültek, átszakították vagy elrepültek mellette, a felhő nem tudta elkapni őket. Tanácskozott vele, de nem jutottak dűlőre. Próbálták számba venni, mivel mozdíthatnák ki lebegő helyzetéből. Sárkányt fölereszteni, hogy abba kapaszkodjon – de ha nincs szél? Akkor ventilátorral kavarni, de az még az udvaron is alig mozdítaná meg a levegőt. Amikor a porszívónál tartottak, amivel lejjebb szippanthatnák, már maguk is mulattak a használhatatlan ötleteiken.

És mint mindig, amikor minden veszni látszik, hirtelen megszületett a megoldás.

– A búcsú! – kiáltott föl a kisfiú. A felhő értetlenül nézett le rá, és felhúzta a szemöldökét.

– A búcsú, a léggömbök, érted már? – Nem, nem értette. Leengedte a szemöldökét és legyintett a nem látható kezével. A kisfiú végre érthetően elmondta, hogy mit akar. Ő is volt a búcsúban, és kapott egy gázzal töltött léggömböt. Azt fogja fölengedni. A felhő belekapaszkodhat, ő pedig lehúzza a földre. Rohant a szobájába. A kövér, piros léggömb, lógó zsinórral ott feszített a mennyezeten. Kirántotta a varrós fiókot, és kivette belőle az erős műanyag cérnát, összekötötte a léggömb zsinórjával, és rohant vele a rétre. A piros gömb, mintha csak tiltakozna, jobbra-balra csapódva követte. Pontosan a felhő alatt álltak meg. Fölengedte, fokozatosan tekerte le cérnát, de óvatlan volt, és kiejtette az orsót a kezéből, s az egyre gyorsabban ugrálva gurult. Nem tudta elkapni. Kétségbeesett, mi lesz, ha letekeredik róla, és fölszáll a léggömbbel. Szerencsére sikerült rálépnie a cérnára.

A felhő ügyesen megkapaszkodott a léggömbben. A kisfiú gyorsan a karjára tekerte a zsineget, lehúzza a felhőt, és vitte a szobájába. A léggömb és a felhő ott pihent a mennyezeten. Az első nap minden rendben volt, de másnap a felhő panaszkodni kezdett, hogy unatkozik. Nem lát ki az ablakon, már az összes szobasarkot, bútort, tárgyat százszor megszámolta. A kisfiú megsajnálta, mellé vezette a léggömböt, hogy megkapaszkodhasson benne, és levontatta az ablakhoz. A kilincstre kötötte a

zsinórt. A felhő boldogan nézelődött, közben azt is figyelte, hogy a kislefű hogyan írja a leckéjét. Néha megszólalt tanáros hangon:

– A folyót nem j-vel, a főnevet nem kislebetűvel, az órát nem rövid o-val írjuk... – Mint kiderült, kitletűnően tud helyesen írni. De harmadnap újra panaszkodni kezdett. Sokat van egyedül, mert a kislefű iskolába meg játszani megy, és sok időt tölt a más-k szobában is. Így azután abban egyeztek meg, hogy a felhő jó erősen belekapaszkodik a hajába, és a kislefű a lakáson belül magával viszi. Együtt reggeliztek, vacsoráztak. Még a fürdőbe is vele ment. De negyednap már ez sem volt elég. Könyörgött, hogy vigye magával az iskolába.

Innen már ismerős a történet. Ott hagytuk el, hogy az osztály-teremben a kislefű a felhő fülébe súgta, hogy engedje el a haját.

A tanítás végéig a mennyezeten feküdt. Csöngetés után a kislefű keresett egy hosszú nyelvű partvist, és lehalászta. Otthon minden ment annak rendje és módja szerint. Ablak, leckeírás, vacsora, fürdés... Teltek a napok, hétágra sült a Nap, és a levél se rezdült. A felhő egyre nyugtalanabb volt. Ha nincs szél, nem tud mozogni, és az övéi is távol maradnak. Morgolódt, feszengett, pedig a kislefűt nagyon megszerette, és tudta, ha egyszer elmegy, nagyon fogja hiányolni.

A hetedik napon a kislefű arra ébredt, hogy a felhő kiabál:

– Szél! Szél!

– No és? – dörzsölte a szemét bosszúsán a korai ébresztő miatt.

– Most sem értesz, mint először! Vigyél ki!

A kislefű kinézett az ablakon. Valóban, az ágak hajladoztak, és hatalmas grafitzürke felhők húztak el a hegy felé. Most értette meg a kiabálás okát.

Cipőt húzott, és úgy ahogy volt, pizsamában, szaladt a rétre. A felhő a hajába csimpaszkodva nógatta. A rét közepén hirtelen nagyot fütytett, és szélesebben az öreg felhők után eredt. Mikor megkapaszkodott az egyikük köpönyegében, hosszan in-tegetett.

A kislefű nézte, amint eltűnik a hegy mögött. Tölcsért formált a kezéből, és utána kiáltotta:

– Soha ne bőgj!

NÉMETH ANDRÁS versei

Angyalmás, tollak nélkül

Mintha volna erő a szárnyában
szétlebbenteni a szélcsendet,
a titok függönyét, de csak őszig,

akkor a hernyótól undorodó
irigy illat, szíromkáprázat
alakoskodva csálná a testére,

nehéz virágpor
húzná le a gyökérig,
mire belerészegül a világba
agyonbabusgatott bibék helyett,

és ha feloldozná bárki a szemével,
az önmagát vakító nap
már úgysem keresné értelmét
egyetlen pillangó küldetésének.

Gomba a főtéren

Elfogad bármit, akár a szekerek.
Szolgaszíne és visszája a halál
ösvényének pora, ami kitalál
a lét minden rengetegéből. Törek

se kell neki, a tarló hulladéka.
De ott van a fogyó falu félkocsmá
boltjának falánál, iparjáromba
tartó buszra bámuló satnyacékla

szemek megváltó menhelyénél. Mérgét,
ha lenne, megosztaná velem. Ugyan
miért ne? Dühömben görbülök hétrét,

ahogy (t)enyészetvirágvárosára
taposok. Fektében, formára olyan,
mint egy kereszt. Majd az eső imája

lassan fölállítja úgyis gazdátlan
házak udvarára. És a lábamban

hiába görcs a múltvédő büszkeség,
nem vagyok több, mint menetrendet vizslató vendég

Az eljegyzésig

Most a tapintat sem beszél,
árulkodik helyette más,
mert az elmaradó hatás
nélkül is tudható, a fél

doboz gyógyszer depresszió
meg a labilis partnerek
támasza, én inkább vetek
egy pillantást a friss dió

nyers illatától áthatott
őszgyümölcsöstálra, kék
szilva mellett gyűrű, nyakék
egyszerre tesz ajánlatot

magát ismerő emberi
gyengeségnek, az éhező
szemem érzi a drágakő
fényét, de a nap ráteszi

mindjárt a kezét az enyém
előtt a korareggeli
tűzre, karátban ízleli
az odaadást, majd felém

fordítja a nő homlokát,
akár szűzüveg ablakon
ébredő ragyogást. Vajon
meddig tart? Néhány percen át.

Örökkévalóságig. És
itt, almákra szemérmesen
arcpírt ha újra visszacsen
a nyár, megsegít annyi kés,

ahánnyal kihámozható
héjából az őszinte hús,
a ráncatlan zamat, a dús
lé vagy a hozzámillanó

évszakok sora. Még a fát
észhez térítő föld, levél
szép. Nagyon. Ami elvetél,
az a szín lelkével se lát.

így a jó. Innen nincs tovább.
Már nincs hova érni. Talán
ezért, a mag belső falán
tilos volt bárkinél simább

ujjamnak rátalálnia
az éjszaka ölét velem
megosztóra. Túl a nevem
csendjén, amikor annyira

éles a hallgatás, karom
lefogta, a simogatás,
kérte, legyen üres lakás,
parázs kín emléke, korom

lepte magányé. Özvegyen
tőlem csak gyereket akart.
Letagadott korába mart
bele, vére serkent, hiten,

elvakultságon kívül is
kívánta a testem, ahogy
a sajátjából egyre fogy
a remény. Kettőnk hamis

múltjává teszem. Agyfehér
szobájában állok. Erő
lehetnék? Amíg az idő,
a válaszra szabott, a tér

biztos kezén visszhangszavak
fölé emel, kimondhatom
neki: maradok. Alkalom
ennél jobb úgyse lesz. Hacsak

a betegsége nem előz
meg. Fél? A meddőségemet
a méhébe zárhatom. Szeret?
Gondolom, a kedvemre főz.

Parókás tegnapja mögül
fekve néz a tükre után.
Odaadom. Erre sután,
lassan, mosolyogva felül.

MÁNYOKI ENDRE

TÜZ EMÉSZT EL

Szilánkok egy megírhatatlan regényből (5.)

Ezerkilencszázkilencvenhét januárjában engedtek ki az utángondozóból. Előtte néhányszor már voltam otthon, a Tavaszmező utcai szoba-konyhás szükséglakásban, első önálló otthonunkban Katával; előtte albérletekben laktunk, de a Tanács, az ikrekre való tekintettel, végül is megkegyelmezett. Három hónapja laktunk ott, éppenhogy kifestettem és kipucoltam a néni után koszosan maradt spádjot, tűzhelyet, olajkályhát. Volt ágyunk, még az utolsó albérletbe vettük, asztal, székek, rádió, némi konyhai fundamentum, és már a babakocsi is hazatoltuk a Csarnok melletti bizományiból. Pelenkázót, járókává alakítható kiságyat a barátok adtak, ezek is ott heverték a sarokban elemeikre bontva.

Először elkísért egy gondozó is, Lajos úr, a szelíd, szűkszavú óriás, aki akkortájt mindig mellettem lebzszelt, ez volt a dolga, segítenie kellett beilleszkednem a világba. Eleinte csak rövidebb-hosszabb sétákat tettünk a környéken, később már villamosra is szálltunk, be-bejöttünk a városba, kirakatokat néztünk, vásároltunk ezt-azt, apróságokat. Kedveltem Lajost, de alig beszélgettünk. Én nem voltam közlékeny, ő meg nem kérdezett. Segíteni sem látványosan segített, nem nyomult előre felszálláskor, nem foglalt ülőhelyet, nem mutogatta, mi minden változott a városban az elmúlt tíz évben. Magam is rájöttem, hogy valaminek történnie kellett, mert bár a város semmivel sem volt szebb vagy ápoltabb, mint valaha, de az üzletek neve megváltozott, és mindenféle idegen reklámok terpeszkedtek.

Kilencvenhat kora őszen mentünk először a Tavaszmezőbe, és kifejezetten hasznos volt, hogy Lajos elkísért; a bejárati ajtón, a függőfolyosó szegletében, foszlott papírcsíkok maszatos pecsétekkel: az ajtószárnyat és a félfát kötötték össze. Egyik-másikuk

elszakítva, de alattuk és fölöttük újak, épebbek sorakoztak. Lajos habozás nélkül feltépte mindet. „A kulcs?” – kérdezte, és megvárta, amíg a zsebemből, vacogó kézzel, előkaparom. Résnyire nyitotta az ajtót, benézett, s a jobb kezével, mintha kosárpalánk alatt helyezkedne, eltartott magától. „Mehetünk.”

Aztán elájultam.

Lajos úr akkor egyszer összefüggően beszélt hozzám. Odafönt, már a hegyen, az ágyam mellett. A konyhában, mondta, még csak kóvályogtam, botorkáltam a mosogató meg az olajkályha között, és mintha törölgetni akarnám az évezredes port, simogattam az edényeket. Begyűjtöttem a gázzól az égett gyufákat, összecsomóztam a szemetesben a zacskót. Vízet engedtem, maszatoltam a mosdót. Megszámoltam a befőtteket. Azt mondta, ő hibázott, hogy engedett a szobába belépni. Azt már csak kitaláltam, hogy elkaptam, amikor elvágódtam.

Egyre gyakrabban mentünk le a lakásba. Lajos eleinte mindig előresietett, kezdetben már a Horváth Mihály tér sarkáról, később a kapualjból, de még sokadikára is legalább a lakás ajtajából. Talán hozott magával valami rongyot, nem tudom, de már a második otlétemkor is apadt a por a konyhában. Így ment ez heteken át. Mindig többet kaptam, mind többet bírtam elviselni az otthonlétből. Lajos úr előttem járt, tisztított, takarított kicsit. Nem rejtett el semmit, még csak félre sem rakott. Csak annyit jobbított a helyzeten, hogy ne legyek otthon teljesen idegen. De a szoba ajtajában rendre elébem magasodott, akár egy gölem. Mígnem egyszer megfogta a vállam, résre nyitotta hátával a bejáratot, lassan, nagyon lassan elfordult, és mint egy nyiladékon, átsegített a szobába vezető úton.

November vége táján megkértem, ne jöjjön velem. Hadd menjek egyedül végig. A hegyről le a lakásig, és vissza. És még arra is: ne aggodjon, ha sokáig maradok. És ne szóljon akkor se senkinek.

Fekete nejlonzsákokat vettem egy idegen nevű üzletben.

*

egy órabéres takarító robot, kiráztam belőlük mindent. Egyásra tolult, szeszélyes rétegekben, az utolsó békeév. Gyerekjátékok, babaholmik, bundás hálósák, Kata fehérneműi, edények, műanyag tégelyekbe száradt fűszerek, döglött piperék, magnókazeták, a bővli rádiós magnó, könyvek, alsógatyák és ingek, fényképek, befüttessgumival átkötött levelek, az akkurátusan darabbokra tördelt járóka alkatrészei, papírgurigák, porló felmosórongy, lábtörölő, függöny, félkész versek, novellák...

Az egykor zuhanyzónak álmodott spájzból bevittem a szobába marmonkannát, fölfeszítettem a csapózárát, s beleszagoltam a szájába: lehessek biztos benne, hogy ami lötyög, az fűtőolaj valóban. Nem volt sok, de elégnek talán elég. Mellmagasságig föl-emeltem, magamhoz szorítottam az edényt, megbillentettem, és a felsőtestemet himbálva egyenletesen próbáltam szétlocsolni a tüzelőt. Jutott mindenhová.

Már csak várnom kellett, hogy az olaj átítassa a kupacot. Ültem a matracon, és figyeltem, hogyan működik a rendszer. Néztam, amint a megsűrűsödött lé belebugyog az alkalmi odúba. Hallottam, mi zajlik odalent, a halom alján: a lentiek is követelik a jussuk. Sziszegett, morgott, csámcsogott: nyüzsgött a kazal népe.

Eleget néztem, eleget hallgattam. Ideje volt a máglyára feküdni. Fölálltam. Levetkőztem. Egy rongyzsebkendő, az volt a kanóc. Így kellett volna lennie. De nem volt olaj, vagy nem kerestem.

Hason feküdtem egy kispárnán, s akárha talált tárgyat tisztogatnék, úgy pepecseltem egy vastag gyapjúsálból kötött papucson. Nem tudtam beleképzelni se Kiskata, se Fruzsi lábfejét. Hanyatt dőltem, az orromhoz dörgöltem, de illata se maradt, ha volt valaha. Összegömbölyödtem, és próbáltam Katát hívni segítségül. De nem jött, pedig ezer és ezer napokon át hívatlanul is beszélgetett velem. Igaz, lábbelikről sosem. Aztán eszembe jutott, hogy nem láttam az ikreket élni. Holott Katával tervezgettünk. Azok az éveken, éjszakákon át tartó beszélgetések róluk szóltak. Hogy mi meg nem történetelt volna kettejükkel.

Láttuk őket csitri kamasznak; Kiskata fölsikolt, ha óvatlanul rányitok a fürdőszobában, és maga elé kapja a törülközőt. Hátrálok ki a bajból, égő arccal „bocs”, nem tudtam, hogy bent

vagy”. Máskor tanárként kamaszok között, ahogy Fruzszi próbál az osztállyal megbirkózni. Kata kedvenc jelenete az volt, amikor a bioszóra végén Fruzsina megkönnyebbülten becsukja az osztálynaplót, összeszedi a jegyzeteit, és mielőtt kicsöngetnének, fölnéz: „Van valakinek kérdése?” És akkor kinyújtja a karját a Karcsi, pontosan ott, a bal hátsó fertályban, ahonnan a röpcsik szoktak jönni meg a benyögések, és meg sem várva a szólítást, föláll. „Tessék, Károly, hallgatom”, mondja Fruzszi, de rosszat sejt. „Tanárnő kérem, mi az, hogy hol itt, hol ott?” Megáll a kés a levegőben. „Azt tetszett mondani, hogy hol itt, hol ott bukkan fel az az íz.” Karesz elmélyülten szemléli Fruzsínát, mintha éppen boncolná. „Ezt hogyan kell érteni? Néha itt, néha ott, netán máskor megint máshol?” Megszólal a csöngő, fölharsan a röhögés, nem hallani, hogy „igen, hogyne, föltétlenül...”

Kata sokszor ezzel köszönt be: „Hol itt, hol ott! Ébresztő!” És kacagott, amíg honosodtam. S mikor eltűnt, visszabúgott: „Igen, hogyne, föltétlenül.”

Nekem is megvolt a kedvenc szcénám, bár nem ilyen sikeres. Ásatást vetítettem. Kiskata térdel a földön és veszettül ecsetel. Meleg van, Kata blúza a melle alatt csomóra kötve, és a munkások körbeállják. Senki se látja, csak én és Fruzszi, hogy a meztelen hátát és a kibomló csipőjét csodálják. Kiskata kinéz a vállá fölött, a szemében hitetlenség és diadal egyszerre: „Megtaláltuk!” Fruzsínát keresi, aki szafari kosztümben áll a csoport szélén. Szétrebbenti a huhogókat, és akkurátusan letérdel Kiskata mellé a homokba. „Minden pasi a farodat bámulja”, mondja, és mintegy mellékesen átöleli a húgát. De Kata nem tud semmiről. „Megtaláltuk”, suttogja, „megvan a hiányzó láncszem!” Fruzsina gurgulázva nevet, „nekem már régen megvan”, és elővarázsol a zsebéből egy rozsdás kutyaláncot. Kiskata ölmosan ocsúdik, de akkor rátámad Fruzsínára. Hemperegnek a homokban, duckolják, gyömöszölik egymást. Azután Fruzszi fölpattan, „Tűnés, senkiháziak, vége a lesbishownak!” És odahajolnak két oldalról a kiecselt lelethez. Katának nem nagyon tetszett, „ők jó testvérek”, mondogatta, mintha én másról meséltem volna. Így aztán folyton megismétltem, hátha fölfogja végre. Később, ha csak elkezdtem, fogta magát és eltűnt. De pár perc múlva mindig visszajött. Akkor az orvososat vetítettük, vagy a Kupacka és Kukackát, vagy amikor extra méretű ruhákat varrnak hatalmas seggű özvegyeknek.

Most bezzeg nem volt sehol. Tegnap sem, persze. Nyilván megsértődött a kurva miatt. Előszedtem a levelet, kinyitottam a borítékot, és széthajtogattam a papírt. „Vagyok mint fátalan fagyöngy, folyondár, kigyomlált gyom és üressé lett kaptár...” Az egyetlen vers, amit neki írtam. Elfelejtettem a folytatást. Csak bele kellett volna nézni a papirosba. De ha ment volna, se látom a betűket. A párnát is alig találtam meg, hogy alája rejtsem a hánykolódó, gyűrött levelet.

Összegubóztam a halom tetején. Számba gyömöszöltem a kis-párna csücskét, legalább más ne hallja a nyüszítésem ebben a reménytelenül üres szobában. Vacogva aludtam el, és dideregve bolyongtam álmomban. De ez legalább ismerős volt. Kietlen akasztódomb aljába érkezem, és nézem a bitót. Hosszú az út odáig, látom, és még hosszabb, mert körben, akárha szerpentin mentén állnának, várnak azok, akiktől még búcsút kell vennem. „Legyen már vége”, morgok türelmetlenül, és elindulok anyámhoz, aki az első a sorban. Rám néz, megérint, és mond valamit, amit nem hallok. Letérdelek elé, erre kell legyen idő, és a homlokomra térítem a kezét. Megbúbol huncutkodva, de amint fölnézek meglepetten, Katát látom anyám helyén, „siess, ne várjalak sokáig”, mondja, és hallom is. Fölállok, és ölelném, de Kata helyén már Mária vihog, és a fogoly tenyeremet a pucér muffjára szorítja.

Hogy reggel erre ébredtem, az túl szép lett volna. Álltam, el-sült farokkal, a hideg falnak szorulva, s minden ízemben remegtem. „Hol is kezdtük, jó barát?”, ez volt a mentő kérdés. „Tűzben égtek el”, melegítettem a korpuszom, „mind”. Átöltöztem az egyik vett gúnyába. „Először a kurva.” Kiautóztam a placcra. De Horváth Mária Eszter nem volt a helyén.

*

Mária a Rézhegy alatt járt. A tárnoki elágazástól, mint a fonalat, megpróbálta visszagombolyítani az utat a faházig. Biánál jobbra fordult, de hamar rájött, hogy arra nincs értelme. Etyek hasonlított az éjszakai tájra, de nem volt elég magasán. Alcsútban is csalódott, lapos és zárt falu, Berény pedig már túl messze van. Leállt a kastélynál, kiszállt, nézelődött, próbálta a térképet összerakni. Sehogy se volt jó. Lefelé Velence, arra járt már néhányszor, ha vezeklés helyett kimenőt adott magának.

Olyankor a tóparton sétált, odébb présházakat nézett. Fürdőzőket meg szőlősgazdákat látott, és azt képzelte, ő is köztük lehetne. Terelgethetne kicsi kölyköt a sekélyesben. Pörölhetne a párjával, ha sült hekkkel jön vissza a parti sétából, „mégis minek csináltam egy rakás szendvicset?”, de kikérné a részét a halból. És lehetne a neje valamelyik pocakos pacáknak, aki naphosszat a lugast meg a fákat macerálja, őhelyette.

Lehetne, de hogyan is lehetne. Mindennek másként kellett volna történnie ahhoz, hogy az unalom álmatag szépségének akár egy pillanatra is a közelébe férközhessen. Állt a berényi útjelzőknél, és nem volt rajta a térképen. Hol volt hát az a dombtető, az a ház, ahol egyetlen végtelen pillanatra átélhette a halál kegyelmét és az ölelés mámorát?

Vissza, mindig vissza. Bekapcsolta a sárga villogót, és lépésben haladt Alcsút felé. A gerincről, jobbra, békésen hullámozó tájat látott szántók övezte kis tanyákkal. Mikor már ráfordult volna az utolsó kanyarra, észrevette, hogy a falu mögött, fölött meghúzódik néhány épület. Egyetlen sornyi ház a dombtetőn. „Háttal álltál nekem, ravaszdi”, mosolygott Mária. És kikapcsolta a vészvillogót.

A versíró lény

LAIK ESZTER tárcája

A Költészet Napja mindig jó alkalom, hogy elgyönyörködjem a bennünket körülvevő csodás haszontalanságok legkülönbikén, a versíráson. Hallgatom a Thália Színházban felsorakozó költőket – csupán egyetlen antológia szereplőit, de legalább hatvan-hetven alkotó, nem számoltam össze, és akkor még hol vagyunk az országos és határon túli szinten alig összeszámlálható költők seregétől... Ahogy Makkai Ádám mondta egyszer egy interjújában: mifelénk, akiben mozog a lélek, verset ír. Makkai remek nyelvérzékének és humorának köszönhetően benne volt ebben a kijelentésében a líraiság és a pikírt ironia egyszerre: verset ír, aki csak él és mozog, de az ír verset, akinek megvan a lelke hozzá.

Kevés mélyebben gyökerező késztetés lakozik az emberben, mint hogy ráncba (sorokba, ritmusba, rímekbe) szedje gondolatait, aztán lejegyezze. Első élményünk rögtön a nyelv és a zene, a vizualitásra és mozgáskészségre épülő művészi megnyilatkozásokhoz kell bizonyos szintű fejlettség. A nyelv művészete már a születés pillanatában megérint bennünket. Az első elkapott hangfoszlányok, az alátódalok, a mondókák a táplálékkal együtt épülnek be a felcseperedő testbe és szellembe.

Ki viszi azután tovább, és kiből kopik ki? Rejtély. Mitől lételeme az egyiknek, és mi sodorja messzire a másikat tőle? Ez is megválaszolhatatlan. Nem tudom, hányan írnak verset országszerte – biztosan többen, mint ahányan olvasnak –, és végképp lehetetlen megbecsülni, a világon hányan próbálkoznak több-kevesebb rendszerességgel gondolataikat versben megfogalmazni. Egyáltalán, mit értenek vers alatt a tőlünk távolabbi, „egzotikus” kultúrák? Alkotnak-e verset és miféle a dogonok, a huculok, a madagaszkáriak, a fák koronái közt élő korowák?

Sokféle nép költőjével volt már alkalmam találkozni, kisebb nyelvek alkotóival, még baszk, mongol, izlandi és máltai poétával is, de bármilyen távoli kultúrák szülöttei is voltak, a versírás szent haszontalansága, ez az „emberi lom” mégiscsak hasonlóvá

tette mindannyiukat. Mozgott bennük a lélek, ez az ősi, rejtélyes kis lény, amelyik tovább él némely emberben, lakjon bárhol a földgolyón, míg másokban elalszik; dalolt, szavalt, ritmizált, kántált, motyogott, zümmögött, dúdolt bennük a versíró lény.

Az evolúciós pszichológia szerint művészi hajlamaink afféle emberi „pávatollak” – ősidők óta a másik nemet győzzük meg általuk rátermettségünkéről, kiválóságunkról. A versíró lényről mégis azt gondolom, valami öncélúbb, axiomatikusabb a magyarázata, miért hordozzuk a génjeinkben. Pontosabban nincs rá magyarázat – minden vers a magyarázat felé tart, s ott áll majd össze a kép, ahol a párhuzamosok is találkoznak: a végtelenben.

Addig is, a kozmikus elmékedést megkönnyítendő és a költészet bámulatos genetikáját megismerendő, érdemes néhány oldalt átböngészni az interneten. Itt van például a lyrikline.org, ez a páratlanul szórakoztató és tanulságos nemzetközi versportál. Ha a nagyobb nyelvek alkotóin kívül kíváncsiak vagyunk többek közt arab, baskír, örmény, urdu, ukrán, litván, perzsa, bosnyák és még sorolhatnám, hány nyelv költőire, s arra, hogyan szólaltatják meg anyanyelvükön a műveiket, érdemes elveszni pár percre vagy órára a honlap hanganyagaiban. (Egy kis baráti társasággal olykor játszunk is vele: valaki elindítja a lyrikline egy versét, s a többieknek ki kell találni a nyelvet, legalábbis megközelítőleg, a nyelvcsalád szintjéig.) Természetesen magyar szerzők is hallhatók az oldalon.

Hogy hazabeszéljek egy kicsit: itt van az Irodalmi Jelen „Arcot a versnek” sorozata, ahol magyar költőket hallhatunk – és láthatunk is –, amint verseiket mondják. Eddig ez a legnagyobb hazai költészeti videógyűjtemény, amely a legváltozatosabb alkotókat láttatja-hallatja, és folyamatosan bővülő anyagában a legfiatalabb nemzedék néhány szerzője is látható.

Végül ne feledkezzünk meg a szintén folyamatosan épülő Babel webantológiáról, amely a legnagyobb fordítási adatbázis: klaszikus és kortárs magyar költők műveit közli európai nyelvekre fordítva. Az oldal babelmatrix.org elnevezése a rendszer mátrix-szerű felépítésére utal: a különféle átültetések között ide-oda vándorolhatunk, és a magyar irodalom iránt érdeklődő külföldiek mellett mi magunk is könnyen tájékozódhatunk irodalmi „mátrixunk” elképesztően sokszínű térképén.

Jól tartod magad

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Jól tartod magad, mondja az eladónő, és flegma mosollyal visszaadja a személyi igazolványom. Kéthavonta elkéri egyszer, általában borotválkozás és fodrász után, de néha előfordul, hogy a böjti szelek fiatalító hatásának vagy az enyhén ég felé emelkedő orromnak köszönhető a tévedés. Letagadhatnál legalább tizenkét évet, menti a helyzetet.

Jól tartja magát, mondja a nő az okmányirodában, amikor negyvennek látszó, valójában ötven évet meghaladó kezeivel egyetlen mozdulattal átlyukasztja a lejárt személyi igazolványomat. A nyakamba is akaszthatom, mint egy dögcédulát, válaszódom, mire hatvannak látszó ajka enyhén megemelkedik. Talán először mosolyodik el aznap, talán egész életében. A legjobb ránceltávolító az igazolványkép, mondja a kollégája, üljön be abba a fülkébe, és elintézzük magának, hogy évtizedeken keresztül semmit se változzon. Döntse kicsit jobbra, enyhén előre, ne csillogjon a szemüveg, ne ráncolódjon a toka, adja a személyre szabott utasításokat. Megfelel? – kérdezi szigorúan, de inkább kérek egy másikat, mert ez az arc bámul majd éveken át a rendszerre, a postásra, a banki ügyintézőre, és arról kell árulkodnia, milyen jól tartom magam.

Jól tartod magad, mondja a barátom az otthon és a munkahely között félúton, talán az emberélet útjának felén lévő kocsmában, pedig két állásban dolgozom, és valójában a bölcsészdiplomám csak arra jó, hogy egy pohár sör nélkül képtelen vagyok kikapcsolni az agyam. Akkor is inkább csak felpörgetem. A bölcsészélet fordított Alzheimer-kór, arra is emlékezem, amit évszázadok alatt a legtöbben már elfeledtek. Leragadok fontos kérdéseknél, mint a hirtelen bekövetkező szívmegeállás a hullámvasúton, vagy az Újházy tyúkhúsleves receptjének meghamisítása, amely eredetileg öreg kakasból készült, de semmiképpen

sem porból. Tehát a világ romlását valójában az szimbolizálja, hogy a valódi receptek elfelejtődnek, csak egy-egy korát tévesztő vándor emlékszik már rájuk, miközben körülötte mindenki százalékot számol, és így haszontalanná válik a nosztalgia, az ízek, a színek, a gyönyörűen bekövetkező hirtelen szívmegállás a hullámvasúton. Ezek mind-mind a felesleges dolgokhoz kezdenek tartozni, akár egy átlukasztott, lejárt személyi igazolvány, az élet dögcédulája, amely észrevétlenül csal mosolyt a hivatali szolga hétköznapijaiba.

Jól tartod magad, mondja a nagymamám, de az ilyenek dőlnek ki először, mindig ők kapnak leghamarabb agyvérzést, szívinfarktot, idegösszeomlást vagy valami krónikus betegséget. Így valójában csak a felesleges dolgokért lenne szabad élni. Olyanokért, mint a hullámvasút kockázata, egy-egy sör az emberélet útjának felén lévő kocsmában, néhány baráti beszélgetés, egy harmincéves átlukasztott személyi igazolvány a böjti szél barnította nyakon, egy-egy családi séta a kamaszok telehányta, eső felmosta, nap felszárította Kárász utcán. De a soha meg nem fogalmazott felelősség, a kötelességeknek az a foka, amelyet harminc körül kezdek el érezni, egyszerűen nem engedi, hogy ne tartsam jól magam. Így aztán jól tartom magam a régi személyi igazolványtól az újig, nem szállok fel a hullámvasútra, és csak öreg kakasból készítem az Újházyt, mert az emberélet útjának feléhez érve már nem lehet könnyelmű az ember. Hiszen nem a dögcédula húzza le a nyakát, hanem a mérhetetlen és soha nem feledhető felelősség.

Véres komolytalanságok

BÁRDOS JÓZSEF rovata

Újabb szócikkek a BALKÉZIKÖNYVHÖZ

Anonimitás: Annyi mint névtelenség. Diktatúrák idején bevált írói védekező módszer a hatalom túlkapásaival szemben. A módszer ugyanakkor megnehezíti a világhír elérését. Kivételt képeznek a névtelen (feljelentő) levelek írói, akikről hazánk világhíres lett.

Beszerező:

Régen: Az a valaki, aki a szocialista hiánygazdálkodás körülményei között képes volt beszerezni egy irodalmi lap kiadásához szükséges eszközöket.

Ma: Az a valaki, akinek van valahol valami ismerőse, aki a mai munkanélküliség közepette bennünket (de legalább egy írásunkat) be tud szerezni egy irodalmi laphoz.

Filmszerűség: a modern regény egyik gyakran emlegetett jellemzője. Alapja a vágás, mint technikai megoldás, melyet már Puskin néhány novellájában megfigyelhetünk. A kortárs magyar prózának (különösen a 4–500 oldal feletti regényeknek) is jót tenne egy kis, úgy a szöveg 30–40%-ra kiterjedő (ki)vágás. Az így filmszerűvé tett könyvek azután nemcsak megfilmesíthetők, de akár még olvashatóak is lennének.

Fordító: eredetileg egy irodalmi szöveg egyik nyelvről a másikra történő átültetőjét nevezték így. A klasszikus idők elmúltával azt értik rajta, aki az eredeti szöveget félreérti, azaz elfordítja.

Irodalom: történeti fogalom. Megjelenési formái, műfajai, értékei, befogadói az idővel, a társadalmi viszonyokkal együtt változnak. Ezért sok vonatkozásban más volt régen, mint ma.

Kötelező olvasmány: olyan irodalmi (vagy félirodalmi) szöveg, melyet elolvasni nehéz, de elolvasásának fontosságáról évente vitát rendezni könnyű.

Megvilágosodás: a kortárs magyar irodalomban rendkívül ritka, csodás, szellemi átalakulás. Rendkívül ritka, mert némely mai íróember annyira sötét, hogy két Nap se lenne képes megvilágítani. Csodás, mert kortárs íróink közismert szellemtelensége mellett még elgondolni is képtelenség bármilyen szellemi átalakulást.

Romantikus regény:

Régen: Olyan nagyepikus, prózai alkotás, melynek hősei rendkívüli körülmények között mindenütt mindig kíváznak.

Ma: Olyan nagyepikus, prózai alkotás, melynek hősei hétköznapi körülmények között az ágyban mindig beválnak.

Tudósítás: tipikus sajtóműfaj. Helyszíni beszámoló olyasmiről, amiből a tudósítás szerzője egy szót sem értett meg. Tapasztalt tudósító (lásd ott!) már meg se jelenik a helyszínen, mert a tények csak zavarnák a tudósítás megalkotásában.

Tudósító: olyan sajtómunkatárs, akit kiküldtek (a szerkesztőségéből, mert ott csak láb alatt volt), és véletlenül betévedt valahová, ahová nem hívták.

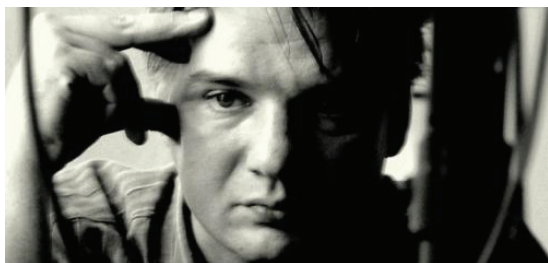
Vita:

Régen: Különböző nézetű emberek véleményének ütköztetése (esetleg) érdeklődő hallgatóság előtt.

Ma: A hatalommal nem rendelkező ember elhallgattatása, erkölcsi tönkretétele.

Zeneiség: A klasszikus költészet legalapvetőbb sajátossága. Manapság a költészet fogalmához legföljebb a pénz csörgése (mint nemzenei hang) társul.

BERKA ATTILA
beszélgetése
VASS TIBORral

[Vass Tibor – Orosz Tamás fotója (részlet)]

„Tetszik, nem tetszik, Bibinke is hamismás”

Miért éppen Készecske, mit kell tudnunk Bibinkéről és a Nagy Bibinről?

Jac Bibinke, ezt tudtam apró koromban válaszolni a nálam pár évvel idősebb lányok mondd-meg-szépen-hogy-hívnak-jára. Jól elszórakoztak rajta, hogy a vasstibike így jött szájra, egy cével; s lehet-e jobb, kell-e fontosabb, hogy a nálam pár évvel idősebb lányok ma is jól elszórakoznak azokon, amiket ma egy cével mondok. Készecske, mert Bibinke. Vagyis készecskékc és Bibinkékc: becézó szavak. Be vagyok cézve sokhelyütt, a copirájt vajon kit illet, Bibinke írc többet Bibinről, a Nagyról, vagy Bibin írc Bibinkéről, az agyról. Többet félsszel, mint erővel készítek, mégsem tartok tőle, hogy nem ugranak egymástól megfelelő távolságra. Távolsárga, ezt a színt keverem olyankor, amikor Bibinkét és a Nagy Bibint egynek gondolom. Elbírní magunkkal, ez a mi munkánk, nem csak a szószedés. Eme szín megfelelő mélysége lehet közös dolgaink magassága. (Magas sárga. Pfúj.)

Magasságos képég, Anyajegy, Másomközlés, ezeket a szavakat írtam fel két éve a Jacbibinkés dossziémra, amikor elkezdtem magunkkal dolgozni, de azóta sem tudok velük mit kezdeni. Nem mint-ha nagyon zavarna, hogy nem az előre kijelölt szó-utakon járok, de azért mégiscsak kezd már kicsikét bosszantani, hogy eleddig egyetlen irodalmi nagy-anyagom sem kívántam még szorosan megfeleltetni egyetlen képzőművészeti munkámnak sem: olyankor folyton ecsetelni akarnám, amiről írok, vagy folyton arról írni, amit képezek?,

ezért sincs ezidáig egyetlen olyan könyvművem, ahol a kettő biztonsággal összeérhetne, távolsárgázhatna. Talán A Nagy Bibinnél már vágyom erre? Előszeretettel, egyre előrébb-szeretettel foglalkozom az üggyel, mert míg Bibinke a gyerekmagam, a Nagy Bibin pedig az, akivé Bibinke vágyik lenni, egy olyan felnőtt-kép, amit én felnőtt-képp vizsgálghatok, számos idegborzoló szókép kísér az utamon.

A Bibinkék eleve kötetdaraboknak íródnak, a leendő könyvben készecskés alcímeik nem szerepelnek majd. Mintha egy rém-egyszerű számítógépes program segítségével pár szint erőszakkal elvennék egy képsorozatomból, vagy egy hangzót minden szavam-ból, hogy azok sehol, sehogyan ne köszönjenek vissza. Lehet ez tisztogatás, de lehet elmaszatozás is. A kötet ugyan egy kész Nagy Bibin lesz, A Nagy Bibin, még ha mellé is tudom szólítani majd képzőművészeti munkáimat, de remélhetőleg az is csak kezdete lesz olyasvalaminek, aminek megvalósulásáért feltehetően nagy árat kell majd fizetnem. No nem úgy, hogy lesz majd Te Nagy Bibin még mindig drága, A Nagy Bibin árán drágáld az életed, Legdrágább életem a Nagy Bibin stb., de egy kalap alá venni Bibinkét a Nagy Bibinnel úgy, hogy közben kép és szó egymás melléksze-replőivé válhassanak, egyelőre kényes kérdés.

Mennyiben tekinthető az eddigi életmű magától értetődő, szerves továbbfolyásának a Bibinke?

Kényes kérdés. Az jut eszembe, amit a minap meséltél, osztály-találkozódon neked szegezték a kérdést: te mennyire vagy művész? Jókat rötyögtünk a lehetséges válaszokon. Azon agyaltam, részemről mi lenne arra a helyes felelet. Arra jutottam: semnyire. Talán felsorakoztatnám legutóbbi kötetcímeim, és jelezném, legfeljebb annyira: Nem sok sem, Semmi szín alatt, Mennyi semenni. Aztán egy Legszebb versenyi. Legszebb vers, ennyi.

Kérdezem ezt azért is, mert nemrég megjelent a Vass Tibor legszebb versei Fekete J. József szerkesztésében, és abban szerepel már egy Bibinke-mű (Bibinke és Vackor az ónodi vásárban). Pedig egy efféle legszebb (legjobb, legnagyobb, legkedvesebb stb.)-gyűjtemény akkor is választóvonal, vagy legalábbis levegővétel, ha nem első-sorban annak fogjuk fel (kivált, ha éppen ebben a vers-ben lekurziválódik az előző három kötet címe).

A pozsonyi AB-ART kiadó kábé azidőtájt, amikor elkezdtem írni A Nagy Bibint, Fekete J. Józsefet kérte fel, hogy mondjon neki két nevet, akikkel szerintem sikerrel tudna pályázni Az XY legszebb versei c. sorozatában. Fekete J. József Beszédes Istvánt és Jac Bibinkét mondta, ezúton is köszönet neki érte. Az NKA támogatásával megjelent kötet bemutatóját a költészet napja alkalmából a miskolci Herman Ottó Múzeum–Miskolci Galériában, a tízéves Spanyolnáthát köszöntő Tízeset c. kiállítás- és programsorozat keretében rendezhettük, Beszédes István, Balázs F. Attila, Petőcz András „Legszebb versei”-nek társaságában. Itt elmondtam, te moderátorként – gyönyörű temennyirevagyművész-képzavar: – első kézből hallhattad, hogy a boldoggá avatottak csoda-szintjén élem meg, amikor a műveimet másfél évtizede rendszeresen kritizáló Fekete J. Józseffel személyesen ott első alkalommal találkozhatok. Válogatásának köszönhetően az 1997-től megjelent köteteimből közül a gyűjtemény, s hitem szerint a folytonosságot is hivatott prezentálni, hogy egy – az előző kötetekre is sok mindenben tényszerűen visszautaló – Bibinkés írás is szerepel a kötetben. (Korábbi köteteimben csak olyan írások szerepelnek, melyek előzőleg megjelentek; így A Nagy Bibinre készülve is elvém, hogy a kötet-szereplés előtt nap- vagy netvilág lássa őket. A Bibinkéből közölt eddig – a teljesség igénye nélkül – az Alföld, A Pad, Eső, Irodalmi Jelen, Kulter, Litera, Palócföld, Pannon Tükör, Szórös Kő, Zempléni Múza, Várad, Várucca Műhely. Így akadhatott rá az érintett vers Parnasszus-közlésére a szerkesztő, mely a folyóirat Kormos István-redivivus blokkjában jelent meg.)

Fejtörés, ha társítom hozzájuk az utóbbi két évben kiállított Bibinkéimet, akkor azt hogyan tehetem majd. Grafikáim szerepeltek többek között az Art Marketen, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Kondor Béla Galériájában, a FUGA Budapest Építészeti Központban, a kaposvári Vaszary Képtárban, a szentendrei művésztelep galériájában, a Pécsi és Miskolci Galériában, az Országos Széchényi Könyvtárban, a MAMÚ Galériában, a Magyar Tudományos Akadémia Jakobinus termében, de most sokkal inkább foglalkoztat egy új sorozat megalkotása, s meglehet, ha nekikezdek a nyáron, együtt jelentkezhettek a szöveges és képes Bibinkékkal.

Lehet-e Bibinke Kun Marcella- és Imola-barát vagy ellenlenség? Jellege szerint összeférethető-e velük, vagy egészen más a fekvése?

Tetszik, nem tetszik, Bibinke is hamismás. Álljon bár hármójuk közül legközelebb ő a valódi dolgokhoz, valódi események megtörténtehez, lehet, hogy alkalmanként megbukna a hazugságvizsgálaton. Teljesen mindegy, hogy budapesti, hernádkaki vagy épp egri a csillagok háborúja, Bibinke is tud valóditani, hiszen az igazság Jodaát, a derű pedig velem van. A mások mesterei mindig a másokéi maradnak, a hamismásoké az enyéme. Összeférthető tehát velük, még mérhető is, hogy az igazikból a legtöbb valódit eleddig az ő szájába adtam. Az alakmások jól megférnek egymás mellett, alkalmanként össze is feküdhetnek. Süket fülekre nem talál egyetlen találkozásuk sem: kortól, nemtől, hallástól függetlenül büntetlen marad, akár szado vagy mazo az izmus, pedo vagy geronto a fling. Bibinke megbocsátja, hogy felnőttem, én pedig örömmel elnézem, ha felgyerekülök.

Ha az epitheton ornansodat, az életét beirodalmazót ideteszem, adja magát a kérdés: hogyan állsz te, tízéves főszerkesztőséged és őBibinkesége egymás-viszonyban?

A szerkesztés civilmunka, Bibinke munkacivil. Ugye, díszítőleg mennyire be van ez is cézve. ŐBibinkeségével ismét fenségesen tapintottál rá egy lényegire: a főcivilség mint evilági lét termelhet-e őBibinke-munkából lét. Húsz éve bizonyára nálam is zavarba ejtően kitapintható volt a mennyire is vagyok művész átfordulása a mennyire művész is vagyokba, az elnőtté válás gondterhes, de mégis szerethető, motiváló folyamatában. Azóta is szorgalmas vagyok, és üldöz a szerencse, 2012-ben Miskolc, 2013-ban az NKA alkotói ösztöndíja segített a Bibinke-munkában.

Körülbelül meddig látsz előre szemmel, mi motoszkál rákövetkező lépésként benned?

Háromversnyire látok előre, az kb. két hónap, és azt tudom még, hogy intézendő a Tibikeség-szólíthatás körének igen jelentős kiszélesítése: sokkal többre szeretném növelni azok számát, akik rendszeresen és büntetlenül mondhatják nekem, hogy Tibike. Abban én a Bibinkét hallom, és az jó nekem. Ha jól számolom, eddig négy Tibike-emberről van szó, a kitűzött cél az öt. Laci, a kertszomszéd és Darázs, egy falunkbéli őmunkásember, mert Hernádkakon Bibinkekorom óta ismernek. Eszter, egy képzőművész úrnő, mert bírom, ahogy mondja. Timike, egy miskolci, Búza téri talpon- és kintálló eladó hölgye, mert szeretem, ahogy hallom. Az ötödik elemet idén meg kellene találnom.

Több mint tízszer utasították vissza pályázatát a Móricz-ösztöndíjra, ennek ellenére két kézírata vár megjelenésre. Az NKA-val jóban van Magyarországon egyik legelszántabb fiatal irodalomtörténésze. **BÍRÓ-BALOGH TAMÁS**sal **BOLDOG ZOLTÁN** beszélgetett.

Bíró-Balogh Tamás (Fotó: Hegedűs Gyöngyi)

Két bűvös szó: nemzeti és irodalomtörténet

Tizennégyszer adtad be pályázatodat a Móricz-ösztöndíjra. Milyen érzés volt, amikor először nem nyertél?

Nem vagyok biztos benne, hogy volt az tizennégy, meglehet, hogy kicsit túloztam, amikor erről beszélgettünk. Tizenegy-tizenkettő biztos volt, a végén már nem számoltam, elvesztettem a fonalat. Az első visszautasítás nem nagy dolog, megesk más-sal is. Akkor még mint gyomaendrődi lakos adtam be a pályá-
zatot, ez nem lehetett túl bizalomgerjesztő, meg aztán nem is ismertem senkit a kurátorok közül, pontosabban szólva fogal-
mam nem volt, hogy vannak kurátorok és hogy ez az egész hogy
működik. Nincs veszítenivaló, csak a postaköltség, az ilyen pá-
lyázat beadásánál mindig erre gondolok.

Mit éreztél, amikor másodszor utasítottak vissza?

Hogy megint veszítettem egy postaköltséget.

*Mi motoszkált benned a harmadik sikertelen pályázat-
nál?*

Mintha ekkor már feltűnt volna valami. De nem emlékszem. Változó taktikát követtem a pályázatok beadásánál: regénnyel, novel-láskötettel, kortársokról szóló kritikagyűjteménnyel pályáztam az évek során, próbáltam kitapogatni, minek van esélye. Ha az egyik nem kapott, a következő évben mással próbálkoztam. Persze olyan is volt, hogy dafkéből ugyanazt adtam be vagy három évig. Mindig van az embernél jobb, de gondoltam, előbb-utóbb talán rám kerül a sor. Hogy majd elfogynak előlem. Persze, arra nem gondoltam, hogy újak, ifjak is kitermelődnek, a végére meg már olyan mame-luk lettem, hogy csak egy másik évtársamnak adatott meg, hogy az utolsó lehetséges évben megkapja az ösztöndíjat.

A tizedik visszautasításnál változott benned valami?

Nem is volt tizedik, a kilencediket egyből a tizenegyedik követte. De biztosan nagyot röhögtem rajta, és hozzátettem, hogy leszarom.

Hogyan fogadtad az utolsó negatív visszajelzést?

Kiléptem a JAK-ból. Mivel erre már többen rákérdeztek, többek között az akkori JAK-elnök, Balogh Endre is, hogy miért is, most elmesélem. 2010-ben töltöttem be a harmincötöt, ez volt az utolsó év, amikor a Móriczot megpályázhattam. A JAK – ekkor már tudtam, hogy vannak kurátorok meg ilyesmi – mint érdekképviseleti szerv ezután már nem működhetett többé az érdekeimért. (1998-tól voltam tagja, tizenkét év alatt kétszer voltam Szigligeten, egyszer önköltségi, egyszer mint fellépő meghívásos alapon, ennyi. „Gyomaendrődi” és szegedi lakosként nem pörögtem túl sokat a JAK-ban, az sem pörgött bennem túlságosan.) A döntés nyilvános-ságra kerülésének napján levelet írtam a JAK elnökének, jeleztem kilépési szándékomat, és kértem, arányosan számítsák ki az arra az évre esedékes tagdíjamat. Ez még előtte volt a nagy „Móricz-bot-ránynak”, tehát attól teljesen független. Örülök is neki.

Azt persze nem volt túl jó elkönyvelni, hogy van valami, amit most már soha többé nem kaphat meg az ember, mert már esé-lye sincs rá. De, jobb híján, tudomásul vettem. A Móricz-ösztön-díj szakmai presztízse, legalábbis szerintem, nagyobb, mint az anyagi hozzádék, vagy legalábbis az volt, persze nekem most je-lenleg az anyagi része bőven elegendő lenne, a presztízsből nem fogok számlát befizetni.

Mindezek ellenére 2014-ben két köteted is megjelenik. Milyen könyvek ezek? Kérlek, mutasd be, miken dolgoztál a meg nem kapott Móricz-ösztöndíjak ideje alatt!

Az idei megjelenés nem biztos, sőt, semmi sem az. Amit tudok, hogy két kötet-kéziratom van készen, és mindkettőre van vállalkozó kiadó. Az egyik a Kosztolányiról írott nagyobb tanulmányaim gyűjteménye, a másik a szegedi és a Szeged környéki irodalommal foglalkozó dolgozatok tematikus gyűjteménye – már amennyiben Radnóti, Juhász, József Attila vagy éppen Ilia Mihály „szegedinek vagy Szeged környékének” titulálható. (Egyrészt természetesen igen, másrészt meg éppenhogy messze a Körtöltésen kívül ér a hírük.) Persze ezek a kiadások csakis NKA-támogatással valósulhatnak meg. Egy tanulmánykötetre másféle szponzort – pl. előfizetőket – nehéz szerezni. Már most meg tudom nevezni összes leendő olvasóm, név szerint.

Ezek szerint az NKA-val nem vagy rosszban. Mi a jó kapcsolatokat titka?

Nincs titok, vagy ha van is, annyira titkos, hogy előttem is rejtett. Többször kaptam már az NKA-tól alkotói támogatást, és volt, hogy az „ösztöndíjjal” segített könyv kiadását is támogatták. Ezt azonban azzal tudom magyarázni, hogy az NKA-hoz mindig szakmázós, azaz irodalomtörténeti pályázatokat adtam be: Schöppflin Aladár levelezésének sajtó alá rendezését, a Kosztolányihoz írott levelek összegyűjtését, illetve a mostani, nagyobb életrajzi tanulmányok megírását. Ezek nem holmi regények vagy novellák, ezek a „nemzeti irodalomtörténet” témái, ezt a két bűvös szót minden pályázatba beleírtam.

A jövő irodalomtörténészeinek írtál, vagy lebegett szemed előtt valamiféle olvasásnépszerűsítő szándék?

Nem vagyok bizakodó, inkább pesszimista vagyok ezen a téren. Amikor még az egyetemen dolgoztam, és minden magyar szakost vizsgáztattam, azt tapasztaltam, hogy még ők is egyre kevesebbet olvasnak. Mármost szépirodalmat. Akkor a szakirodalom milyen helyzetben lehet? Irodalomtörténetet úgyis csak a szakma olvas, mint ahogy pl. atomfizikát is az atomfizikusok, sejtbiológiát a sejtbiológusok. Azt viszont nem tudom, hogy a jövőben lesznek-e egyáltalán irodalomtörténészek – textológusok és filoszok biztos nem –, és hogy fognak-e olvasni másokat, vagy csak magukat, mint

ahogy erre is vannak jelek. Ami pedig a kérdés második felét illeti: az irodalomtörténetnek nem feladata az olvasásnépszerűsítés. Az irodalomtörténet feladata az irodalom történetének megírása, az olvasás népszerűsítése pedig az olvasásnépszerűsítés feladata.

Általában sok kollégáddal összeveszel? Az Irodalmi Jelenen közölt Erdős Virág- és Nyáry Krisztián-jegyzet miatt sokaknál lettél nemkívánatos személy?

Ha ez a része komolyan érdekelne a dolognak, soha nem írtam volna egy sort sem Kosztolányi antiszemitizmusáról, mert tudom, hogy ezzel többek érdekeit sértem, politikai, poétikai vagy pénzügyi szempontból. (Ezt hívom én „a három P” elvének.) Az említett két írás – írást mondok, mert hát az Így szerettek ők első kötetéről írott dolgozatomra szeretek úgy gondolni, mint egy kritikára, nem jegyzetre – más típusú. Az Erdős Virág-jegyzet miatt valóban sok támadást kaptam, de csakis „szoclib” oldalról, pedig az egyik Facebook-hozzászólás szerint ugyanúgy támadhattak volna Tormay Cécile rajongói is, hogy miképp merem én az ő idoljukat egy kalap alá venni Erdős Virággal. Nem tudok róla, hogy nemkívánatos személy lettem volna bárhol is, ha valahol mégis, sajnálom. Erdős Virággal nem ismerjük egymást, de nem hiszem, hogy ő annyira túlreagálta volna a dolgot, mint egyes hívei. Nyáry Krisztiánnal találkoztam, de nem kerültem kórházba, sőt, azóta segített is egy ügyben.

Egy korábbi cikked miatt nyilvánosan bocsánatot kértél a szegedi egyetemi könyvtártól. Bevallom, nagyon bírtam ezt a gesztusodat. Mennyire jellemző ez a másokat megkövető magatartás a kulturális szakmában?

Amennyire én látom, inkább a támadó hangvétel a jellemző. Vannak olyan értelmezői körök, amelyek megpróbálják ignorálni az irodalomról tőlük eltérő módon gondolkodókat, és most nem csak a „régí” irodalomelmélet–irodalomtörténet-vitára gondolok. Van, amikor „házon belülről” jön a támadás – persze ilyenkor az ember elgondolkodik, biztos, hogy a házon belül van-e, vagy volt-e ott valaha is, és ha igen, mikor tették ki, vagy mikor tölték arrébb a ház falait. A szellemi javak gátlástalan lenyúlását már rég meg kellett szokni, de hogy dologi kár is érje az embert, az számomra új. Többeknek sem a szellemi, sem a dologi magántulajdon nem szent.

Az adott cikk esetében – mint ahogy el is ismerem – hibáztam, ezért bocsánatot kellett kérnem. Ugyanakkor rá is hibáztam valamire: a József Attila- és Radnóti-dokumentumok „eltűnéséről” szóló, és elég nagy publicitást kapott jegyzetem, bár téves úton járt, mégis eredményt hozott: előkerültek a kérdéses egyetemi anyakönyvek. Nem ott, ahol úgy tudtuk, hogy vannak, és nem ott, ahol mondták, hogy lenniük kell, hanem egy harmadik helyen, ahol nem is sejtettük. De ez „lényegtelen”, a lényeg az, hogy megvannak.

Milyen irodalomtörténeti szenzációra bukkantál, amit sejtelmesen előre beharangozhatsz ebben az interjúban?

Ha minden igaz, nemsokára kezemben lesz egy ismeretlen Szép Ernő-próza-kötet kézirata, melynek kiadását az író még előkészítette, de már nem jelent, nem jelenhetett meg, elmosta a történelem. Aztán biztos akad majd más is. Elég sok alapkutatót végzek, szerzői bibliográfiákat állítok össze, olyanokét, akikkel szinte még senki sem foglalkozott szakmailag, próbálok utánajárni a hagyatékoknak. Most elég sokat foglalkozom Lovass Gyulával, a tragikusan fiatalon meghalt író-kritikussal. Születésének centenáriuma van idén.

Egy hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó iskolában tanítasz félállásban. Miért éppen itt, milyen tapasztalataid vannak ezek a téren?

A miért éppen itt kérdésre könnyű a válasz: itt sikerült (fél)állást kapnom. Az egyetemről augusztus végén kaptam meg a kilépőpapírokat, ilyenkor azonban már viszonylag nehéz tanári állást találni. Beadtam több helyre az önéletrajzomat – adatrögzítőtől kezdve a talányos nevű projektmenedzserig –, hónapokig regisztrált munkanélküli is voltam (és az adott helyzetben ez is eredmény volt, aki már átélte, tudja), november elején kezdhettem itt. Ez egy uniós támogatásból működő népi tanoda, teljesen más feladatokkal, teljesen más emberanyaggal. Sok tekintetben lényegesen emberségesebb és emberibb, mint az egyetem, ugyanakkor szakmailag nem itt teljesedik ki az ember.

Mi volt az oka az egyetemről való „kilépésnek”?

Lejárt a szerződéselem, és mással kötöttek helyettem. Olyan ez, mint a Móricz-ösztöndíj, többet nem lesz rá esélyem. Ez a vonat elment. De persze nem én vagyok az egyedüli utas.

Huszonkilenc évesen József Attila-díjat kapott, amelyet bűrszerkóban vett át. Idén Babérkoszorú-díjjal tüntették ki. Beszélgetés **ORBÁN JÁNOS DÉNES**sel, aki jelenleg egy agresszív spielregényen, valamint egy kötetnyi Janus Pannonius-átköltésen dolgozik, és legszívesebben átírná a magyar irodalom tanításának kerettanterveit.

Kolozsvári diákdiktatúra, tróger Pannonius

„Évek óta hever egy átírásra váró agresszív spielregény a merevlemezen” – olvasom az egyik veled készült interjúban. A regényről többször meséltél nekem is, azonban erről az izgalmas műfaji meghatározásról még nem. Miért agresszív, és mitől spielregény?

Ez egy ad hoc meghatározás volt, azért spielregény, mert kí sérleti játék, bár valóban agresszív, durva, kiakasztó, és ezen tulajdonságok ellentmondanak a játéknak. Vannak-lesznek benne vidám, pikaeszk részek is, de alapjában egy sötét írás, melynek főhőse egy pszichopata bölcsész. A címe Swedenborg kávéház, és Emmanuel Swedenborg misztikus filozófiájának téziseire épül.

Mikor olvashatjuk a könyvet?

Nem merek ígérni, mert már többször kijelentettem, hogy a következő könyvhéten, a következő könyvfesztiválon – és nem lett belőle semmi. Sietve írtam, majd javítottam, majd sietve még egyszer átírtam, de elégedetlen vagyok vele, ezért szükséges egy alapos újraírás és kibővítés. De az elmúlt évek-

ben egyszerűen nem volt két-három szabad hónapom, amikor ezzel foglalkozhattam volna, hiszen a Bulgakov Kávészó vezetése egy egész embert igényelt, két-három szabadnap is luxus volt, nemhogy hónapok. Most azonban lábalok ki a korcsmároskodásból, egy poétának jobb vendégnek lennie, mint korcsmárosnak. Remélem, a közeljövőben több időm lesz, és sor kerülhet a melóra. Nem akarom elhamarkodni, dátumhoz kötni. Ha majd késznek érzem, publikálom. Egyszer csak kész lesz.

*A regény mennyiben kapcsolódik a Bulgakov Kávészóhoz?
Mondhatni, hogy ez egy modern Kolozsvár-regény lesz?*

Kényes kérdés. A főhős a narrátor, úgyhogy sokan lesznek majd, akik megpróbálják velem azonosítani, ez gyakori olvasói tévedés. És lesznek benne személyes élmények is, egyesek számára ismerős figurák, kalandok. De nem én vagyok a főhős, egyáltalán nem, és nem a Bulgakovban játszódik, nem Kolozsváron. Nem lehet tudni, hol, mert épp azért nyúltam Swedenborghoz, hogy alaposan megcsűrjem-csavarjam a témát, és aki értelmezni próbálja, egy labirintusba kerüljön. Ez szürreális bölcsészcseszege lesz, nem pedig kortörténet.

Nemrég Bodor Ádámmal arról beszélgettünk, hogy a rövidpróza nemesebb, mondhatni művészibb műfaj, mint a regény. Hogyan látod mindezt a felnőtt-meséid, novelláid fényében?

Borges azért nem írt regényt, mert azt vallotta, nincs az a téma, melyet ne lehetne egy hosszabb novellában megírni, és ezzel én nagyjából egyetértek. A regény bizonyos értelemben szószaporítás – de ha az író jól szaporítja a szót, nincs semmi gond. Én például imádom Jókai Mór hosszú természeti leírásait, melyeken legtöbbször átlapoznak. Íróként a rövidpróza művelője vagyok, de lehet azért, mert hiperaktív életem volt, és eleddig sosem volt sok időm írni, bíbelődni a szövegekkel, ezért inkább rövidprózát műveltem. De szerintem felesleges összemérni a kettőt, vannak remek rövidprózák, és vannak regénygyöngyszemek is bőven, akárki akármit is állít.

*A verset nemesebb műfajnak gondolod-e, mint a nagy-
regényt, rövidprózát?*

Bevallom, a verset tartom a királynőnek. Egy rövid szövegbe kell belegyömöszölnöd egy világot, és az sem árt, ha ennek dala van – én legalábbis a kötött formák híve vagyok. Ez az igazi kihívás, és egy igazi vers okozza a legnagyobb irodalmi katarzist. De szeretem nagyon a prózát is, minden műfajt szeretek.

Azt mondtad korábban, hogy addig nem szeretnél új verseskönyvet publikálni, amíg annak színvonala nem lesz jobb a Hivatalnok-líra című könyvednél. Most is ez a helyzet?

Már régóta úgy érzem, hogy meg tudom haladni a Hivatalnok-lírárt, azt a verseskönyvet, mellyel befutottam. Ám ugyanaz a mese: az időhiány. Ha ezt sikerül orvosolni, a regénnyel párhuzamosan megírom az új verseskönyvet is.

A vers Bogdán László szerint kegyelmi állapot, ajándék. Neked erről mi a véleményed?

Sokan próbálták meghatározni a verset, vannak jócskán költői és elméleti körülírások. Én azonban nem szeretek mitizálni. A művészetet nem lehet élesen elhatárolni a mesterségtől. Van ennek egy gondolkodás- és érzés-síkja, és van a tudásé, az ügyességé, a türelemé, a munkáé. A vers egy szép valami, ennél tovább nem szeretném komplikálni.

Szilágyi István mondta egy irodalmi esten, hogy Kolozsváron érdemes pályakezdő költőként megmérettetni, hiszen itt sosincs legnagyobb költő, ahhoz túl sok a tehetséges alkotó. Hogyan látod ezt az Erdélyi Híradó Kiadó könyveinek gondozójaként, és hogy volt ez költői indulásod idején, amikor a transzközép is megalakult?

Egyetérték. Kolozsvár ideális hely a diákságnak és a művészeknek. Kevés ilyen város van a világon, ahol diákdiktatúra működik, ahol az egy négyzetméterre eső diákok és művészek száma ily magas. Jó egy ilyen városban élni, mert műhelyben vagy, folyamatosan impulzusok érnek, hiszen értelmes, fiatal vagy örkifű elmékkel vagy körülvéve. A heroikus idő a '90-es években, a mi időnkben volt, az tény – a rendszerváltás utáni szabadság és cenzúrázatlanság eufóriája, a paradigmaváltás lehetősége. De ma

is jó, minden ifjú titán szereti itt. Az egy dolog, hogy Budapest az irodalmi főváros is, de Kolozsvár töményebb, duhajabb, forróbb és lazább, és mint ilyen melegágya a művészetnek.

Nemrég Magyarország Babérkoszorúja Díjjal tüntettek ki. Miben erősít meg, egyáltalában miként érintenek a díjak, irodalmi elismerések?

Hazudna az alkotó, ha azt mondaná, nem örül a díjnak és a kritikai-szakmai elismertségnek. Külön öröm, ha ezt úgymond hivatalosan, államilag is elismerik. De azért tudjuk, a díjazás esetleges, vannak olyanok, akik megérdemlik és megkapják, vannak, akik megérdemlik, de nem kapják meg, és vannak, aki nem érdemlik meg, mégis megkapják. A díjtól még nem lesz nagy alkotó. Az igazi lelkesítő visszajelzés az, ha olvasnak, a legbátorítóbb elismerés az, ha egy-egy olvasód minden sorodat el akarja olvasni, föl kutatja, beszerzi tűzön-vízen át a könyvedet, ha nem csak egy alkalmi olvasmány vagy, hanem rendszeres.

Huszonkilenc évesen kaptad meg a József Attila-díjat. Hogyan ünnepelted meg?

Nem volt semmi extra. Eléggé polgárpukkasztó módon børszerkóban vettem át a díjat, ugyanis gyűlölöm az öltönyöket, és kizárólag akkor öltök öltönyt, ha temetésre megyek. Elvégre a művésznek mindent szabad. A magyar állam akkor egy rebellis, szabad szájú, önkényes poétát díjazott, aki a megelőző években botrányt botrányra halmozott – ha öltönyben veszem át, azt jelzem, eleget teszek a formalításoknak. Megünnepelni nem ünnepeltem meg, a díjjal járó összegből pedig az Erdélyi Magyar Írók Ligájának vásároltam számítógépet. Soha nem ünnepeltem meg díjat, de az irodalomból származó jövedelmemből azért gyakran vendégeltem meg kollégáimat, gondolom, senki nem panaszkodott.

Úgy tudom, hogy most Janus Pannonius költeményeivel foglalkozol, mit tudhatunk erről, mikor lesz belőle könyv?

Vége konkrét választ adhatok: 2014. augusztus 29-én. Ugyanis a PEN Club fölkérésére az idén én írom a Janus Pannonius nemzetközi irodalmi díj protokollkönyvét. A címe: Janus Pannonius versei Janus Transsylvanicus átköltésében. Nem for-

dítások lesznek, hanem átköltések, travesztiák, nem klasszikus metrumokban, hanem más versformákban. Pannoniust imádom: egy igazi tróger, kalandor volt – csak a klasszikus formák ezt enyhítik. Az én Janus Pannoniusom egy villoni alkat lesz.

Ajánlanád középiskolai olvasmányoknak?

Igen, határozottan. Janus Pannoniust imádnák a középiskolások, ha megfelelőképpen tálalnák nekik. De általában csak a humanista gondolkodót, a politikust, a püspököt mutatják be a tankönyvek meg a tanárok, a kalandort, a latrot, legelső pornográf, mindent kipróbáló, mindent leíró költőnként nem. Ki is írta ezt: „Elég gyakorta úztem egy-egy farcicerét ramaty buzikkal”? Nos, derék püspökünk, még garabonciás korában, fél évezreddel ezelőtt. De írt az üzekedés közben szellentő talján hölgyről meg egyéb huncutságokról – ily merészsége évszázadokig nem volt magyar poétának, és akkor miért kell a békéről vagy a mandulafákról verselgető uncsi fazonként prezentálni? Cenzurális okokból? Nem volt elég egy fél évezrednyi cenzúra?

Ha módodban állna, milyen klasszikus és kortárs költőket, írókat javasolnál az irodalomórákra, és kik volnának azok, akiket biztosan nem tanítanál?

Ha módomban állna, az oskolai irodalomoktatást arra hegyezném ki, hogy az irodalmat megkedveltessem a diákokkal. Ezért föláldoznék nagy írókat és nagy műveket is – mert például hol érdekel (és hol érti?) egy átlag középoskolást József Attila filozofikus lírája. Nem az Eszméletet vagy A Dunánál tanítanám nekik, hanem inkább a Mindig jótanácsot sziszegnek kezdetű verset, a Szabad ötletek jegyzékét. A humorra, erotikára, lázadásra fektetném a hangsúlyt – hiszen ebben a korban az érdeklí őket, nem pedig a kánon. Az irodalom (mind a klasszikus, mind akár a „legkortársabb”) ilyen szempontból legizgalmasabb műveit vinném be nekik. És ha ezektől kedvet kapnának, aztán maguktól eljutnának a mély- vagy magas rétegekig, mikor odaérnek. Garantáltan hatékonyabb lenne, mint lenyomni a torkukon az egész magyar irodalomtörténetet, ráadásul tudálékosan. Majdnem mindenkit tanítanék Janus Pannoniustól az elsőkötetes magyar poétáig. Hogy kiket nem? Az is hosszú lista lenne, de így kapásból két nagyságot ejtenék: Németh Lászlót és Illyés Gyulát sosem tudtam megszeretni.

Műveidből sejthető, hogy A kis herceg vagy a Grimm-mesék biztosan nem lennének ott a gyermekeidnek felolvasandók között. Magad is írtál meseregényt. Hogyan vélekedsz a kortárs gyermekirodalomról?

Nekem elég furcsa és alternatív meglátásaim vannak a gyerekirodalmat illetően. A Grimm-meséket ostoba, gyakran szadista műveknek tartom, mint azt már sokszor elemlegettem, a Piroska és a farkas meggyűlölten egy állatot, akit ráadásul szadista módon kínoznak és gyilkolnak meg. A kis herceg szerintem egy nyálas, csöpögős, tüdőbajos mű, ráadásul a végén a főhős öngyilkos lesz – hát én nem állítanék ilyen példát a kölköm elé. Ami a kortárs gyermekirodalmat illeti, tele van erőltetett, fantáziátlan sületlenségekkel, boldog-boldogtalan gyerekkönyvet ír, mert annak jobb a piaca. Korunk meghatározó gyerekkönyve, a Harry Potter szerintem felemás: briliáns kalandregény, de mitológiája, szimbolikája, hogy is mondjam, nem az Umberto Ecoé, és nyelvezte nem a Micimackóé. Márpedig ha gyereknek írsz, akkor is vedd a fáradságot, és tanulmányozd át, és utalj vissza a kultúrtörténeti és történelmi motívumokra, ne pedig amatőr handabandával helyettesítsd műveletlenségedet. Nyelvezeted pedig legyen kreatív és játékos, nem igazi gyerekkönyv az, amelyik nem tartalmaz nyelvi bravúrokat. A legkedvesebb gyerekkönyvem Móra Ferenc Csilicsala Csalavári Csalavérje. Egy hatalmas játék gyerekek számára is érthető leképezése, és minden egyes figurája – még ha negatív is – szerethető, mulatságos. Csupa pajkosság, finom cinizmus, csodásan ízes nyelvezettel, remek sztorival. Ilyenekkel fogom majd traktálni a kölkeimet, és megpróbálok majd magam is ilyen vidámságokat fabrikálni.

„Nem a szakmának írok, hanem a közönségnek, én nem annak örülök, ha írnak rólam egy újabb tanulmányt, melyben csak a kötőszavak vannak magyarul, hanem annak, ha a közönség könnyesre röhögi magát az estjeimen, vagy borzong a szövegem érzelmes erejétől” – mondtad korábban. Ugyanakkor azt is több helyen olvastam, hogy a kortárs magyar irodalomról is így vélekedsz. Szerinted azért nem olvasnak kortárs irodalmat a fiatalok, mert az inkább a szakmának szól, túl sok benne a gondolatiság, humortalan, más szóval unalmas. Én viszont úgy látom, hogy Erdélyben nincs ezzel gond. Mivel

magyaráznád, hogy itt több a humort, olvasmányosságot előnyben részesítő alkotó?

Az erdélyi lét küzdelmesebb és duhajabb, hihi, lehet, nincs időnk annyit gondolkodni a metafizikán, ellenben többet mulatunk, és ugratjuk egymást, meg szenvedélyesebbek, érzelme-sebbek vagyunk. Közelebb vagyunk az olvasóinkhoz, mert ők is itt duhajkodnak, körülöttünk. No meg a rendszerváltás utáni új generációként szembe mentünk az akkor elharapózó, túlelmé-letezett irodalomtudományi irányzatokkal, és a popularitást, az olvasmányosságot hirdettük, és az utánunk jövőkre is hatottunk ezzel. Az irodalom nem rétegművészet kéne legyen. Nagy klasz-szikusaink remekül ötvözték a gondolatiságot a szórakoztatás-sal, mi inkább tőlük tanulunk, nem pedig azon filozófusoktól, akik történetesen versben írtak-írnak.

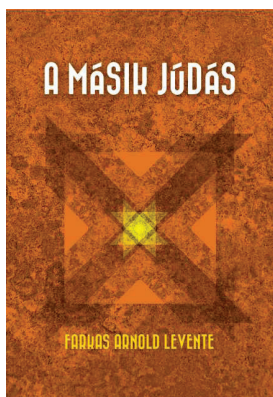
Az első slam poetry esten a Bulgakovban te is fölléptél. Miért volt izgalmas számodra ez a műfaj, s elképzelhe-tő-e, hogy közeljövőben látunk majd slammelni?

A slam poetry vagány dolog. Kiállsz, van néhány perced, és egy kegyetlenül őszinte, ifjú közönséged, akiből vagy reakci-ót váltasz ki, vagy elbuksz. Hamar kiderül, hogy van-e esélyed – a hagyományos irodalomban nem ilyen gyors és agresszív a visszajelzés. A slam ékes példája annak, hogy az ifjúságnak van igénye az irodalomra, csak meg kell tudni szólítani őket. A slam egyúttal tehetségkutatás is, már több slammer verset is ír, pár-huzamosan műveli a két műfajt. Az új erdélyi költőgeneráció a slammerek köréből fog kikerülni és ez jó, mert már pályájuk elején megtanulják azt, hogy szürke dolgokat nem érdemes pro-dukálni. Hogy fogok-e slammelni? Ez is a folyamatos időkrízi-sem kérdése, szerintem igen, forgatom a fejemben, annyi, hogy versenyen kívül, csak úgy bonus track-ként.

Faludy Györgyöt tartod Ady Endre mellett a 20. század legnagyobb magyar költőjének. Mikor olvashatunk tőled Faludyról szóló könyvet, hiszen 16 éves korod óta olvasod őt, barátok voltak, erdélyi látogatásainak, fellépéseinek szervezője voltál, és egyik korábbi interjúdban azt nyilat-kozod: számos egyedi dokumentum, levelek, versek, fil-mek, fényképek birtokában vagy. Izgalmasan hangzik...

Valóban költőóriásnak tartom, és ezen sokan megrökönyödnek, hiszen Faludy a mai napig is egy vitatott személyiség, akit sokan kommerszséggel vádolnak, és azzal, hogy magánéletének, sorsának izgalmasságával menedzselte műveit. Faludy más utat járt, mint a 20. század magyar klasszikusai, ő régi korok költészetét aktualizálta, az antik és a humanista eszméket, a hajdani ízes pajzánságot – és ez remekül hangzott a 20. században és most is. Faludy rendkívül érzelmes, ugyanakkor vidám és bohém, örök garabonciás, és mindig izgalmas, nem emlékszem, hogy valaha is olvastam volna tőle bármi unalmasat. Talán majd sor kerül egyszer arra, hogy könyvet írjak róla, hiszen közelebbi barátságban voltam vele, és szellemi örökösenek tartott, én meg mesteremnek őt. De el kell még telnie némi időnek, hogy az egész Faludy-utóéletéről kopjon le már a bulvár, ami rátapadt, meg hát írják meg mások a mindenféle művecskét, melyet az ő nevével eladhatónak gondolnak.

VARGA MELINDA

FARKAS ARNOLD LEVENTE
A *Másik Júdás* című, hetvennyolc oldalas könyve egy íráslabirintus, amely akár paródia is lehetne. Sajnos nem az, hanem a posztmodern irodalomelméleteket gyakorlatba átültető, öncélú stílusgyakorlat. **BALOGH RÉKA** írása.

Bibliai kirakós posztmodernkedvelőknek

Farkas Arnold Levente rövidke könyve beleillik a JAK-füzetek legutóbb kiadott prózaköteteinek sorába. Akárcsak Szil Ágnes *Tangramja*, Bicskei Gabriella *Puha kertje*, illetve Bencsik Orsolya *Akció van!* című novellagyűjteménye, *A másik Júdás* is töredéktörténetekből próbál ellentmondásokkal terhelt egészet építeni – vagy épp az egység hiányára rámutatni. Mi több, a 180. JAK-füzet a szélsőségekig viszi ezt a posztmodern technikát. A szándékosan zavarba ejtő szövegegyüttes akarva-akaratlanul is felveti a kérdést, hogy ez a stílus folytatható-e, né tán fokozható-e még az olvasás élvezetének fenntartása mellett.

Farkas Arnold Levente műve inkább a negatív válasz felé bilenti a mérleg nyelvét. Főképp azért, mert érdekes szövegkezdemenyeket pazarol el. Az egymástól távolról indított, gyakran nem több mint hat soros történetecskék és elmélkedések változékony hangulata és érdekes felvetései élvezetes folytatást sejtetnek. Hamar felkeltik a kíváncsiságot, hogy vajon hogyan lehet az egymástól messze álló eseményeket – például egy kollégiumi tanár mindennapjait és Jézus csodatételeit – összekötni. A kapcsolásra viszont nincs sok kísérlet, a szálak összekuszálására annál inkább. A töredékek, a kezdeti reményekkel ellentétben, nem közelítenek egymáshoz, a köztük lévő gyenge kapcsolat a bibliai motívumokon és a néha visszatérő szereplőkön nem mutat túl. De nem elég, hogy az események nem állnak össze legalább viszonylagos egészszé, bizonyos technikák egyenesen az olvasó teljes összevarrását célozzák (például a legapróbb részletekben is fellelhető ellentmondások és a követhetetlen névválasztások). Emiatt az új-

raértelmezett és környezetüktől megfosztott történetek öncélúvá válnak, a szöveg egészének megértése lehetetlenné válik, cserébe tér nyílik a szöveghalmaz határtalan értelmez(get)ésére.

Ennek megfelelően a fülszöveg sem mer annál biztosabbat kijelenteni, minthogy „*[m]ondatokat olvashat ebben a kötetben az olvasó*”. Majd megpróbálkozik a lehetetlennel, mégpedig a műfaj meghatározásával, miszerint a kötetbe rendezett Farkas Arnold Levente-mondatok „*olyanok, mint a versek, mert zavarba hoznak*”, és „*[o]lyanok, mint a példázatok, mert elgondolkodtatnak*”. Az állítás részben igaz ugyan, csakhogy ez az elgondolkodás nem az, ami prózaolvasás közben általában elvárható. Sokkal inkább egy kirakós játék okozta fejtörés, ahol sokadik olvasásra egyre biztosabb, hogy nemcsak hiányoznak, de sok különböző képből keveredtek ide a puzzledarabok. Ezért a szép, színes elemek nyújtotta örömek ellenére is odaveszik az érdeklődés.

Nehezebb viszont egyetérteni a műfaj kérdését tovább boncolgató fülszöveg azon kijelentésével, hogy a könyv a prózához hasonlóan szórakoztat, és az olvasóhoz szól, akárcsak a levél. Amíg az előbbi főként a szövegek fent említett öncélúsága miatt kérdőjelezhető meg, addig az utóbbi kijelentés valóságtartalma azon múlik, hogy kit értünk „olvasó” alatt. Farkas Arnold Levente kötetének célközönsége nagy valószínűséggel az éppen divatos irodalomelméletekben jártas kisebb kör. A világ fragmentáltságáról, a koherens történetmondás lehetetlenségéről szóló, az intertextualitás fontosságát hangsúlyozó teóriák nyomai bőven felfedezhetők a műben, az olvasásélmény fenntartására tett kísérletek már kevésbé.

A túlprózott szöveg- vagy inkább mondatgyűjtemény fókuszában, egyetlen gyenge összetartó erőként, Krisztus cselekedetei állnak. Az Újszövetség evangéliumaihoz hasonlóan *A másik Júdás* is újra és újra elbeszéli Jézus életének bizonyos momentumait. Ezek az események némi bibliaismeret birtokában könnyen felismerhetőek ugyan, de teljesen eltérnek a kanonizált Megváltó-történetől. Sőt, az átértelmezés terén bőven túllépnek a szövegek a címben idézett apokrif irtnak, Júdás evangéliumának egyéb feldolgozásain, például a Martin Scorsese által megfilmesített Nikos Kazantzakis-regényen, *A Krisztus utolsó megkísértésén*, illetve Morley Callaghan *A Time for Judas* című könyvén. Ugyanis nemcsak Júdásból lesz a hagyományostól eltérő „másik”, hanem

a Megváltóból, sőt a történet többi biblikus szereplőjéből is. A szerző úgy igyekszik egy új, profán Bibliát teremteni, hogy a folyamatosan átkeresztelt karaktereket különböző térben és időben helyezi el, amely során a cselekedetek ismétlődnek ugyan, de a cselekvők felcserélődnek. Többek között ilyenformán:

„Például arra gondoltam, hogy átírhatnám Máté evangéliumát. Jézus neve helyett mindenütt mást írnék. Napraforgó Gézáét például. Persze akkor ez az egész nem a szeretetről szólna. [...] Persze egész hülyén nézne ki akkor az angyali üdvözlét. Mária jegyese volt egy József nevű fickónak. Aztán Máriának megjelent álmában egy angyal. Üdvözlégy, Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled, áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse, Napraforgó Géza”.

Az ilyen könnyen követhető átíráson túl arra is van példa, hogy a Jézus életét bemutató eseménysor a tízparancsolat átköltött történetébe torkollik, Sámsonból a guminótolvajokat védelmező közember lesz, akinek bajszában erő rejtezik, a megannyi kusza történet végére pedig eldönthetetlen lesz, hogy az utolsó vacsorát követően ki, hogyan és miért árult el kit.

A történetek nemcsak a Bibliának, de egymásnak is szinte mindig ellentmondanak, de az anomáliák csak sokadik olvasásra válnak egyértelművé, hiszen első próbálkozásra könnyű elveszni az állandóan változó névrengetegben. Az értelmezés zavarásának vagy az olvasó bosszantásának technikája hol az egy történeten belüli nevek sokasága, hol az összes szereplő egynevsége. A krisztusi történet rengeteg különböző helyszínen és korban jelenik meg, amelyet mindig a megfelelő stílus és hangulat igyekszik kísélni.

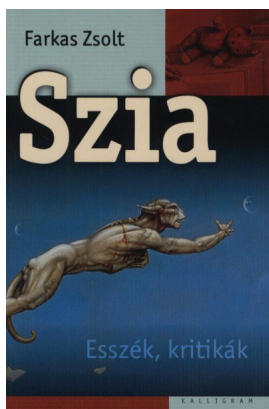
Néha az eredeti vagy enyhén átköltött bibliai helyszínekkel és szereplőkkel találkozunk, például a Betániából Emmanuszba buszozó Jézussal. De bőven van példa arra is, hogy a pátosától megfosztott események egy kocsmába helyeződnek át, a szereplők neve is megváltozik, és a bibliai csodák már nem sikerülnek, például a víz nem válik sörré. Ezek a történetek éppen e lefokozás miatt keserédesen komikusak, azt a hatást keltik, hogy a Biblia csupán a pletykálgatás természetéből adódóan felnagyított legendagyűjtemény. Ellenpontként megjelennek azok a mágikus-realista színezetű szövegecskék, amelyek a hittanóráról jól ismert történeteket az előbbi hétköznapi környezetben hagyják ugyan, de azoknak szokatlanul misztikus

fűszerezést adnak: például a harminc ezüstért lenyúzott bőre teljes természetességgel kapja fel azt a vacogó és elárult Bélát, aki cselekedetei alapján Krisztussal és Júdással egyszerre azonosítható.

A változékony esemény-morzsa rövid elmélkedésekkel vannak elkeverve, de nem egyenletesen, hiszen néhol alig bukkanak fel, míg a Biblia című rész főként ilyen szövegeket tartalmaz. Valószínűleg azért, mert ez a blokk az Újszövetség könyveinek kapcsán felmerülő asszociációiból épül fel. (Ezek közül egy-kettő igen direkt, például a harmadik evangélium alapján elindított monológ a Tankcsapda énekeséről, Lukács Laciról.) Ezekre a filozofáló gondolatsorokra már nem jellemző az előbbi szövegek tömör, inkább hétköznapias megfogalmazása. Ehelyett gyakoriak a kissé erőltetett képek és nehezen értelmezhetővé csúrt mondatok („*Úgy haragom nyelvemből a szavakat, mint egy farkas a tó jegén a talált csecsemőt.*” „*Az angyalok neve tükörbe ég.*” „*Gót próbababa, barokk feleség. Ez talán egy őszinte mondat, mégis úgy csörömpöl, mint egy görcsös lakat az esztétikán.*”)

Ezek a részek nemcsak az élet általános igazságairól és különböző könnyűzenei együttesekről elmélkednek, hanem helyenként szöveg-olvasási technikákat is ajánlanak, gyakran nem (ön)íronia nélkül. Rögtön Krisztus Gézává keresztelése után például a következő utalás található arra, hogy a szöveg más művek metszeteként is olvasható: „*Persze azzal, hogy átnevezem az isten fiát, kifejezhetném azt is, hogy minden ember Napraforgó Géza. Ez a név egyszerre idézi meg van Gogh-ot, Tamási Áront és James Heatfieldet, csak még nem tudom, hogyan.*” Emellett a kötet többször felhívja a figyelmet az ismétlések szerepére és arra, hogy nem a név a fontos, hanem a cselekedet.

Az öneláruló sorok felkeltik a gyanút, hogy a kötet egy jól megtervezett csapda, a szerző jókat kuncog a mindenáron értelmet keresőkön, és *A másik Júdás* egy alaposan becsomagolt posztmodern-paródia. Arra is van esély, hogy Farkas Arnold Levente nem kárörvendő, hanem segítőkész: szükségét érezte annak, hogy használati utasítással lássa el azt, aki kézbe veszi a könyvét. A hetvennyolc oldalas íráslabirintus viszont paródiának tűncsomagolt, egyéb szöveggént pedig a posztmodern irodalomelméleteket gyakorlatba átültető, öncélú stílusgyakorlat.

Szép, nagy. Súlyos. Tudós emberhez méltó.
 „Esszék és kritikák. Szép borító meg minden.
 De hol a tartalom?” – **CSOKNYA SÁNDOR**
 próbált tegező viszonyba kerülni **FARKAS**
ZSOLT *Szia* című kötetével.

Négyszázharminchat oldal, minek?

„– *Ki ez a fasz, baszd meg, aki itt oszkodik?*
 – *Szia, Zsolt vagyok.*”
 (Farkas Zsolt: *Ér. Kalligram, 2004*)

Szia, Zsolt! Ez most szívatás? Négyszázharminchat oldal? Az már egy komoly, tekintélyes méretű könyv. Igazi, nagy kritikusok, mint Szegedy-Maszák Mihály, Radnóti Sándor vagy az általam is rendkívül kedvelt Kulcsár Szabó Ernő szoktak ilyen terjedelmes könyveket kiadni. Szép, nagy. Súlyos. Tudós emberhez méltó. Esszék és kritikák. Szép borító meg minden.

De hol a tartalom?

A jó kritika – hogy egyszerűsítve parafrázáljam a kritikavítához fűzött, nagyon szimpatikus kommentárod egyik fő gondolatát –, a művészetről való beszéd legalább annyira művészet, mint maga a művészet, és az igazsághoz való viszonyulása éppoly zavaros és verifikálhatatlan. A művészi és a művészetről szóló beszéd e szétválaszthatatlanságából egyenesen következik, hogy kritikai írásaid poetizáltak, retorikusak, nyelvjátékokkal vagy az élő nyelv stílusára való rájátszással, sűrítéssel, iróniával igyekeznek távolságot tartani a tudományos nyelvtől. Ez a fajta kritikusi beszédmód általában határozott állásfoglalással, a kritikusi pozíció bátor feltárásával párosul. Ez már szinte fan-

tasztikusan jól hangzik. De számomra mégsem működik, mert a beszéd hangsúlya eltolódik a valamit mondás felől a minden áron nagyot mondás irányába. A truváj, a bravúr, a szövegek poetikai svungja „túlviszi” a mondanivalót. Írásaidban úgy ug-rálunk a nyelvi regiszterek között, mint bamba képű bakkecske a sziklás hegyoldalon, éppen csak lepacsizok az egyik elbeszélő hanggal, máris érkezik egy közbebeöfentett „helló”, vagy bornírt megjegyzés, vagy humorosnak vélt pontosvessző.

Ettől én, az átlagosan műveletlen, közepesen paraszt olvasó elkedvetlenedem – akárcsak a lábjegyzetelési technikádtól. Le-het, hogy mást nem idegesít halálra, de engem kifejezetten ki-zökkent, amikor a főszöveg egy megállapításához több oldalnyi al-tanulmány kapcsolódik. Ráadásul egy lapon akár öt-hat köz-bevetés is, sokszor távolról sem oda tartozóan. Néha meg szimp-lán, közhelyszerűen megidéződnek a „diskurzusban” nagyagyú-nak tekintett, és amúgy is mindenki által unalomig ismert nevek (a Derrida–Foucault–Rorty „szentháromság”).

Persze önmagában ez még nem lenne baj: lusta vagyok boga-rászni, legyen ez az én nyűgöm. De becsülettel végiglámpáztam magam az első néhány tanulmány nyakatekert lábjegyzet-labi-rintusain, hogy aztán leszokjak róla teljesen, mert úgy éreztem, nem érik meg az energiabefektetést a végén kinyert középisko-lás gondolatok.

Például a *Heon tilutoá* című hevenyészett bűnbeesés-történet elemzésben elcsodálkozol, hogy Ádám és Éva, midőn evének az fának gyimilcsibül, nem öletődnek meg az nagyságos Úr ál-tal azon nyomban, hisz az volt beígérve. Hebegve kérdezzeted, hogy akkor WTF? Kedves Úristen nem is szavatartó ember! És szerinted ezzel kész is a nyugati-keresztény kultúra egyik alap-szövegének dekonstrukciója. Isten halott, Nietzsche meg él és virágzik. Szerintem azonban nem az van beígérve, hogy kész, vége a dalnak a harapás aktusa után, hanem hogy aztán me-hetnek szenvedni egy életen át, és csak aztán jön a halál. Tehát maga a halandóság van beígérve, nem pedig az azonnali halál. És olvasóként elég melós rájönni ezekre az apró tévedésekre, amelyekre aztán óriási méretű, folyondárosan körbe-körbe futó elemzéseket és következtetéseket alapítasz. Negyszázharminc-hat oldalon.

A négyszázharminchattal további gondok is vannak. Egyáltalán nem tudok mit kezdeni azokkal a darabokkal, amelyeknek maximum csak napi érdekessége lehet. Például a kiállításmegnyitókra írt, eredetileg szóban elmondott szövegekkel, amelyek már akkor, ott a helyszínen is csak arra voltak való, hogy kicsit lassabban fogyjanak az ingyen osztogatott pohár pezsgők, mert amúgy csupán lapos művészetelméleti meglátásokat tartalmaznak.

Vagy a két sport témájú írással. Az egyik Ronaldinhoról. Végül is annyit mond az egész, hogy jó focista, és kár, hogy nem lesz ott a vb-n. A több mint tíz évvel ezelőttin. Miért és kinek érdekes ez még ma? Vagy a Knézy Jenőről írt fikázásáradat. (Nagyon nem szeretem a fikázás szót, de ebben az esetben tökéletesen írja le, hogy miről is van szó.) Alapvetően nem a „halottakról jót, vagy semmit” maxima megsértésével van bajom, de ez az öt oldal még a Nemzeti Sport online változatának valamely eldugott cikkét pocskondiázó kommentár szintjét sem éri el. És mit keresnek egyáltalán ezek a szövegek egy kritikákat és észszéket tartalmazó kötetben? Vagy csak geg az egész? Kellett a négyszázharminchat?

A másik oldalon meg ott vannak a „komoly” irodalomtörténetinek szánt tanulmányok. Rögtön Szegedy-Maszáék Mihály *Irodalmi kánonok* című tanulmánykötetének értő olvasata. Előbb fontos, ám közhelyes megállapítások a centrum- és perifériakánonok kapcsolatáról, és hogy Szegedy-Maszáék felületesen, ideologikus hajlításokkal¹ kezeli ezeket a fogalmakat, majd a magyar kánon állapotának tárgyalásához érve ilyesmiket olvashatunk:

„A Kosztolányi-versek zöme jóvátehetetlenül negédes, cukros, mézesmázos, még a halál is ragad a sziruptól. Hiába a verselési ügyesség, Kosztolányinak csak prózában sikerült erőset produkálnia. A költői életműből én egy jó versszakról tudok.”

Vicc ez, a klasszikus irodalomtörténészek ideologikus, deklaratív-minősítő lendületének kifigurázása? Jó lenne, mert amúgy

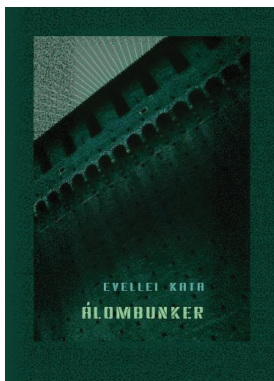
¹ Tudniillik Szegedy-Maszáknál Babits és Kosztolányi a király, Ady pedig a műmájér középszer, és ez a kijelölés Farkas szerint meglehetősen önkényes és argumentálatlan. (Csak azért is egy lábjegyzet.)

nagyon látványosan ugyanaz történik, amit pár sorral fentebb kifogásoltál Szegedy-Maszáknál: egyszerűsítő, a kánont saját egyéni értékítélet mentén elgörbítő minősítés.

A farkasi kánon abszolút minimum foka, ahol minden trópus fagy, Kosztolányi, a másik oldalon pedig a banánfák alatt napozik a trópusokon Hajjas Tibor, aki „*újabb jelentős fiatal*” íróként lép elének egy kétezer ötös tanulmányból. A skálán köztes fokok pedig: Bartis (rossz), Esterházy (Jav. Kiad. óta rossz), Spiró (közép rossz). A minősítő, deklaratív tanulmányrészek mennyisége a tárgyul vett szövegeknek tulajdonított esztétikai minőség javulásával fordítottan csökken. Az abszolút csúcson szereplő Hajjas elemzés végére maga az elemzés, az értelmezés szűnik meg. Oldalakon keresztül csupán a tárgyszövegből vett idézeteket találunk. A kritikus ezzel azt állítja, hogy az esztétikailag értékes szövegek saját esztétikai minőségüket deklarálják, és nem szükséges azok további elemzése, értékelése, ezzel egyszerre pedig a kritikus működést visszaszorítja a „rossznak” tartott szövegekre. Olyan szöveg elit születik így meg, amely nem szorul kommentárra, az értékelés kritériumai és alapfeltevései némaságban maradnak. Véleményem szerint a kritikus gondolkodás feladata éppen az efféle elhallgatott, ki nem mondott attitűdök feltárása, és nem pedig működtetése.

A kötetet annak ajánlom, akinek nagyon sok felesleges ideje van, és nem zavarja, hogy egy-egy oldalt órákig kell bogarásznia, mire rájön, hogy melyik mondat narrátora kicsoda, kihez és miről beszél, mint ahogy az sem, hogy a (jelöletlen) idézetek, parafrázisok, utalások, jópofáskodó szölamok mögött sokszor elemi tévedések rejlenek, és megelégszik az „ez jó, ez rossz” típusú megállapításokkal. A szerző előző két kötete, a *Mindentől ugyanannyira* vagy az *Ér* szintén nem kevésbé talányos, rébuszokban beszélő kötet, rövidségük miatt azonban jól emészthetőek, és sok bennük a revelatív esztétikai, filozófiai megállapítás, meglátás. A *Szia* esetében viszont a forma, a beszédmód, a retorika sajnos a tartalom rovására megy.

És hát továbbra is: minek a négyszázharminchat oldal?

EVELLEI KATA viszonylag kevés időt „tölt a szar az élet problémakör akkurátus ki-tárgyalásával, de annál többet annak kiszínezésével, bizonyos értelemben térbeli ábrázolásával. Szépen érzékeltet, meglepő fordulatokat használ.” **HORVÁTH IMRE OLIVÉR** írása az Álombunkerről.

Alászállás a bunkerbe

Evellei Kata nem tartozik a pályakezdők közé. A szerző rendszeresen publikál az Apokrifban, verseivel és kritikáival találkozhattunk már a „2000, az Irodalmi Jelen, a Műhely, a Tiszatáj, a Kultúra és Kritika” hasábjain, olvassuk az Álombunker című kötetének fülszövegében. Ahogy a cím, a nyitóvers kijelöli a versbeszéd terét:

Útravaló

Néha jó lenne szétszakadni
felém, feléd és még egyfelé,
ahogy a hidakról is három út vezet,
mikor a vízbe kavicsként süllyedő
emlékezet zárványait, e miniatűr
súlyokat magunk előtt,
mögött, között, közé görgetjük.
Ketten vonulunk, mint a sínpár,
de párbeszédünk oldhatatlan,
ha nincs velünk egy harmadik:
szájunk gyenge, szavaink erősek,
egy hivatásos unottságával
ezért vetjük egymás helyett
egymást kereső mondataink
a nemtörődöm papír arcába,
mely menthetetlenül halomba gyűlik,
utat talál az asztalláb alá,

az ismerős, de megszokhatatlan részbe.
 Azt hiszem, ezt hívják egyensúlynak:
 ha mindketten másfele dülöngélünk.

Izgalmas játék ez: a beszélő – és talán a költő is, ami rokon-szenves – nem kevés öniróniával mintha lefitymálná a kötet ver-seit, másrészt belehelyezi azokat a két ember közötti térbe, hogy valamiféle egyensúlyt hozzon létre. Ez a külső-belső tér az, ahol a játék zajlik, az *Álombunker*. A cím magába foglalja az álom-rémálmom, veszély-védelem ellentétet, kettősségre, kétértelmű-ségre játszik rá, mint a kötet számos verse.

Bunkert építeni „mókás” dolog, teret ad a kreativitás kiélésé-re. A gyerek azonban felnő, és már nem mindig bújhat el, ezért a *bunker* mint lelki elszigeteltség lehet kínos is. A vers beszélője néha igényli („A szótlanságod, / a gallérod élei, a hajadba tűzött / műanyag virág. Olyan messziről / nézni őket, ahogyan csak legjobb / barátját gyűlöli az ember” – *Erőszak*), néha pedig el-szenvedti a *bunker* jelenlétét („nyílás helyett falak függőleges / vonala megmászhatatlan / akna megkerülhetetlen / önmagába csukódása” – *világítóudvar*). Ezáltal a játék lényege a mások felé nyitás és a másoktól való elfordulás kettőssége, a bunker nyitogatása-csukogatása lesz. Ennek megfelelően az első ciklus címe: *Büntetésben*, a másodiké, frappánsan: *Nyílászárók*.

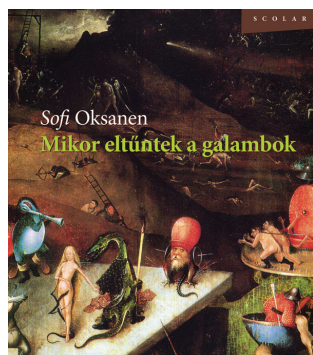
Ezen a ponton joggal merülhet fel a kérdés: van-e ennél a játéknál unalmasabb? Elvégre épp elég magánya fölött lamen-táló költőt olvastunk, és ez az érzékeny befelé fordulás, mint gesztus, ismerős már. Mindazonáltal pont ebben mutatkozik meg Evellei Kata költői tehetsége: viszonylag kevés időt tölt a *szar az élet* problémakör akkurátus kitérgetésével (mint a *légzőgyakorlatok fél tudóre* remekbe szabott című, ám tökélete-sen érdektelen versében), de annál többet annak kiszínezésével, bizonyos értelemben *térbeli* ábrázolásával. Szépen érzékeltet, meglepő fordulatokat használ („csak a rádió megy naphosszat / a zajszünetben néha dídzsék hadarnak / és belefáradsz már a főzelékbe / mások bájmosolyába saját szagodba / de nem pa-naszkodsz hisz fogad sincs már / jóformán amivel motyoghatnál vén trotty mamóka” – *öreg*). Ironizál, humorizál, és afféle ke-sernyész, kelet-európai módon még akár szórakoztat is („Aztán vannak, akik lemorzsolódnak. / Kit az élettársa ver agyon, ki ad-

dig éhezik / amíg valamelyik szerve fölmondja a szolgálatot” – *Nem az a megoldás*). Így zárkózik be Evellei Kata: „Tintaszálkás ég-föld közelében / kornyad a búvalbaszott leányzó, / időtlen idők óta öntözetlen / papírlapok présébe vetve, / vonalközök-ké csukott világban” (*Vonalas füzet*). Így figuráz ki egy hasonló problémát: „Jaj de örülök, hogy rád találtam, szívem, ígérem, ezentúl / annyira foglak sajnálni, hogy belegebedsz, ígérem, / életem végéig siratni fogom szomorú sorsod, csak előtte / két gőgicse közt úgy ütlek meg, hogy tényleg fájjon is” (*Álmodol egy nőről*).

A versbeli alakok és szituációk folyamatosan érzékeltetik az *Álombunker* tereit. Számos leíró versszöveggel találkozunk a harmadik, Utópia címet viselő ciklusban (*Kánikula a Bem utcában, Az állomáson át* stb.). Ezek mozgalmassága és képisége kifejezi Evellei Kata feltűnő vonzalmát a tetőkhöz, kertekhez és erkélyekhez, emlékeket idéznek fel a múltból, a gyerekkorból. Ilyen *A kert* című vers, amely kiemelkedően erős szöveg, megrendítő természetességgel beszél arról, hogyan éli meg egy gyermek nagymamája halálát. Van annyira izgalmas és szép, hogy azt a két sort, amely nem igazán illik oda („Zaj nélkül, könnyedén fordultunk el a másikon, / egymás bejáratott sarokvasai”), szépséghibának fogjuk fel, és azt gondoljuk, csupán a könyv egészének mozaikos jellegét és koncepciózusságát tükrözi a vers.

Természetesen nemcsak az említett két sor nevezhető szépséghibának. Az alkalmankénti kisbetűs, központosítást mellőző, kissé avantgárdba hajló megszólalásmód, bár változatosabb (nem színesebb) összképet ad líraiságban, versélményben – talán az *öreg* és *Az elsüllyedt bűvár* kivételével – nem erőssége a kötetnek. Több unalmas („a dobhártyát most szinte átszúrja a csönd” – *légzőgyakorlatok fél tudóre*) vagy kissé zavaros szövegben („megszilárdul bennem a törékeny vasíz” – *játszóház*) nem érezzük azt az izgalmas játékot, mint a fentebb idézett versekben, de szerencsére ezekből aránylag kevés van. Tájéidegen elemek ezek egy egyébként meggyőző első kötetben. Evellei Kata kibontakozó lírája frappáns, szórakoztató, játékra hív, emlékeztetésre kész, érdemes lesz figyelni rá a jövőben (is).

Csatatérrel indul a történet, s szimbolikusan ott is ér véget. A kettő között pedig feltárul a mindenkori diktatúrák mikrokozmosza, a lelassított borzalom, amelynek lomha örvénylésében tenyészik a hazugság, az ármánykodás, az elvakult hatalomvágy, a hűtlenség, és persze a félelem. – A Budapest Nagydíjjal kitüntetett **SOFI OKSANEN** katartikus regénye **KADLÓT NIKOLETT** olvasatában.

Kávészás a köpönyegforgatóval

A kár egy megfelelően választott szó is elég. Ennyi kell csak, hogy hihető legyen a szöveg Edgar Parts (felvett nevén Eggert Fürst) szerint, aki Sofi Oksanen regényében maga is egy könyv megírásán dolgozik. Az elvtárs műve a Hivatal külön kérésére készül, s célja az, hogy bemutassa a hitlerista megszállás időszakát és bűneit, ellenpontozva az észt emigránsok erősen szovjetellenes tevékenységét. Igyekszik őket – mintegy szimmetrikus el-lencsapásként – megbízhatatlannak feltüntetni a Nyugat szemében.

A *Mikor eltűntek a galambok* című regényt olvasva két megfelelő szó is eszembe jutott. Könnyed borzalom. Könnyed, mert Oksanen negyedik regényének nyelvezete tiszta, lendületes; olyan folyam, amely gyakran lírába hajlik át, mondatai helyenként verssorokká állnak össze, s az olvasó azokat a nyelve hegyén ízlelgetve időzhet el egy-egy szövegrésznél. Borzalom pedig a történelmi kontextus és a sodródó tehetetlenség miatt. Csatatérrel indul a történet, s szimbolikusan ott is ér véget. A kettő között pedig feltárul a mindenkori diktatúrák mikrokozmosza, a lelassított borzalom, amelynek lomha örvénylésében tenyészik a hazugság, az ármánykodás, az elvakult hatalomvágy, a hűtlenség, és persze a félelem.

A másik három Oksanen-regény (*Tisztogatás*, *Sztálin tehenei*, *Baby Jane*) történeti és lélektani sorába illeszkedő alkotás több

idősíkot ölel fel az 1940-es évektől egészen 1966-ig. Az 1948-as kelezésű prologust követően egymást váltják Észtország második világháborús német megszállásának évei, a szovjet hatalomátvétel, valamint az Észt SZSZK korszaka. Eme önmagában is sorsdöntő történelmi díszletek között lehetünk tanúi egy fordulatos családi drámának, az emberi lélek deformálhatóságának. A kötet mozaikos felépítése színpadi művet idéz, ami nem véletlen a drámaszerzőként is elismert Oksanen esetében. Ennek a történetnek is készült színpadi változata a szerző tollából.

A regényben Roland az igazságért és hazája függetlenségéért küzd; unokatestvére, Edgar ingatag személyiségét palástolja a – mindenkori – hatalom bűnös hajszolásával, míg felesége, Juudit házassága kálváriáját próbálja megérteni, elfogadni. Hármójuk szövevényes, érzelmileg túlfűtött kapcsolatának folytonos alakulása adja a regény ívét, az aktuális alapkonfliktus így mindig családban marad.

Roland naplót vezet, hogy megörökítse a borzalmakat. Úgy érzi, képtelen lenne hőstettekre, de ha megőrzi az igazságot az eljövendő nemzedéknek: lerója erkölcsi kötelességét. Bízik abban, hogy fény derül az igazságra. A sors fintora, hogy a napló rossz kezekbe kerül: Edgar olvassa el. Noha beteljesíti sorsát, amennyiben valaki a benne írtakat felhasználja: de sajnos nem arra, amiért készült.

Oksanen nem kertel: a tények önmagukért beszélnek, az események szárazak és egyértelműek, a szereplők és a helyzetek egyaránt szókimondóak annak ellenére, hogy a történet jellegéből fakadóan sokszor vagyunk kénytelenek a sorok között olvasni, hiszen az elnyomásban élők beszédmódja jellemzően nem az őszinte, bátor, hanem az utalásos, kerülő utakat használó nyelv. Ugyanakkor Oksanen ebben a regényben is több elbeszélő szemzőgéből láttat, hogy összeállhasson az igazság képe.

Noha egyes pontokon sejthető, hogyan alakul majd az egyre árnyaltabb cselekmény, a magával ragadó történet teljesen leköti az olvasót a maga emberi borzalmaival, a komplex lelki folyamatok leírásával, és főként az idősíkok váltakozása okozta feszültséggel, ahogy a bizonytalanság és rémület mélyen belénk ég a befogadási folyamatban.

Egyik rendszer sem jobb a másiknál. Ráadásul mindig vannak, akik szélkakas módjára fordulnak a kedvezőbb irányba, s acélosan túlélnek. Bármit. Ilyen köpönyegforgató a regénybeli Edgar Parts is, akivel visszataszító személyisége ellenére izgalmas és ambivalens élmény a történet során együtt elfogyasztani egy kávét és egy orosz hússalátát a Moszkva kávéházban, a napi megfigyelés rutinjában. Körülöttünk célszemélyek, hallgatag kollégák, ismerősök és ismeretlenek váltják egymást.

A kötet végén egyébként a szerző rövid jegyzetben osztja meg olvasóival, hogyan talált rá a megfelelő szereplőre, s milyen eszközökkel dolgozta ki annak személyiségét. Ezzel betekintést enged regényírói módszerébe – egy-egy karakter bőrébe bújni valódi terepgyakorlat Oksanen számára.

A Scolar Kiadónál megjelent könyv jó formátumú kis kötet, a történet fordulatosságának köszönhetően gyorsan elolvasható, miközben a tartalom letaglóz és mély nyomot hagy. Elolvasása után éberséget éreztem. Eszmélést és éber csalódottságot. A mű ismét emlékeztetett kitörölhetetlen eseményekre, emberi gyarlóságra és a bátorságra. Meg persze arra is, hogy nem áll meg az élet, csak az emlékezésnek nem szabad gátat szabni.

SZÉCSI NOÉMI *Gondolatolvasó*
című regénye első pillantásra egy testi fogyatékos 19. századi kordokumentuma is lehetne. Annál különlegesebb, hogy maga a narrátor is siketnéma. **BENEDEK LEILA** írása.

Nem közönséges siket

2013-ban jelent meg Szécsi Noémi tervezett regénytrilógiájának második darabja, a *Gondolatolvasó*, a 2011-ben publikált, újrómantikus emigránsregényként bemutatott *Nyughatatlanok* folytatása. A trilógia első része az 1848-as forradalom után kivándorolt Bárdy Rudolf és családja, elsősorban felesége, a skót származású Aimee történetére épül.

A *Gondolatolvasó* középpontjában azonban nem az emigránslét vagy a házaspár hontalansága áll. A könyv Bárdy Rudolf és Aimee legkisebb fiának, a siketnéma Fülöpnek a felnőtté válását mutatja be. Az előzmények ismeretében furcsa és merész ez a váltás, hiszen a *Nyughatatlanok* történelmi regény jellegét Fülöp története alig viszi tovább.

Fülöp a *Nyughatatlanok*ban még csak egy néma kisgyermekként jelenik meg, a *Gondolatolvasó*ban már én-elbeszélővé emelkedik, és bemutatja teljes csendben és némaságban eltöltött gyerekkorát, ifjúságát, a világgal való megismerkedését. Siketsége már a regény elején kiderül: „*Én ugyanis az a fiú vagyok, akit így mutatnak be az idegenek: »Fülöp egy kicsit süket.« Nem kicsit vagyok süket. Semmit sem hallok. Legfeljebb az állatias üvöltéseket, a mellettem megkondított harangot, a halálhörgést, a fúriasikolyt.*”

Az első fejezetek megrajzolják a család halvány körvonalait. Megismerjük a főhős édesanyját, a néha fel-felbukkanó édesapját, a testvéreit és a „másik anyát”, Damamót, félig-otthonukat,

a mediterrán tengerparti várost, Niszt. A családi viszonyokat (például Damamó kilétét) fokozatosan, Fülöppel együtt értjük meg, mindent az ő hiányos nézőpontjából látunk.

Fülöp gyermekként az őt körülvevő világ megértését és saját helye megtalálását tartja legfontosabb feladatának, igyekszik elhatárolni magát a tárgyaktól és az állatoktól. *„Egyébként úgy kezeltek, mint egy tárgyat. Aki előtt minden elhangozhat, mert akkora hatással lesz rá, mint a falitükörre vagy az éjjeliszekrényre.”* Családja nincs tisztában a fiú intelligenciájával, kezdetben édesanyja tanítja otthon, majd nevelőt fogadnak mellé, később egy bentlakásos intézetbe viszik. Ezek a próbálkozások azonban inkább hatnak póznak, a külvilág által rájuk rótt kötelességnek, mintsem valódi segítségnyújtásnak. Szakáll, Fülöp tanítója a következőképpen beszél róla: *„Nem közönséges süket. Sajnálhatjuk, hogy nem hall, de még így is a kortársai fölé emelkedhet. Abban az iskolában, ahová kisgyerekként járt, megtanították neki a jelábécét és a jelnyelvet. Most három nyelven olvas (...) és nincs olyan teória, amit ne értene meg percek alatt, ha leírva látja. Játszi könnyedséggel tanul”.*

A siket fiú egyetlen, kimondatlan feladata azonban nővére, Tita őrzése lesz. A lány színésznőnek készül, a regényben folyamatosan gyakorol, meghallgatásokra jár, később kisebb szerepeket is kap különböző városok színházaiban. A regény Tita történetével nemcsak a testvérpár különös szimbiózisát viszi színre, betekintést enged a 19. század színházi világába is.

A *Gondolatolvasó* első pillantásra egy testi fogyatékoság 19. századi kordokumentuma is lehetne. Ugyanis Szécsi Noémi a *Nyughatatlanok* és a *Gondolatolvasó* megírását megelőzően komoly kutatómunkát végzett a 19. század mindennapjairól: monográfiákat, visszaemlékezéseket tanulmányozott többek között a siketoktatásról és a színésznők élettörténetéről. (E munka eredményeképpen született meg Halcsontos Fűző névre keresztelt blogja is, mely felületen a szerző az adott kor emberének magánéletéről tesz közzé bejegyzéseket.)

A regényben szinte minden Fülöp korlátozott ismereteiből, szájról leolvasott mondataiból, kielemezett arckifejezéseiből tárul elénk. *„Nem kell tudnom, mit mondanak. Nem kell a sza-*

vakat egyesével megértenem. A szemüket kell figyelni. A testtartásukat. Halló füleket nem növeszthetek, de még így is megtanulhatok olvasni – a gondolataikban.”

A fiú siketsége miatt megbízhatatlan narrátor: az olvasó sosem tudhatja biztosan, hogy az, amit a fiú lát és mások gesztusaiból kikövetkeztet, a regény világában megállja-e a helyét. A szöveg ilyen módon végig titokzatos marad, a félinformációk összeillesztése pedig érdekes „nyomozós” játékot eredményez.

A titokzatosságot tovább bonyolítja, hogy a Fülöp környezetében élők is szándékosan megmásítják a valóságot. Tita például kedvtelésből hazudik, Fülöp édesanyja nem hajlandó elfogadni fia fogyatékoságát, és mindenkinek azt ismételgeti: „*Fülöp egy kicsit süket*”. A fiú azonban sok esetben pontosan azért tud többet, mert jobban figyel, és nem befolyásolják a szavak: „*Tita nem tudta vagy nem akarta észrevenni, mennyire iszonyodik tőle anyánk. Én láttam, ahogyan összerázkódik az öleléstől. (...) Türtőztette magát, hogy ne lökje el Titát (...)*”.

A regényt legalább kétféleképpen olvashatjuk. Érdekes összevetni a *Nyughatatlanokkal*, hiszen a Bárdy család történetének egy újabb szeletét ismerhetjük meg. Bár az anya és az apa a történet periferiájára kerül, továbbra is nyomon követhetjük az ő sorsukat is. A *Gondolatolvasó* azonban az előzmények ismerete nélkül is élvezhető szöveg, inkább Fülöp siketsége és sajátos látásmódja kerül a középpontba.

A történet nehézkesen halad előre, és több ponton is kissé unalmassá válik. A *Gondolatolvasó* címként a természetfeletti megjelenését vetíti előre, az olvasó azonban csalódhat ebben az iránymutatásban. Míg a *Nyughatatlanok* számtalan kidolgozott(abb) szálát, motívumot, problémát vonultatott fel, addig Fülöp a hátán cipeli a *Gondolatolvasót*. A siketnéma narrátor kuriózum a világirodalomban, ezen felül a regény más újdonságot nem tud felmutatni.

Az ördög egy fekete kutya és más történetek narrátora végigvezet minket Egyiptom, Afrika és a Közel-Kelet állandó háborús konfliktusain. Szenvtelen, ugyanakkor hiteles hangon beszél borzalmas dolgokról.
JÁSZBERÉNYI SÁNDOR kötetéről
CZAPÁRY VERONIKA írt.

Háború az irodalom nyelvén

Közhely, hogy a háború mindig vér, üldöztetés, szenvedés, és általában a civil lakosságot éri a legnagyobb igazságtalanság. Jászberényi Sándor első novelláskötete, *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* (Kalligram, 2013) azonban képes hitelesen, távolságtartóan és mégis megrázóan szólni a háborúkról. A szerző 2000 óta publikál szépirodalmi folyóiratokban, emellett főállású haditudósító. 2013-ban jelent meg a *Budapest–Kairó. Egy haditudósító naplója* című, saját fotóival illusztrált könyve a Libri Kiadónál. A két könyv élményanyaga nagy vonalakban ugyanaz, a Közel-Kelet térségében dúló katonai összecsapások, bár az utóbbié, a dokumentumregényé konkrétan csak a 2011-es egyiptomi forradalom.

A szerző első szépirodalmi munkája, *Az ördög egy fekete kutya* elején a következőket olvashatjuk: „Minden e könyvben szereplő karakter kitalált személy. Az említett intézmények, rövidítések, katonai alakulatok nem utalnak létező intézményekre. A történetek és a valóság megtévesztő hasonlósága a véletlen műve”. E rövid útbaigazításnak éppenséggel ellentmond, hogy a *Kairó–Budapest*-ben meglepően hasonló történeteket mesél el a szerző egyes szám első személyben, de nem irodalmi nyelven. A novelláskötetben az eseményeknek a szépirodalom nyelvén megírt változataival találkozunk.

A novelláskötet narrátora végigvezet minket Egyiptom, Afrika és a Közel-Kelet állandó háborús konfliktusain. Az elbeszélő, mivel haditudósító is egyben, folyamatosan utazik, vele együtt mi is. Szenvtelen, ugyanakkor hiteles hangon beszél borzalmas dolgokról. A szerző játszik a pszichológiával is, a kegyetlen események bemutatása után hirtelen váltások következnek, ez fokozza a feszültséget, és kellő időben késleltet. Az elhallgatás kimerevíti a poszttraumás állapotot, sokkal szörnyűbb dolgokat képzelünk az elhallgatott mondatok mögé, mint amit meg lehet jeleníteni.

Az ördög egy fekete kutya és más történetek kisregényként is megállná a helyét, egyedül az első fejezet nem illeszkedik a többi időrendjébe. Ebben ugyanis az elbeszélő haldoklásáról és gyermekkoráról, illetve első állatgyilkosságáról mesél, mintha visszafele lépkedne az időben: *„Hosszú másodpercek teltek el így, hogy farkasszemet néztünk, hogy bámultam bele a fekete szemébe és közben folytak a könnyeim. »Hát ti meg mi az istent csináltok itt?» – hallottam apám hangját. Sápadtan állt a kerítésnél, kezében cigarettával. Egy mozdulattal mellettem termett és egy nagyot rúgott a varjúba, hallottam a madár csontjainak reccsenését. A rúgás a levegőbe emelte és több tolát kitepte”*. A könyv összes többi fejezete már „háborús”.

A tömör, minimalista nyelv és a filmszerű ábrázolás igen hatásos. *„Legalább legyenek nincsenek” – gondoltam és letérdeltem Abdul Karim mellé. Nehezen viselem azokat a holttesteket, melyekben férgek nyúzsögnek.”*

A narrátor fokozatos érzéketlenné válása fokozza a tragédiák súlyát. A könyv egyik utolsó novellájában már szemrebbenés nélkül agyonverné baltával az apja tacsokóját, mert az állatorvos nem akarja elaltatni. Végül már csak pár dolog villanyozza fel: a szex, az alkohol, a drog, valamint a folyamatos adrenalin szintet biztosító háborús helyzet.

A cím a novellák elolvasása után még esetlegesebbnek tűnik, hiszen a könyv nem az ördög motívumára épül még a sejtetés, az utalás szintjén sem, csak egyetlenegy novellában szerepel a bukkott angyal egy fekete kutya alakjában. Kár, mert ettől „transzcendensebb”, több értelmű lehetett volna a könyv, ha már a cím ezzel kecsegtet.

Jászberényi Sándor azon nemzedékhez tartozik, amely már szembe akar nézni kollektív vagy személyes traumáival. Prózája Balázs Attila, Szerbhorváth György, valamint Sejla Sehabovic háborús történeteivel hasonlít. Jászberényi szövege férfipróza a legjavából, az érzéketlenné válás és a szexualitás bemutatása is jellegzetesen férfi-szemszögből történik. A „vadászó lényt” – az ölés ösztönével – érzélgősség és mentegetőzés nélkül ábrázolja.

A könyv ritmusa változó. Egy darabig feszes, de a közepétől néhol unalmassá válik, és szájbarágósan ismétli önmagát. A zárlatban maga a szenvedő hős, az elbeszélő is kegyetlenné válik, mint maga a háború: *„A kutya mindig lassan hozta vissza a labdát, szagot kapott, kitérőket tett. Bőven volt időm. Odajött hozzám, a labdát a lábam elé gurította, majd izgatottan nézett fel, a farkát csóválva. Nem vártam meg, míg felméri a helyzetet. Ütöttem. Jó helyen találtam el, nyekkent és elterült. »Ennyit a kutyáról« – gondoltam. »Majd reggel elásom.«”* Ez az utolsó előtti novella megmenti a könyvet a monotóniától. Érzékenyen írja le a kutya szeretetét, új gazdára találásának örömét, ugyanakkor távolságtartással a saját hidegségét, idegenkedését: *„A kutyára megint rászereztem a pórázt. Izgatottan topogott az ajtóban. Apám hosszasan sétált vele, nyilván ezt hiányzott neki. Beültettem az anyósülésre, nyugton volt. Gyakran utaztak Terike kocsijával”.*

Jászberényi a háborús jelenetek megszakításaként jól időzítve adagolja az alkohol- és drogfogyasztás, valamint a szexjelenetek részletes leírását. A szöveg dinamikájának egyik forrása az, hogy a férfi narrátor a történetleírásokkal váltakozva csíkokat húz fel az agyába (kokainozik), füvezik, és rengeteg töményt iszik.

A szerző ezzel a novelláskötettel bebizonyította, hogy képes függetleníteni magát a publicisztika realizmusától és magas esztétikai nyelven is marandót alkotni. A könyvet mindenképpen érdemes elolvasni, mert a háborúnak és utóhatásainak mellbevágó és mehökkentő irodalmi leírását adja.

BOLDOG ZOLTÁN

Állami csecsszopók Avagy megkerülhető-e a szellemi kiegyezés?

*„csecsszopók, akikben megnő az értelem”
(Radnóti Miklós: Nem tudhatom)*

Amióta a magyar irodalom a 18. század végén intézményi szinten is elkezdte gatyába rázni magát, örök kérdés az ízlés formálásának vagy kiszolgálásának dilemmája. Ereszkedjünk le az írással a nép, a nemzet gyermekéhez, vagy állítsunk elé olyan magas küszöböt, amelyen bizony csak a megfelelő tudás birtokában léphet át? Milyen kapcsolatot kell fenntartania az írástudók elitjének az egyszerű állampolgárral, akinek vásárlóerejéből vagy adóforintjából szó szerint táplálkozik?

Kezdetben vala

A 18. század kiépítette az előfizetés rendszerét. Ennek fő célja az volt, hogy a könyvek jelentősebb üzleti kockázat nélkül jelenjenek meg. Előre tudták, ki mennyi biztos olvasóra, vásárlóra számíthat. Dicséretes, hogy a 21. századi online könyvterjesztéssel újra kezd divatba jönni az előjegyzései rendszer. Így az olvasói igény és kiadói kínálat könnyebben találhat egymásra.

A 19. század viszonylag hamar megadta a választ az írástudók elitjének és a nép, a nemzet egyszerű fiának ideális kapcsolatára. Népköltészetet kutatott, népies költészetet teremtett Arany Jánossal és Petőfi Sándorral az élen, akik a közérthetőség követelményét szem előtt tartva emelték irodalmi szintre a magyar nyelv használatát. Közben Arany János jegyzősködött, Petőfit pedig az adott korszak meghatározó „divatlapjai” tartották el. Arany kultusza és akadémiai titkári fizetése a 19. század végéig kitartott, a nemzet költőjeként tartották számon, ahogy Jókai

Mórt a nemzet írójaként. A 19. század utolsó harmadától a tömegsajtó lehetővé tette, hogy a gyengébb írók, költők is megjelenjenek erősebb újságcikkeikből. Az akkori lapok nemcsak az íróknak, költőknek adtak helyet afféle megbecsült zsurnalisztaként, hanem az irodalomnak is. Az írástudó elit képes volt a napi megélhetésért lemászni a kapitalista szabadverseny vásári forgatagába, s ott kipróbálni magát.

A magyar sajtó és az írásból élő magyar szellemi elit fénykora a második világháborúig tartott. Márai Sándor *Hallgatni akar-tam* című művében egyenesen az Anschlusshoz, Hitler Ausztriába történt 1938-as bevonulásához köti a polgári kultúra végét. Valójában 1948-ban zárult az erőteljes államosítás, és ezzel a szellem embere is az állam ideológiai szteroidjaival terhelt anyatejet szívhatott csak magába. Ekkor kezdődött az írástudó elitnek az a visszafordíthatatlan állami függése, amely ma is számtalan megoldatlan kérdést hoz újra és újra felszínre.

Állami függés, szellemi függetlenség?

Milyen mértékben kötelessége támogatnia az államnak az írókat és költőket a kapitalizmus korában? Ha az írástudó elit részesül az adóforintokból, szükséges-e, hogy ennek fejében megkísérelje újra megszólítani népét és nemzetét? Szükséges-e az ízléskiszolgálás jegyében egyszerűbb alanyban és állítmányban, egyszerűbb nyelvben és tartalomban gondolkodnia? Vagy ehelyett módszeresen kell átsegítenie az arra vágyókat a magas küszöbön egy tudatosan vállalt ízlésformálás jegyében?

Az emberek ugyanis olvasnak. Az elit kortárs magyar kultúra szószólói szerint elég sokat és elég rosszul. Ráadásul tévéznek is. Elég sokat és elég rosszul. A költészet számukra nem vers, hanem szappanopera. Az ott megjelenő fájdalmakat jobban átérzik, mint egy-egy verssorét. Az irodalom számukra nem a magyar szépirodalom fogalmaival mért verseskötet és regény, hanem a hosszabb, történetközpontú, szórakoztató írásmű. De sajnos vagy hálístennek (ízlés szerint aláhúzendó) hiányzik még

a „szürkemarha ötven árnyalata”. Vajon kötelessége lenne a magyar írónak figyelembe vennie a közízlést az adóforintokért cserébe?

Mielőtt kimondanánk az egyszerű eldöntendő kérdésre adható rövid választ, érdemes belepillantnunk abba a szakadékba, amely a szavazati jogával élő magyar állampolgárok és a magyar írástudó elit között tátong. Ennek a metaforikus földrajzi képződménynek még hálások is lehetünk, hiszen amíg az egyik csoport tévézik, addig a másik 15-30 fővel zajló könyvbemutatókra zárándokol, és összekacsint állami pénzen nevelt tejtestvéreivel. Miközben államilag támogatott, alig látogatott rendezvényeken vesz részt, megalázó honoráriumokból tengeti életét a Szerencsejáték Zrt. bevételeiből fenntartott, alig olvasott irodalmi lapoknál. Nagyjából ez az egzisztenciális alaphelyzet: anyagi és esztétikai törésvonal írók és szavazati joggal is rendelkező olvasók között. (Érdemes összeolvasni az esszé ezen megállapításait Weiner Sennye Tibornak a DRÓT-ban megjelent kiáltványával.)

Az írástudó elit alapvető reflexe az ellenzékiiség. Természetes dolog ez, hiszen magukat az írásműveket is a világgal szembeni kritikus alapállás szüli. Jelen esetben a főként balliberális értékeket magáénak valló szűk értelmiségi réteg éppen azzal a politikai elittel kerül szembe, amely 2014-től a magyar szavazóképes lakosság újbóli felhatalmazásával dönt a kulturális célú állami támogatások mértékéről. Minden vélt vagy valós etikai és szellemi fölény dacára az írástudó magyar szellemi elit is vereséget szenvedett 2014. április 6-án. Sorjázhattak közben a hajléktalanokkal szemben elkövetett, létezés elleni büntettek, a közoktatás és a tankönyvkiadó rendszer szétverésére tett sikeres kísérletek, az atomkatasztrófát előkészítő orosz hitel, ezek mind huszadrangú kérdések maradtak a szavazóképes magyar lakosság nagy részének. Bebizonyosodott, hogy az írástudó elit kritikus hangja nem jut el népének, nemzetének nagy részéhez. Az emberek Coelhót, Fábíán Jankát, Frei Tamást, időnként pedig Jókai Annát és Wass Albertet olvasnak.

Mindezek tükrében minimum számvetésre, bár inkább ki egyezésre lenne szükség. Számvetésre, hiszen nagyrészt éppen azoknak az embereknek az adójából számít megélhetésre a magyar szellemi elit egy része, akik nem olvassák és nem ismerik

őket. Ráadásul ezek a szavazati joggal rendelkező és az azzal élő emberek annak a kormánynak adtak felhatalmazást, amellyel az írástudó értelmiség jelentős részének láthatóan kibékíthetetlen ellentétei vannak. A magyar szépirodalom legjava ugyanis önmagától kapja az esztétikai és ideológiai visszaigazolást, míg az államtól várja a neki alanyi jogon, készségei és képességei alapján járó apanázst. Onnan viszont nem érkezik ez az esztétikai visszaigazolás, csak a Magyar Művészeti Akadémia tevékenységének megerősítése, miközben a Nemzeti Kulturális Alap a szellemi minimálbér alatti összegekkel kecsegteti az alkotókat.

Az államtól anyagilag független magyar kultúra is működő formája az irodalomnak, hiszen az Élet és Irodalom a legfőbb bizonyíték arra, hogy több mint tízezer ember kíváncsi hetente a politikával összefonódó művészetre. Az egyes kiadók szépirodalmi sikerszériái szintén azt igazolják, hogy a multik (értsd: Alexandra, Libri) a kisebb könyvműhelyek szisztematikus tönkretétele mellett is képesek a szétaprózódó állami támogatások ellenében elfogadható anyagi feltételeket kínálni a náluk jelentkező tehetséges szépirodalmi szerzőknek. Tehát a szabadverseny, az áldásos vadkapitalizmus, a gazdasági liberalizmus most, a rendszerváltás után több mint húsz évvel érezteti igazán hatását. Az pedig a sors iróniája, hogy a gazdasági liberalizmus éppen azokat sújtja leginkább, akik a balliberális értékek képviselői: az állami szerepvállalás növekedéséért küzdenek a magyar kulturális életben. Értsd: természetesnek veszik, hogy az állam rájuk költse az irodalomra, kultúrára szánt összegeket.

Az állam viszont láthatóan a Magyar Művészeti Akadémián (MMA) keresztül kívánja növelni a szerepét a kultúrában. Így a balliberális szellemi elitnek két választása maradt. Az egyik, hogy minden etikai, ideológiai sérelmét félretéve pályázatot nyújt be az MMA-hoz, meghosszabbítva eddig is féltve őrzött állami függését, miközben az NKA-s éhbérre is igényt tart. Ez jelenthetne egyfajta kiegyezést, hiszen az alkotást nem kellene feltétlenül befolyásolnia az elnyert MMA-s támogatásnak. A kiegyezésre azért is lenne szükség, mert ebben a pillanatban, 2014-ben is látható, hogy az ország jövőjének másik alternatívája a keresztény-nemzeti mellett a szélsőjobbboldali kurzus. Az értelmiségi csetepatékba pedig könnyen belenáculhat (sic!) az ország 2018-ban. Ez pedig a jelen írástudók, a mostani szellemi

elit felelőssége is. Ha minden hányingert, önkínzást és meg nem értett éneket félretéve kiegyezik a keresztény-nemzeti állammal, akkor nagyobb eséllyel léphet fel a szélsőjobboddallal szemben.

Annak elfogadása is a kiegyezéshez tartozik, hogy a nemzeti-keresztény vezetésnél láthatóan erősen munkál a kánondüh. Csoóri Sándor, Jókai Anna, Kalász Márton, Tornai József – a neveket lehetne sorolni az élő kortársaktól a Kerényi-féle Nemzeti Könyvtár exhumált szerzőivel bezárólag – a formálódó jobboldali kánon fontos elemei. Ha ennek a kiegyezésnek a lehetőségét eltékozzolja a magyar szellemi elit, akkor a magyar irodalom 2018 után eljuthat a valódi szellemi mélypontra. Oda, ahol Jókai Anna is már csak megtúrt szerző. Oda, ahol az ízlést már nem lehet tovább formálni, mert átvette helyét a meggyőződés.

A másik lehetőség, hogy az elpocsékolt több mint két évtizedből felocsúdvá alternatív anyagi forrásokat keres magának a költő, író és az őket képviselő írószervezet. Bár a magyar értelmiségi láthatóan nem szereti a mecenatúrát, e téren is jelentős eredményeket érhetne el, ha megszólítaná az 50 leggazdagabb magyar embert. Már a sajtóviszhangért megérné. De a magyar írószervezetek nyakkendőös ügynökei akár felkereshetnék a multik, hipermarketek marketingosztályát is, és elmagyarázhatnák, miért érné meg nekik az irodalomba fektetni. Az egy másik esszé vagy egy külön kiáltvány témája lehetne, hogy miért is. Ez a két lehetőség természetesen csak akkor merülhet fel, ha az író, költő kizárólag szellemi termékeiből szeretne megélni (legyen az szerkesztői, újságírói vagy szépírói tevékenység). A magyar alkotók többsége természetesen már megkötötte azt a szükség-szerű és a magyar irodalom története alapján természetes alkut, hogy elment dolgozni. Mellette néha alkot is. Úgy, ahogy egykor Arany János, Babits Mihály és azóta is sokan mások.

A szellemi kiegyezés fontos része lenne az is, hogy a magyar szellemi elit az ízlésformálás erőltetett útjáról időnként áttévessen az ízlés kiszolgáltatásának ösvényére. Talán csak az irodalomelméletben történt meg a valódi nyitás a popkultúra felé, a magyar kortárs szépirodalom még mindig nem tud mit kezdeni a valóban sekélyes közönségigényekkel. Ehelyett magasabbra tette a léceket, és suttymban elkülönült a pórnéptől. Az írástudó

szellemi elitnek kötelessége lenne megtalálnia azokat a fórumokat, ahol az ízlésformálással egybekötött közönségigény-kiszolgálást megvalósíthatja. Ezek pedig manapság a tévéműsorok. Meg kellene szólítani azt a televíziós szerkesztői réteget, amely egyik felelőse az ország szellemi mélyrepülésének. Őket kellene meggyőzni akár gazdasági eszközökkel is: adjanak teret az irodalomnak. Ehhez viszont az irodalom szereplőinek is nyitottabbnak kellene lenniük. Az írók, költők összekaphatnák magukat, és kissé szórakoztatóbbak is lehetnének. Fontos lenne, hogy meg tudjanak szólalni nyilvánosan, vagy legalább műveik egy része legyen képernyőkompatibilis. A 19. században az írástudó elit megtalálta a helyét az akkor legnépszerűbb tömegtájékoztató eszköz (a nyomtatott sajtó) segítségével, és akár a 21. században is követhetné ezt az utat. Ekkor talán a nép, a nemzet egyszerű fiával is elhithetné, hogy a társadalomnak hasznos tagja az író, költő, aki az állami adóforintokért cserébe látványosat alkot.

A szellemi kiegyezésnek tehát az az alapfeltétele, hogy benünk, állami csecsszopókban megnőjön az értelem. A hőbörgés, az elefántcsonttoronyba zárkózás, a szekértáborok további harca helyett a közeledés útját lenne érdemes járni. Különben 2018 után cudar idők jöhetnek. Nagy szárnyát boríthatja ránk egy soha senkiért sem virrasztó éji felleg.

Az Irodalmi Jelen esszesorozatot indított, és kerekasztal-beszélgetést szervez Márai Sándor *Hallgatni akartam* (Helikon Kiadó, 2013) című művéről. E munkáról számos recenzió született, de eddig szinte kizárólag csak irodalmárok értékelték, történelmi szempontból nem vizsgálták figyelemre méltó problémafelvetéseit. Ezt a hiányt igyekeznek pótolni az Irodalmi Jelen, amikor történészeket kért fel, hogy esszéiben fogalmazzák meg véleményüket Márai Sándor munkájáról.

FRANK TIBOR

Polgár a romokon

A magyar polgárságot többször elpusztították már. Valahányszor összeszedte magát és felemelte fejét, rögtön lenyakazták. Későn és a leggyakrabban kívülről jött: nem illeszkedett a magyar társadalomfejlődésbe, nem tartották magyarnak, nem szívesen állt be a hierarchiák egyikébe sem, nem szerette a pártoskodást, nem tartozott a végletekhez, művelt volt és a nagyvilághoz kapcsolódott. A lehetőségeihez képest független volt, a magyar világban társtalan, értékrendjében, ítéleteiben, gondolkodásában szuverén.

Márai Sándor most először kiadott, mélyen igaz könyve, a *Hallgatni akartam* (Márai 2013) egy magyar polgár vallomása az 1938 és 1948 közötti magyar évtizedről, egyes szám első személyben, kendőzetlen őszinteséggel, mély keserőséggel, a társadalmi önvizsgálat kíméletlen igényével. Nyomban 1948. évi kivándorlása után, 1949-50-ben vetette papírra. Talán nem túlzás azt állítani, hogy Márai valamennyi könyve a magyar polgár önvizsgálata, az írói röntgen-felvételek alapján készített szomorú diagnózis, a tragikus reménytelenség kórrajza. Ide tartozik természetesen mesterműve, az *Egy polgár vallomásai*, a *Föld! Föld!*, a *Kassai őrrárat*, a *Garrenek műve* (*Zendülök, Féltékenyek, Az idegenek, Sértődöttek / A hang, illetve a Jelvény és jelentés / Utóhang / Sereghajtók*), a sokkötetes *Napló*, de ide sorolom a *Csutora* című „kutya-regény”-t is, amelyet én az író egyik remekének tartok. Márai itt nemcsak

a polgárság jelenét, életformáját és mentalitását mutatja be, aprólékos műgonddal, 1928 Karácsonyára meglepetésként hazahozott kiskutyájáról, Csutoráról szólva, de a megsejtett, iszonyatos véget, a polgári osztály elhalását is megelőlegezi és féli.

A lakás közben kibontotta erre az estére a polgári lehetőségek ünnepi teljét: minden a helyén van, mint egy muzeumban, s amíg az úr átsiet a szobákon, újra megejti egy pillanatra az a szédülésszerűen visszatérő révület és csodálkozás, melyet élete formái fölött néha érezni szokott: mintha messze, messze visszafelé az időben mutatnának neki valamit, egy lakást 1928-ból, hogy így is éltek valaha emberek, tárgyak között, melyeknek mindennapos rendeltetését bonyolult formák és cirádák rejtik el, székek között, melyeknek lábai meglepetésszerűen végződnek oroszlánkarmokban, lámpák között, melyek felfelé hintik a fényt s homályban hagyják azt a szférát, ahol, a mélyben, emberek élnek és látni szeretnének, a szokások, beidegzések és ceremóniák között, melyek leküzdhetetlen makacssággal jutnak állandóan kifejezésre, s valamilyen bonyolult szertartássá avatják a köznapit életet is.

Az írónak az otthon megszokott, ezúttal ünnepi látványáról „az élet e formáinak csökönyös továbbéléséről” „a felcicomázott hulla” jut eszébe, s rajta „a haj és a körmök továbbnövése”. S „mert nem hisz a naptárszerűen bekövetkező forradalomban, inkább csak olyasmire vár, hogy egy napon, jelentéktelen érintésre, porrá omlik mindez, amikor már kiszikkadt az élettartalom e formákból, elillant a tévhit egy kulturából, s ami visszamaradt, csak együgyü tabu és fétis.” Amikor meggyújtja a karácsonyfán a gyertyát, eszébe ötlik, hogy ő maga is csupán egy hagyomány letéteményese, egy szokásrend közvetítője, hiszen „ezt apja is így csinálta, nagyapja is, a készülődés ceremóniája az ő kezében él tovább, ahogy izekben, szavakban is továbbviszi egy generáció számára a családi szertartásokat, -- mert mi más a vallás és kultúra [...], mint az emlékeknek ez apró, beidegzett liturgiái, s családnak, kis közösségeknek ez iratlan tradíciói ételben, viselkedésben, ruházatban, s elfojtásokban, -- [...]” „Ez itt egy polgári lakás egyik szobája” – mutatja be otthonát az író Csutorának, a felesége számára újonnan vásárolt kiskutyának (Márai 1932, 54–59).

Ez az otthon a budai Krisztinavárosban, a Vár tövében, a királyi Vár tövében van, a Lógodi utca és a Mikó utca sarkán, egy olyan

házban, amely előtt „egy nagyon magasrangu hölgy”, Augusztia főhercegnő, Ferenc József unokája lovagol el naponta, s amelyet Budapest elközelgő ostroma során belövés ér és ez elpusztítja az író otthonát is. Egy útikönyv szerzőjének kérésére (Frank Tibor in Török András, 132–133) egyszer így írtam le ezt a vidéket, a Vérmező szomszédságában, ahol életem első évtizedeiben magam is éltem, egy saroknyira az író házának romjaitól. „1937 körül, amikor az akkor felépült házba a családom beköltözött, jobbára földszintes, vidékies épületek szegélyezték még a Vérmezőt. A csupasz térség katonai gyakorlótérként működött, és legfőbb nevezetessége Augusztia főhercegnő volt, aki budavári palotájából a Tábor utcán dél-előttönként idelovagolt. A Mikó utca és a Lógodi utca sarkán lakó Márai Sándor kutyája [...] megugatta a fenséges asszonyt.” Innen egy-két háznyira, pár sarokra lakott hosszabb-rövidebb ideig Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Balázs Béla, Fülep Lajos, Schöpflin Aladár, Németh László, Ottlik Géza, később Szalatnai Rezső, Vészi Endre és Garai Gábor is. „A Váraljának ezt a kisvárosias légkörét”, írtam vagy két évtizeddel ezelőtt az írók és a közeg kapcsolatáról,

a vidéken született írók különösen kedvelték. Alighanem szülőföldjük, ifjúságuk városainak, Kassának, Szabadkának, Szekszárdnak, Pozsonynak, Szegednek egykori levegőjét, derűjét, csendjét vélték itt megtalálni, a nagyvárosnak akkor még kies zugában. Ahonnan az 1920-as és 30-as években még szőlőskertekre esett a tekintet, a pincékben must forrt, körbejárt a drótostót és a jeges.

Márai Sándor, teljes nevén márai Grosschmid Sándor Károly Henrik, az 1920-ban Csehszlovákiának ítélt Kassáról költözött Budapestre, s épp a Csutora-könyv születésekor, 1930 körül a Mikó utca és a Lógodi utca sarkára. „[...] csendes budai utca egyik bérházában laktam, az első emeleten, az ablakok előtt két sor gesztenyefa lombjai zöldelltek...” (Márai 2013, 19). Nekem nem csak a Budapest ostromakor rommá lőtt ház őrizte emlékét a sarkon, hanem a minálunk – mint szinte minden polgári otthonban – a könyvespolcokon sorakozó, Révai kiadású, fehéres vászonkötésű Márai-könyvek imponáló sora is. Ezek a polgári otthonok a maguk két vagy három szoba halljával és cselédszobájával, balkonjaikkal és összkomfortjukkal, zongorájukkal és könyvespolcaikkal szinte egyformák voltak, és nagyban hasonlítottak az övére. A Krisztina-városi, Vár-aljai ún. „úri, keresztény középosztály” képviselőinek jellegzetes, konzervatív

értékrendjéhez és a boldog békeidők maradványaihoz mindenáron ragaszkodó világa volt ez, ahogyan az Új-Lipótvárosban ugyanennek a polgári osztálynak inkább a zsidó képviselői laktak. Budapest egyes kerületeit más-más társadalmi rétegek lakták, egymástól meglehetősen merev földrajzi és társadalmi határokkal elválasztva. Márai Sándor ott lakott, ahová társadalmi értelemben tartozott: a budai polgárság negyedében, s a polgár életformáját élte. Magyar polgár volt, a magyar polgárság írója, és magyar polgárként élt Kassán is, Budapesten is, a Nápoly melletti Posillipoban is, a kaliforniai San Diegoban is. De nem voltak illúziói: „A polgár és a polgári rend az emberi együttélés egyik legértékesebb, leghasznosabb, magasrendű terméke, mindaddig, amíg alkotó és hősies. A papucsos polgár, aki rádiót hallgat, szidja az adókat és a prolikat, nem eszménye senkinek [...]” (*Képek és tények*, 57).

Az *Egy polgár vallomásai* befejezéséül szánt, de most először kiadott, harmadik, befejező kötete, a (Márai könyvének első szavaiból vett) *Hallgatni akartam* címmel megjelentetett könyv részben a magyar polgárság egykori felemelkedésének, de még inkább – az író szerint – 1938 és 1948 közötti bukásának krónikája, orvosi látéletként felvett, fölényes pontossággal megírt kórtörténete, az elhullás korábbi és egykorú okainak Máraitól megszokottan szenvtelen, de annál fájdalmasabb szemléje.

Márai tétele és ítélete szerint a polgárság – műveltség. A könyv ismételten meghatározza a polgári műveltség, s ezen keresztül a polgárság mibenlétét. A polgárság szerinte „meglehetősen zavaros, összetett társadalmi réteg, amelyhez éppen úgy hozzá tartozott a nyugdíjas ezredesnéből trafikosnak lecsúszott ’úriember’ özvegye, mint az állatorvos, az ügyvéd, a segédekkel dolgozó villanyszereplő, a miniszteri tanácsos, az aktív őrnagy, a postafelügyelő vagy a sintértelep vezetője...” (Márai 2013, 40). Márai hozzátette: „Azon a napon amikor Hitler bevonult Bécsbe, a magyar polgári társadalom nagy többsége rokonszenvezett a nemzetiszocialista eszmékkel. ... az, akit Magyarországon ’nadrágos ember’-nek neveztek, nagy többségében, nyíltan vagy titokban – ebben az időben már inkább nyíltan – nácibarátnak vallotta magát.” (Márai 2013, 38 és 40) Felfogása szerint a polgárság vége az Anschluß napján kezdődött. „Azt hiszem, most már mindenki tudja, hogy azon a napon omlott össze sok minden, ami a régi Európából megmaradt. ... Ebben a tíz évben nem csak országok szűntek meg, bomlottak

fel, trónok és hatalmi rendszerek semmisültek meg. Ebben a tíz évben megszűnt egy életforma és egy műveltség. Ebbe az életformába és műveltségbe születtem...” (Márai 2013, 7). „[...] azt [...] hittem, hogy egy osztályhoz és egy műveltséghez tartozom, s ennek az osztálynak és műveltségnek biztos alapzata van.” (Márai 2013, 21) Világos képet ad a polgárság és a szellemi élet kapcsolatáról: „... a polgárság, különösen a felvidéki és az erdélyi polgárság s a vidéki zsidóság őszinte hittel, áldozatkészséggel fordult minden magyar szellemi teljesítmény felé. Mikor az első világháború után az ezeréves ország testéről a trianoni békeszerződés lehasította az erdélyi és a felvidéki területeket, éppen az a műveltséghordozó társadalmi osztály vált ki a nemzeti élet együtteséből – egy osztály, amelynek tradíciója és öntudata volt szerepéről, tudott arról, hogy ő hivatott hívni, éltetni, pártolni a magyar kultúrát.” (Márai 2013, 23–4) Márai mindjárt ellenpontozza is az elszakított részek és a magyar vidék polgárságáról adott, talán kissé túláltalánosító képét, amikor lesújtó véleményt mond a „pesti polgárról,” erről a „sokfelől bevándorolt, zsidóból, svábból összekevert bugrisságról”, amely „inkább csak azt a felületes, kávéházakban, körúti újságokban és könnyű műzsahajlékokban kivirágzott pesti szellemiséget pártolta, amelynek kevés köze volt a nemzet szelleméhez.” (Márai 2013, 24)

A Nyugathoz képesti műveltségbeli lemaradásért Márai a török hódoltság pusztító hatását okolja, amely után „egyszerűen hiányzott az a nemzeti kötőanyag, a társadalom mély és eleven tartalékaiból sarjadó tápanyag, a polgárság, amely a szerepét betöltött rendiség után hivatott volt átvenni a nemzet vezetését.” (Márai 2013, 26-7). Az elcsatolt országrészekben kialakult polgárság konstruktív, pozitív szerepét is a törökkel magyarázza: „Csak a Felvidéken és Erdélyben, amelyet nagy egészében megkímélt a török hódítás, fejlődhetett igazi, a fogalom nyugati értelmében társadalmi erőt jelentő polgári réteg.” (Márai 2013, 27) Márai szerint „A magyar polgári osztály a társadalmi szerepváltás, a múlt század közepi átalakulás pillanatától teljesítette a magyar műveltséggel szemben kötelességét. Nem rajta múltott – és nem is az irodalmon –, hogy a műveltség nagyjából egy osztály előjoga és élménye maradt.” (Márai 2013, 25)

Márai polgári öntudata szilárdan megalapozott értékvilágra épült. Az író polgári feladattudattal, „életmódszerű rendtartással” (Márai 2013, 21) dolgozott: minden nap megírt egy oldalt (akár-

csak nagy példaképe, Thomas Mann, aki azonban napi kettőt írt). Ez a fegyelmezett alkotó csalódott és elkeseredett bírálata adta az 1938 és 1948 közötti sötét magyar évtizednek és az ahhoz vezető útnak. Amennyire egy ilyen nagy esszé lehetővé tette, módszere- sen igyekezett feltárni a magyar társadalom katasztrófájának gyö- kereit, s megpróbálta felfedni, hogy 'hol tévesztett utat' a magyar polgárság, s hogyan következhetett be egy ilyen – valaha értékes, értéket hordozó – társadalmi osztály szétesése és tragédiája. Mint „polgári kortárs” felelősséget érzett a saját osztálya úttévesztésé- ért, amelynek kezdeteit a feudális magyar társadalom 'úr és cseléd' szerkezetében és ennek 20. századi továbbélésében látta, de szá- mot vetett a polgárságot ért támadások sorozatával is, és önkímélet nélkül nézett szembe az „életre-halálra támadott”, mert „zsidó”, „életképtelen”, „here” osztállyal, amely „a totalitárius rendszerek szóvivőinek szemében az ősellenség” volt avagy azzá lett (Márai 2013, 113–126). A polgárság ellenes támadások szemléje a kötet egyik legmarkánsabb, leginkább gondolatébresztő része, amely világossá teszi, hogy ez a társadalmi osztály a jobb és a baloldalt egyaránt irritálta, mindenfelől a pusztulását írták elő.

Márai régi-új könyve más társadalmi osztályokról is pontos, sok- szor kíméletlenül támadó képet fest. A Várban tett sétáinak leírása az ott lakó arisztokrácia és pénzvilág életformájának és életérzés- ének szarkasztikus bírálata, amelyet a Bátyasétányon, Csutora kutyájával tett séta inspirál és tesz egyszerre nagyon szubjektív és nagyon objektív társadalomrajzzá, amelyet át- meg átszínez az önbírálat is (Márai 2013, 63–69). Ez a vári séta a polgárság talán idealizált, de mindenképpen megélt és megszenvedett valóságának kontrasztját adja, az erősen és elavultan hierarchikus magyar tár- sadalom bukásra ítélt figuráinak kíméletlen leképezését. Szervesen egészíti ki e képet a vitézi rend intézményének maró bírálata, a vi- tézi renddé, amelyben az író egy új, valójában katonai nemesség létrehozásának csődös kísérletét látja, a Horthy-rendszer egyik nagy kudarcát. „Aki vitéz vagy vitéz leszármazottja, az ország belső, valóságos hatalmi köreihez tartozik: ez volt az általános felfogás, és az érdekeltek mind mohóbban, mind kapzsibban kihasználták e felfogás előnyeit. A gyakorlatban tehát a vitézi cím gyorsan elvesz- tette minden erkölcsi értékét.” (Márai 2013, 96–97). Márait külö- nösen felháborította, ahogyan a vitézek „a 'zsidó birtok'-ból aján- dékba [kaptak] vitézi telket, tehát potya földbirtokot [...]” (Márai 2013, 97). Márai mindezt 1944 nyarán, egy falusi házban olvassa a

Vitézek Lapjában, amely oldalakon át közölte „a büszke, önérzetes, hivatalos híradást” „az égő országban” zajló új honfoglalásról.

Különösen mélyen érintik az író a társadalomerkölcsi sülyledés szaporodó jelei, jelzései a bécsi döntések nyomán visszafoglalt területeken, így szülővárosában is. E kötet leghosszabban, legrészletesebben a Kassára hazalátogató író megdöbbenő élményeiről tudósít (Márai 2013, 81-99). Elviselhetetlennek érzi, hogy „bennünk volt a hiba, a hazatérőkben. Nagyon rövid idő múltán a város őslakosai is úgy érezték és ki is mondták, hogy az a Magyarország, amelyhez most hazatértek, nem egyezik a régi hazáról őrzött emlékekkel [...] Mi, a trianoni Magyarország képviselői, akik most viszontláttuk ezt a földet, megdöbbenve eszmélhettünk reá, hogy a Duna-medencében a mi hazai életformáink, társadalmi berendezkedésünk, világnézetünk felett elhaladt az idő. Nem a régi Magyarországot hoztuk, hanem egy kísértetszerű, eltorzult változatát annak, amire a felvidéki őslakosok emlékeztek.” (Márai 2013, 89-90). Ezekben a mondatokban több van, mint a magyar revízió gyakorlatának keserű bírálata: a csehszlovák tükröt felemelő író ijesztő torzképet lát: ifjúságának, a „boldog békeidők”-nek sokáig dédelgetett emléképe helyén a két világháború között tönkrement, félresiklott haza szálnalmas arcmását.

Különösen szenvedélyes és fájdalmas ítéletet mond Márai Sándor a magyar zsidóság elpusztításáról. Ám ennek az elborzasztó folyamatnak az író egyszerre „két arcát” is látja és rajzolja meg, a szokásos ítélezések minden egyoldalúságát elutasítva. Világosan látja, hogy „ez a kapzsi zsidógyűlölet természetesen nem egyszerre gyulladt föl; savanyú füstje már évtizedek óta terjengett a magyar életben.” A magyar Holokauszt előtörténetét a Tanácsköztársaságig vezeti vissza, amely után „a zsidóságot azonosították a bolsevizmussal. Ez a vád hamis volt, igazságtalan. A hazai zsidóság nagy többsége ebben az időben is éppen olyan hűséges polgára volt a magyar államnak, mint az idevándorolt svábok, szlovákok, szerbek nagy többsége. ... Negyedszázadon át parázslott a magyar életben az a heveny zsidógyűlölet, amely az anchluss napját megelőzően zsidótörvényekben, s e nap után egy eszeveszett és féktelen rabló hadjáratban kapott alakot. ... A végső cél a Magyarországi [sic] zsidóság megsemmisítése volt.”

is, még hat éven át – 1944. március 18-ig [sic], amikor a német csapatok megszállták Magyarországot – a magyar zsidóság nagy tömegében sértetlen maradt. A zsidótörvények megalázták emberi méltóságát, alattomosan csorbították állampolgári jogait, korlátozták jövedelmét.” A munkaszolgálatosok közül „nagyon sokan elpusztultak az embertelen bánásmód, a kegyetlen és szadista tisztek és altisztek garázdálkodása következtében. Ez történt és még sok más, személyes és egyéni aljasság, jogtalanság és kegyetlenség is – de ugyanakkor történt az is, hogy a magyar zsidóság, hivatalosan és társadalmi szempontból megalázott és kitaszított réteg, a valóságban megmaradt a nemzeti élet keretein belül állampolgári státuszában.” S az író hozzátézi: „A zsidótörvényes, a reakciós, a munkaszolgálatos Magyarország ezekben az években – az anschluss napjától a német megszállás napjáig, hat éven át – a környező és a távolabbi államok számára a zsidóság és a politikai menekültek asyluma volt.” Ez Márai Sándor szerint „a másik igazság.”

De mindez kevésnek bizonyult. Az író egyértelmű állásfoglalása szerint a magyar társadalom nem mondott 'nem'-et a zsidóüldözés politikájára és napi praxisára, még ha „a tragikus és félreérthetetlen 'igen'-t” végül a németek kényszerítették is ki. „Mindezt viselnünk kell a felelősséget, azok helyett és nevében is, akik valóban bűnösök voltak.” (Márai 2013, 44-50) Márai Sándor kortársi, írói, emberi tanúságtétele egyensúlyra törekvő, a múlttal őszintén szembenéző és a kéziratárból jókor érkezett hozzászólás napjaink emlékezetpolitikai vitáihoz, a magyar Holokauszt mai megítéléséhez, a nemzeti felelősségvállalás és szembenézés el nem odázható kötelezettségéhez.

Márai most publikált, de – amint azt a közreadó Mészáros Tibor alapos kíséző tanulmányából tudjuk – valójában már 1949-50-ben papírra vetett könyve reveláció minden olvasónak, de különösen az a történész, a korszak Magyarországnak a társadalomkutatója számára. Egy okos ember, egy tiszta és lelkiismeretes gondolkodó, s egy ritka írásművész tolla nyomán megelevenedik a két világháború közötti magyar társadalom és különösen annak polgári rétege, ez a világháború körüli tragikus évtizedben magától is hanyatló, de egyszersmind ismételten szét is vert szociális képlet. Jászi Oszkárt, Bibó Istvánt, a legjobb magyar szociográfusokat, olykor Szekfű Gyulát és Németh Lászlót idézi fel e nagy magyar író esszéje a magyar polgárság alkonyáról. A társadalmi szétesés és szétveretés tragikus története ebben a kicsiny, alig 150 oldalas kötetben roppant

vízióvá szélesedik: a magyar szó emigrációba készül, s onnan soha vissza nem térő mestere nemcsak saját osztályának lefegyverző önbírálatát adja, de egyszersmind az egész korszak, az úgynevezett Horthy-korszak átfogó társadalomkritikáját is. Horthyról magáról egyébként kevés szó esik e karcsú kötetben, sokkal inkább Teleki Pálról, Bárdossy Lászlóról, és – mindenki másnál elismerőbben és hosszabban – Bethlen Istvánról. „Bizonyos, hogy Bethlen István volt az utolsó negyed század egyetlen jelentős, talán egyetlen magyar államférfija. [...] Államférfi volt, a ritka értelemben, ahogyan nem véletlen alkalom, politikai vagy történelmi erők játéka osztja ki ezt a szerepet, hanem alkati hivatás. Bethlen volt a ritka emberek egyike, akinek társaságában mindig éreztem, hogy az ’államférfi’ éppen úgy hivatás, mint a művész vagy a tudós.” (Márai 2013, 138). De a Bethlen köréhez közletről kapcsolódó író nem kritikátlan csodálója az egykori miniszterelnöknek, hiszen az „elmulasztotta a nagy pillanatot, amikor a rendi, a feudális Magyarországot át lehetett volna vezetni a demokratikus életformába.” (Márai 2013, 139).

Fájdalmas emlékem, hogy nem kerestem fel, meg sem próbáltam felkeresni ezt a jelentékeny magyar gondolkodót San Diego-i otthonában, amikor kutatóúton a város egyetemi könyvtárában időztem, 1988 nyarán. Talán tudtam volna mondani neki valami vigasztalót: azt hogy évtizedek óta egy sarokra laktam házának romjaitól, hogy szüleimtől megörököltém régi könyveit, hogy mennyire tetszett nekem a *Csutura*, hogy milyen változások elé nézünk odahaza. Nem hiszem persze, hogy meg tudtam volna menteni a saját fegyverétől, a magára maradt, a világban csalódott mester végső menedékétől. De tartottam tőle, hogy nem enged magához, hogy nem érti meg, mit keresnék nála, hogy elutasít. Néhány hónap múlva végzett magával. Ez sokszor eszembe villan, és ilyenkor mindig bánt a lelkiismeret, hogy meg sem próbáltam ebben megakadályozni. Most, hogy megismertem a *Hallgatni akartam* címmel nagy sokára kiadott nagyszerű esszékötetét, megértettem: nem tudtam volna.

Felhasznált irodalom

Márai Sándor: *Hallgatni akartam* (Budapest: Helikon, 2013)

Márai Sándor: *Csutura* (Kutya-regény) (Budapest: Pantheon, é.n. [1932])

Képek és tények Márai Sándor életéről (Budapest: Helikon Kiadó és Petőfi Irodalmi Múzeum, 2006)

Török András: *Budapest könyv* (3. kiadás, Budapest: Park, 2012)

IGNÁCZ KÁROLY

Számvetés a Horthy-korszakkal

Mihez szolgálhat forrásul Márai Sándor *Hallgatni akartam* című, rövid politikai-történeti esszéje? Szűkebb értelemben véve segítséget nyújthat a történészeknek egy sajátos polgári gondolkodásmód rekonstruálásához és elemzéséhez, ahhoz, hogyan látta és ítélte meg *visszatekintve* az író hazája, Magyarország sorsát abban az időszakban, amikor ott élt és alkotott. Ebből a szempontból elsősorban arra a korszakra forrás, amikor megszületett a mű, azaz a megírás idejére (1949), különös tekintettel az író új élethelyzetére (kezdődő emigrációs lét). De a korábbi időszak kutatója is találhat bőven érdekességeket a szövegben, ha nemcsak egy sajátos beszédmódnak és elbeszélésnek, hanem történeti elemzésnek is tekinti. Utóbbi esetben nem az előforduló konkrét eseménytörténeti tényekre gondolok, mert azoknál még ott sem árt az óvatosság, ahol a szerző saját, személyes életéről ír; és nem is az író korábbi, más stílusú művében, az *Egy polgár vallomásaiban* található részletes társadalomtörténeti leírásokra, amelyek ebből a szövegéből szinte teljesen hiányoznak. A *Hallgatni akartam* – alig pár évvel az események után – olyan gondolatgazdag értékelést ad egy letűnt korszakról, amely, ha akkor megjelenhetett volna egy szabad Magyarországon, jelentős hatást gyakorolhatott volna a múltból való közéleti-értelmiségi gondolkodásra, vitára. Erre, mint tudjuk, nem volt esély; és bár a jelen történésze már sokkal nagyobb rálátással és több információval rendelkezik, a megkésve nyilvánosság elé jutott írás jó lehetőséget kínál a múlt fontos kérdéseinek át- vagy újragondolására.

Mely időszakról is szól pontosan ez az esszé? Első megközelítésben egy tragikus évtizedről 1938 és 1948 között, az Anschluss korszakfordulóként szimbolizált napjától az író emigrálásáig. (Utóbbi, bár Márai így nem említi, szintén egyfajta korszakhatár: akkoriban ért véget az az „ideiglenes” rövid időszak, amikor még a demokratikus kísérlet egyre gyengülő és a szovjetizálás egyre erősödő folya-

mata egyszerre volt jelen Magyarországon.) Ennek az évtizednek a „története” a humanista polgári életforma és műveltség megszűnése, pontosabban megszüntetése: „A »burzsoá« fogalma ez évtizedben gyalázkodó gúnynévvé változott, a »polgár« csatakiáltás volt, amely hadisorba állított mindenkit, aki jobb- és baloldali lobogók alatt nemcsak a tőkés termelési rend, hanem minden felett a polgári szabadsággeszmékben társadalmi alakot öltött humanista gondolatvilág ellen fellázadt. Meg kellett tudnom egy napon, hogy ebben a forradalmi világban éppen nekem, a megvetett polgárnak »szerepem« van: az a humanista gondolatvilág, melynek szellemében nevelkedtem, melynek műveltségében és életformájában éltem [...]: a totalitárius rendszerek szóvivőinek szemében az ősellenség.” (121.) A szerző személyes sorsa – a népszerű, megbecsült és jómódban élő író hogyan veszti el szinte mindenét és válik emigránssá – szorosán összefonódik „osztályáéval”; és mindez számvetésre készíti: milyen hivatása volt, van és lesz a fenti polgárságnak Európában? A történetfilozófiai elmélkedés horizontja kitágul, a középkortól a jelenen át a jövőig, e polgári réteg bizonytalanul remélt, új feladatának felvázolásáig. Ugyanakkor a fenti általános, nagy ívű fejtegetésen túl mégsem igazán ez a könyv fő témája, sokkal inkább az 1938 és 1944 közötti évek és annak kapcsán az egész Horthy-korszak. És bár összekapcsolható az író *Föld, föld!*... címmel már korábban megjelent, az 1944 és 1948 közötti eseményeket tárgyaló esszéjével, mint annak egyfajta bevezetője, a két mű között jól látható különbség van stílusukban, személyességükben és megteremtettségükben. Az egész évtizedet, annak sokféle történetét egy egységes nagy elbeszélésbe rendező mű végül is nem született meg, de maga a kísérlet ma is inspiráló lehet olyan társadalomtörténeti munkák megírására, amelyek átlépnek a hagyományos nagy politikatörténeti korszakhatárokon, esetünkben az 1944/1945-ösön.

A töredékes, lényegében befejezetlen *Hallgatni akartam* mozai-kos gondolatmenetei tehát arra keresik a választ, hogy jutott el Magyarország az 1944-es katasztrófaig. E történetben Márai a főszerepet a széles értelemben vett „keresztény” polgárságra osztja, amely „meglehetősen zavaros, összetett társadalmi réteg, amelyhez éppen úgy hozzátartozott a nyugdíjas ezredesnéből trafikosnak lecsúszott »úriember« özvegye, mint az állatorvos, az ügyvéd, a segédekkel dolgozó villanyszerelő, a miniszteri tanácsos, az aktív őrnagy, a postafelügyelő vagy a sintértelep vezetője: az, akit Magyarországon »nadrágos ember«-nek neveztek.” (39–40). Többször felbukkan-

nak az egységesen negatívva stilizált hivatalnoki, értelmiségi és a „gömbösi szellemben” nevelt katonatiszti rétegek, mint amelyek egyértelmű nácibarátként lelkesedtek Hitler bevonulásáért Bécsbe, pezsgőzéssel ünnepelték a Szovjetunió elleni hadba lépést, és a végsőig kitartottak Németország mellett. Ők beszéltek, ítélték és cselekedtek a nemzet nevében, míg az „igazi” nemzet – a parasztság, a munkásság és művelt humanista polgárság – passzívan várta a végzetet. E leírás valós élményekből és tapasztalatokból indul ki, mégis, mint minden nagyfokú általánosítás, leegyszerűsíti a korabeli társadalmi folyamatokat. Márai alig ír „a” parasztságról, és lényegében semmit nem mond „a” munkásságról. Az egyébként idealizált humanista polgárság pedig itt szinte eltűnik a fent leírt keresztény középosztály tengerében, mintha előbbi már jóval 1938 előtt elvesztette volna befolyásoló szerepét Magyarországon. Ezt erősítik azok a leírások is, amelyekben az 1914 előtti világ szintén idealizált képe kerül szembeállításra az 1919 utáni korszakával.

Mindezért tanulságosabb az a leírás, amely a hátteret, a Horthy-korszak politikai-társadalmi szerkezetét vizsgálva keres magyarázatot a történetekre. Könnyen lehetne vitatni Márai összefoglaló minősítő jelzőit (pl. „neobarokk fasizmus”, amely elsősorban a korabeli szóhasználatokat mutatja), vagy igazságtalannak tartani, ahogy gúnyosan kifigurázza a tekintélyelvűséget („látható volt a királytalan királyság kiskirályainak fellengzős panoptikuma: [...] a magyar állami és hivatalos rendtartás különböző, tetszetős egyenruhába bujtatott alkalmazottai [...] állongtak a kirakatban, tekintélyt és tiszteletet követelő magatartással, mint a máriapócsi búcsún a fából faragott, tarkára pingált helyi szentek, melyeket áhítattal bámul a hívő tömeg.”) (58.) A lényegyet tekintve azonban mindenfajta nosztalgiától vagy apologetikától mentesen, nyíltan kimondja, hogy a rendszerben nem volt demokrácia, nem voltak igazi egyéni jogok és szabadságok; a „viszonylagos sajtószabadságon belül igazi demokratikus nevelő szándék nem érvényesülhetett”. (51.) És ezeken túl valami mélyebbre is rámutat a szerző: az állammal összefonódó nagybirtokrendszer által megszabott társadalmi rendre, amely a függések bonyolult érdekszövetségeivel behálózta az egész országot. Széles tömegek, társadalmi rétegek kötődtek szorosan az államhoz, annak különböző szerveihez és intézményeihez, miközben „a megyei hivatalnok, a jegyző, a csendőr, az állomásfőnök, a bakter, mindenki [...] reászorult a környékbeli nagybirtok segítségére és védelmére”. (58.) E hierarchia hátteré-

ben ott maradt az úr–cseléd viszony, amely kihatott a társadalmi cselekvések egészére: amíg a nagytömegű cselédség fennmarad, addig még a független polgár, Márai sem lehet egészen szabad. Ezért nevezi az író a magyar élet egyik fő kérdésének a földreformot, és ezért mondja önkritikusan, hogy a polgári irodalomnak egyértelműen és hangosan tiltakoznia kellett volna a megmaradt úr–szolga viszony ellen. (Mindezt úgy, hogy közben a népi írókat elég kemény jelzőkkel és vádakkal illeti elejtett kis megjegyzéseiben. És a földügyben az 1945 és 1948 között történeteket jócskán leegyszerűsítve ítéli meg és el.)

Ugyanez a gondolat hatja át a Bethlen Istvánról írt rövid, mégis sokoldalú portréját is. Nemcsak személyes ismeretségük miatt értékeli őt nagyra, hanem miniszterelnöksége eredményei alapján is: ő volt, aki konszolidálta a gazdasági-társadalmi rendet, megerősítette a jogviszonyokat, fejlődést eredményező művelődéspolitikát folytatott, és igyekezett alkotmányosan-parlamentárisan kormányozni. Mindezekért és európai látóköre miatt lényegében a korszak egyetlen államférfijának tartja, aki mégsem tudott felelni az idő nagy kérdéseire. Utóbbit Márai abban látta, hogy Magyarországon 1918–1920-ban megérett az emberi szabadság és egyenlőség eszméje, a földreform gondolata; de a forradalom nemcsak sikertelen, meddő is maradt, mert Bethlen a múlt rendjét hozta vissza: „Nem tudott szabadulni az előítélettől, hogy a nemzet vezetésére igazában csak az ő osztálya, az úri osztály hivatott, nem tudott belenyugodni a földreform szükségébe”. (142.) Azóta jóval többet tudunk Bethlen életéről és tevékenységéről, az átfogó történelmi megítélés mégis szinte ugyanezeket a szempontokat veszi figyelembe: a konszolidáció eredményeit versus a bethleni rendszer sajátos korszerűtlenségét (elsősorban a földkérdés és a nyílt szavazás kapcsán).

Ami viszont új szint adott az 1919 utáni időszaknak, az a „reakció”, azaz a Tanácsköztársaság sokkjára adott válasz volt. Márai érzékelteti, hogyan vált az erre való hivatkozás egyre inkább ürügyé, és olyan eszközzé, amellyel meg lehetett bélyegezni – a „destruktív” és a „bolsevik” „leleplező” kategóriáival, fogalmaival – a hivatalos, keresztény-nemzeti ideológiával szembenálló politikai-társadalmi ellenfeleket. És így az utóbbiak gondolataival, érveivel már nem is kellett foglalkozni, azokat gondolkodás nélkül el lehetett vetni. „Mindenre, ami e hosszú negyedszázadban Magyarországon nyílt

és leplezett jogtalanság, fonák előjog, fejlődésellenes nevelés volt, a kommunista kísérlet alibije adott felhatalmazást.” (43.)

A magyar élet másik fő kérdésének, amely meghatározta a Horthy-korszak folyamatait, Márai Trianont tartotta, amivel megint csak nehéz lenne vitatkozni. Pontos látéleletet ad arról, hogy a két világháború között semmilyen igazi „dunai együttműködésre” nem volt esély, mert arra a magyar revíziós politikától függetlenül a szomszédos államok sem törekedtek; és hogy a német segítséggel történt területi visszacsatolások egyszerre voltak visszautasíthatatlanok az adott körülmények között, de egyben a tragikus vég felé is vezettek. A kis könyvének most talán legtöbbet idézet története mégis a felvidéki, kassai „bevonulás”, amely együtt járt az „anyások”, azaz az anyaországból érkező, egyértelműen negatívnak beállított, magát ok nélkül felsőbbrendűnek tartó hivatalnoki és katonatiszti rétegek helyzetbe kerülésével, a már anakronisztikus úr–cseléd és más merev, tekintélyelvű társadalmi viszonyok visszatérésével. Az utóbbi években az új szemléletű társadalomtörténeti kutatások már számos példát adtak arra, hogy a visszacsatolást „örömmünnepként” (és a megelőző elszakítást „traumaként”) tételező nagy elbeszélések mögött milyen sokféle, bonyolult, egymásnak is ellentmondó egyéni vagy csoportos megéleléstörténetek rejtőznek, és az író által is leírt problémák milyen meghatározó szerepet játszottak a Magyarországhoz visszacsatolt területeken. A Trianon után eltérő helyzetbe és viszonyrendszerbe került közösségek mindennapi tapasztalatai szükségszerűen különbözővé váltak két évtized alatt, így természetes, hogy az „újraegyesítés” számos konfliktussal járt – a magyarországi „anyások” speciális, „gyarmati” hozzáállásának ráerősítő hatása nélkül is. Mindez most valószínűleg Márai elbeszélése nyomán fog nagyobb figyelmet kapni a szélesebb közvéleményben, egyben remélhetőleg erősíteni és inspirálni fogja az ilyen megközelítésű történeti kutatásokat.

A könyv egyik legönkritikusabb része leszámol a világháború alatti Magyarország mint a „béke szigete” korabeli – és még bizony manapság is létező – illúziójával, amelyet az akkor még Budán normális polgári életet élő író maga is osztott. Márai számba veszi, mi mindentől kell(ett) eltekinteni, hogy az 1944 márciusáig tartó időszakot egyfajta békeéletnek lássuk: a háborús törvényektől, az elsötétítésekétől, a hadüzenetektől, az orosz frontra küldött magyar hadsereg tevékenységétől és végzetétől, a zsidótörvényektől és a

munkaszolgálatról. Egyáltalán, abban a hitben kellett élni, mint ha Magyarországnak nem lenne közvetlen köze a háborúhoz. Az író drámai, apokaliptikus képekkel írja le ezt a helyzetet és az utána következő eseményeket: „Már teljesen elmerültünk a háború erkölcsi mocsarában, és a külszín még mindig békés volt; [...] A valóságban nem szigeten éltünk, hanem egy fortyogó mocsárban, amelynek alján egy vulkán háborgott. Amikor aztán kitört ez a föld alatti erő, egyszerre nem volt többé »sziget«, és az erjedő mocsár [...] elmerült a véres, szennyes szökőárban.” (103.) Hiába volt tehát más országokhoz viszonyítva Magyarországon 1944-ig tényleg békésebb a belső élet, maradt életben a zsidónak minősített magyarok többsége, ha utána ez a „ki- és lemaradás” rövid idő alatt eltűnt: a pusztítás és a népirtás szintje utolérte, sőt bizonyos esetekben meg is haladta más területekét. Mindezt a német megszállás indította el, de nem volt független az utána kialakult helyzettől, a politikai elit bizonyos részének helyén maradásától, azoktól a belső tömegektől, amelyek aktívan vettek részt a kollaborációban és tevékenységükkel gyorsították a zsidók kiirtását, illetve az érdemi ellenállás hiányától, a passzivitástól. Márai fontosnak tartja körbejárni a felelősség kérdéskörét, és ennek kapcsán leginkább a közigazgatás és a társadalomvezetés tevékenységére utal, vagy ahogy máshol, az 1944 végi naplóbejegyzésében szerepel: „S a végső felelősség mégis Horthyé és embereié, akik engedték nőni, tenyészni a szellemet, amelyből mindez kérlelhetetlen végzettel következett.” (Márai Sándor: A teljes napló, 1943–1944. Helikon, Budapest, 2006. 368.) De ha a konkrét történelmi szereplők helyett inkább a folyamatokra és a struktúrákra koncentrálnunk, akkor szoros összefüggést találunk a Horthy-korszak sajátos társadalmi-politikai rendszere (amelyre Márai is utal) és a világháború alatt, kiemelten 1944-ben bekövetkező események között.

Visszaulva a mű kiindulópontjára: az Anschluss mint szimbolikus esemény kiválasztása ebből a szempontból is érdekes és találó. Jelzi a korszak fő szereplőjét, a hitleri Németországot, amelynek mozgása meghatározza egész Európa, így Magyarország sorsát is. Mindezt úgy, hogy közben Márai semmit nem tagad le a belső, magyar erők tevékenységéből és felelősségéből. Ez a kíméletlennek szánt számvetés és szembenézés az, ami miatt a szerző nem akarta, hogy ez az írás külföldön megjelenjen, de egyben emiatt érezte saját kötelességének is, hogy ezt megírja, hogy erről ne hallgasson.

SZAKÁLY SÁNDOR

Ítélet és felmentés

Irodalom és történelem – ez a két szó, fogalom jutott az eszembe, amikor elolvastam Márai Sándor *Hallgatni akartam* című könyvecskéjét. Könyvecskét írtam, mert a terjedelem és a kötet formátuma nekem könyvecskét jelöl, amelynek a tartalma – legalábbis a számomra – egyszerre irodalom és történelem. Irodalom, a szó legnemesebb értelmében, a XX. századi magyar próza egyik legnagyobb mesterétől, attól, aki eme kötetében a XX. századi magyar történelem meghatározó éveiről ír, úgy, ahogy azt emlékezete megőrizte.

Az 1938 és 1946 közötti emlékeit – az 1930-as évektől a kortárs magyar irodalom nagyságai közé felnőtt és úgy két évtizede Magyarországon ismét felfedezett – író 1949-ben vetette papírra. Márainak az emigrációban megfogalmazott gondolatai az általa elsüllyedni látott magyar polgári világ emlékeit és kritikáját foglalják egybe.

Az elcsatolt Kassáról szóló gondolatai, vélekedései sokféle és sok megfontolandó elemet tartalmaznak. Emlék és kritika, üzenet és szomorúság egyben. Mondhatnám azt is, minden megtalálható ezeken az oldalakon, egy olyan személytől, aki az utókor által csak rossznak, hiteltelennek, fasisztának, félfeudálisnak – vajon ezen utóbbi mit takar? – nevezett korszak joggal ünnevelt és szinte mindenki által elfogadott, az irodalmi életben megkeřülhetetlen szereplője volt.

Márai könyvei, színpadi művei, irodalmi publicisztikája hozzátartozott az 1930-as, 1940-es évek magyar értelmiségi szereplőinek mindennapjaihoz. A társadalmi megbecsőlttség, a népszerűség és mindaz, ami biztos egzisztenciát jelentett, ami megnyithatta a nagypolgári és arisztokrata szalonok ajtóit, Márai „rendelkezésére állt”. Márai élt is ezekkel a lehetőségekkel, jóllehet kellően kritikusan nézte a polgári középosztály, a Trianon utáni „új nemzedék” tevékenységét.

Úgy vélhette – gondolom én –, hogy mindaz, ami 1919–1920 után bekövetkezett, bizonyos értelemben visszalépés a monarchia időszakához viszonyítva. Politikai, társadalmi kérdések maradtak megválaszolatlanok, és az 1918-1919-es „forradalmi időszak”, illetve a trianoni tragédia sok mindennek a gátjává vált. A modern polgári fejlődés megállt, és a „revolúciók” nem indítottak meg egy olyan „evolúciót”, amely sokak szerint elvárható lett volna.

Természetesen felmerül(het) a kérdés: vajon a trianoni tragédia milyen más utat tett volna lehetővé, mire lett volna képes a magyar társadalom? Talán furcsa, de magam úgy vélem, hogy Trianon a magyar társadalomban egyes kérdésekben – avagy csak egyben? – egyiséget kovácsolt. Ez pedig nem volt más, mint Trianon elutasítása és a revízió mindenekelőtti és mindenek feletti támogatása. Magam úgy látom, hogy a két világháború közötti magyar társadalomnak nem volt olyan csoportja, amely ne támogatta volna a revíziót, és ne utasította volna el a trianoni békediktátumot. Hogy ezen csoportok között akadtak „álmódózók” és „realisták” is, az természetes.

A magyar politikai élet és elit európai kitekintéssel bíró tagjai pontosan tudták, hogy a „mindent vissza” csak álom lehet, de reális revízióra van esély. S hogy kik segíthetik ehhez Magyarországot? Akik maguk is valamilyen formában vesztesei voltak a Nagy Háborúnak (ahogy akkoriban a később „elsőnek” nevezett világháborút emlegették), így Németország és a győztesek között „vesztesnek” (is) tekinthető Olaszország.

Magyarország próbálkozásai Franciaország és Nagy-Britannia felé nem jártak eredménnyel, a kisantant pedig szinte mindig, mindenben összezárt. Magyarország magára maradt Európa közepén.

Ez a magára maradottság kezdett feloldódni az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején. Olaszország, majd Németország mutatott némi érdeklődést Magyarország gondjai iránt, és jelzett egyúttal némi támogatást is felé. Vajon ki lett volna az a magyar politikus, aki ez elől kitér?

Ezek a jelzések végül is 1938-tól kerültek a reális megvalósíthatóság közelébe. S a kiindulópont – a Márai által okkal és joggal a végzet kezdetének tekintett – Anschluß volt, azaz Ausztria és Németország egyesülése.

Az Anschluß 1938-ban nem váltott ki olyan hatalmas tiltakozást és ellenszenvet, mint amelyet az utókor annak utólagosan gondolni vél. A már Adolf Hitler irányította nemzetiszocialista „Németbirodalom” (a korabeli magyar hivatalos megnevezés) katonai erővel bevonult az önállóságát az 1930-as évek közepén még megtartani képes Ausztriába. Az önálló osztrák állam ezzel megszűnt létezni. A valamikori német és osztrák szociáldemokrata álmokat – a két német állam egyesüléséről 1918–1919-ben megfogalmazott elképzeléseket – Adolf Hitler megvalósította. S ezzel felborult a versailles-i békerendszer. Igaz, a jelek már korábban arra utaltak, hogy az 1919–1922-ben létrehozott rendszer előbb-utóbb „igazításra” szorulhat. A Hitler vezette Németország sorra-rendre kisebb részeket ütött a békerendszer nem igazán erős falán: bevonulás a demilitarizált Rajna-övezetbe, a Saar-vidék „visszatérése” népszavazás útján Németországhoz, a német-brit flottaegyezmény, s még számos kisebb-nagyobb változás.

Egyre érzékelhetőbbé vált, hogy az egykori békeszerződések sokkal inkább fegyverszünetnek tűnhetnek, mint a stabil béke alapjainak. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke – majd később honvédelmi miniszter –, vitéz nagylaki Rátz Jenő 1940-re prognosztizált európai háborút. Nem sokat tévedett. A kérdés csupán az volt/lehetett, hogy egy ilyen esetben hol lehet Magyarország helye, mit és hogyan tehet.

Bizonyára sokféle megoldás, elképzelés fogalmazódott meg. S mi lehetett volna a legszebb? Az egykori győztesek és vesztesek közösen, tárgyalásos úton való új szerződése. Új határokról, betartandó kisebbségi jogokról, együttműködésről. Mindez azonban csak álom maradt, miközben Hitler megkapta az utólagos jóváhagyást Ausztria bekebelezéséhez. Nem mozgósított Franciaország és Nagy-Britannia, de nem indultak meg Mussolini hadosztályai sem a Brenner-hágótól, de még a Brennerig sem. Európa tudomásul vette a lépést. Magyarország egy olyan hatalommal vált szomszédossá, amely minden kérdésben megkerülhetetlenné vált. S ez a hatalom kecsesgető ajánlatokkal is élt: támadja meg Magyarország Csehszlovákiát és a Németország majd a segítségére siet.

A magyar államfő – vitéz nagybányai Horthy Miklós – elutasította az ajánlatot. Élt a gyanúperrel, hogy igenlő válasz esetén csapdába kerülhet. Olyan csapdába, amelyből nem lenne egyszerű „kimászni”. Magyarország háborút kirobbantó agresszorrá vált volna, három szomszédos ország haderejével szemben kellett volna helyt

állnia, és nagyhatalmi ellenzéssel találkozott volna. És az Adolf Hitler vezette „Németbirodalom” sem állt volna mellé. Teljes politikai, katonai összeomlás lehetett (volna) csak az eredmény.

A magyar ellenkezés Hitlerben soha el nem múló ellenszenvet ültetett el Magyarországra és annak vezetői iránt. A magyarok elfogadott, de nem szeretett „szövetségesekké” lettek ugyan az idők folyamán, de barátok soha. Mindeközben Magyarország rákényszerült Németország és Olaszország jóindulatára, és 1938 őszén még úgy vélhette, nemcsak azt, de másokét is bírhatja.

1938. szeptember 29–30-án négy európai nagyhatalom – Németország, Olaszország, Franciaország és Nagy-Britannia – elsőszámú vezetői úgy döntöttek, hogy a versailles-i békerendszer szülöttét, Csehszlovákiát új határok között képzelik el. Németország megkapja a (vissza)követelt területeket, míg a Csehszlovákiával szembeni lengyel és a magyar területi követeléseket a „vitázó felek” egymás közötti tárgyalásai eredményeként rendezik majd. Ha a tárgyalások nem vezetnének eredményre, újra előveszik a kérdést. A tárgyalások nem vezettek eredményre, minek következtében egy nemzetközi jogilag érvényes, a szemben álló felek által elfogadott döntőbíráskodás eredményeként 1938. november 2-a után a trianoni Magyarországhoz „visszatért a Felvidék”.

Márai szülőföldjének visszatértét testközelből nézhette. Mint a *Pesti Hírlap* tudósítója ott volt a kassai bevonuláson. Kellően kritikusan fogalmazott arról e kötetben, míg az egykori „tudósításaiból” ez a kritika nem igazán érződik ki. A későbbiek során is sokat foglalkozott a Felvidék kérdésével.

S így merül fel a kérdés: vajon az adott időben is pontosan úgy gondolkodott-e Márai a történelemszerű, Magyarországról, mint 1949-ben?

Nem könnyű erre a kérdésre a választ megadni. Ha végigolvasuk a könyvet – és azt mindenkinek ajánlanám –, érzékelhetjük, hogy Márai számos esetben az 1945 utáni közbeszédéből, legendáriumokból vesz át gondolatokat, „tényeket”. Jól érzékelteti ezt a Szovjetunió elleni magyar hadba lépéssel kapcsolatos leírásainak „sokszínűsége”, de ugyanez a helyzet a magyar királyi 2. honvéd hadsereggel kapcsolatosan megfogalmazott gondolatai esetében is. Ugyanakkor számos, kritikusan megfogalmazott gondolata

kapcsán érzékelteti azt is: nehezen lett volna elképzelhető más megoldás. Mert vajon milyen és mekkora támogatottsága lett volna annak a politikusnak, politikai erőnek, amely visszautasítja a területi revízió lehetőségét? Erősebb lehetett volna-e az erkölcsi fenntartások hangoztatása, mint a több mint másfél évtizede következetesen hangoztatott revíziós cél elérése?

Úgy tűnik, maga Márai sem tudta az igazi megoldást. Mert talán nem is volt/lett volna igazi megoldás. Jól érzékelteti ezt akkor, amikor a felvidéki magyarság egyik meghatározó politikusával folytatott beszélgetéseit összegzi: lett volna-e lehetőség megegyezni a szerbekkel, csehekkel, szlovákokkal, románokkal? A sokat megélt, tapasztalt – és nem kevés szomszédos országbéli politikust ismerő – magyar politikus nemmel tudott csak válaszolni, mert úgy látta, és azt tapasztalta, hogy a szomszédok nem akarnak velünk megegyezni. S hogy miért nem? Idézem Márai által őt: „A csehek, a románok, a szerbek akkor sem kívántak volna őszinte, egyenrangú dunai együttműködést a magyarsággal, ha lemondunk a revízió követeléséről. Nem egyeztek volna bele, mert nem akartak megegyezni velünk; az utódállamok politikai célja a magyarság felmorzsolása volt; ezt az idegen éket, a magyarságot ki akarták valamilyen módon emelni a kisanant túlnyomóan szláv jellegű hatalmi területének központjából.”

S hogy mi lehet mindennek az oka? Sok minden, és minden bizonnyal mindenki másban látja/látná az okokat. Ami biztos: elmaradt a megegyezés, az őszinte múltfeltárás.

Márai mindeerre nem ad, nem tud megoldást adni. Kritikusan őszinte és őszintén kritikus mindenhez és mindenkihez. S így viszonyul azon két politikushoz is, Bárdossy Lászlóhoz és Bethlen Istvánhoz, akikkel közelebbi volt a kapcsolata, s akikkel alkalmanként szót is válthatott.

Bethlent a korszak kiemelkedő politikusának, gyakorlatilag államférfinak tekintette, olyannak, aki egy megcsonkított, kifosztott ország talpra állításáért sokat tett, de nem tett olyan lépéseket, amelyek az igazi demokrácia megalapozását segítették volna elő. Bethlen és az egész magyar társadalom számára olyan feledhetetlen emlékeket hagyott maga után Kun Béla és társai uralmának 133 napja 1919-ből, amelyek a következő évtizedek társadalmi, politikai fejlődésé-

re erősen rányomták a bélyegüket. Márai erről a következőképpen fogalmaz: „...kommunista kísérlet volt, amely az első világháború után megkísérelte Magyarországon megvalósítani az akkor még Oroszországban is csak erjedő bolsevista eszmét és gyakorlatot. Később iparkodtak a baloldaliak ezt a kísérletet ártatlan közjáték, jelentéktelen politikai betét címkéjével könyvelni el. A valóság nem ez volt. Ez a közjáték nemcsak a bankárokat, a gyárosokat, a feudális földesurakat, az aranygalléros és gérokkos magyar közhivatalnokságot riasztotta meg, hanem mély és messzire hullámozó indulatokat kavart az egész magyar társadalom öntudatában”.

S emellett földkérdés, zsidókérdés, nincstelenség, úr és cseléd. Megannyi felvetés, megannyi válasz, Máraitól is, például ekképp is: „...a nagybirtokosok nem voltak minden esetben a haladás, a szociális fejlődés ellenségei. Túlzó, paraszti gyűlölettől és kapzsiságtól elvakult, falusi származású írók, akik nemritkán éppen a hivatalos és félhivatalos államhatalom segítségével törtek fel a falvak homályából a nemzeti élet kivilágított dobogójára, rosszhiszemű vádaskodással állíthatták csak, hogy a nagybirtok tulajdonosai, a történelmi osztály utódai ez évtizedekben nem ismerték föl a szociális igények kielégítésének kötelességét munkásaikkal, a szegényparaszsággal szemben. A kísérletes fejlődés megmutatta, hogy az orosz parancsra nyakló nélkül, moszkvai kegyetlenséggel és igazságtalansággal végrehajtott földreform, amely a magyar nagybirtokot apró parcellákra osztotta – hogy aztán három esztendő múltán kolhozok alakjában ugyanettől a szegény paraszttól visszavegye a földet, és a szovjetrendszer mezőgazdasági munkatáboraiiba kényszerítse a magyar parasztságot –, írgalmatlanabb, igazságtalanabb tud lenni, mint volt ebben az időben, az első világháborút követő évtizedekben a nagybirtokrendszer”.

A kérdés csak az: létezik-e egy igaz válasz minden kérdésre? Gyaníthatóan nem. Maga Márai is különböző válaszokat talál, s közben egyszer „elítél”, máskor „megengedően” szól, lett légyen a kérdés a nemzetiségi, társadalmi vagy politikai.

Volt-e, lett volna-e kiút mindebből? Máig megválaszolhatatlan kérdés, pontosabban sokan sokféle választ adnak/adhatnak, és úgy tűnik, minden válaszban vannak igazságok, vagy annak legalább elemei.

ellenállni a német nyomásnak, és vallom, hogy a különböző korlátozások ellenére 1944. március 19-ig a magyarországi – és az ide menekült – zsidóság élete és részben anyagi biztonsága is garantált volt. Ebben a kérdésben Márai a következőképpen fogalmazott: „...1944. március 18-ig, amikor a német csapatok megszállták Magyarországot – a magyar zsidóság nagy tömegében sértetlen maradt. A zsidótörvények megalázták emberi méltóságát, alattomosan csorbították állampolgári jogait, korlátozták jövedelmét. De ilyen megalázó és igazságtalan feltételek mellett a valóságban mégis az történt, hogy még hat éven át minden Magyarországi zsidó állampolgár a lakásában maradhatott, és nagyjából folytathatta polgári foglalkozását. [...] a hivatalos körök, amelyek a nyilvánosság előtt tajtékozó szájjal fújták a zsidóellenes szólamokat, és valószínűleg szívükben is őszintén antiszemiták voltak, megmentették a németek és magyar cinkosaik elől a nyolcszázezer lélekszámú magyar zsidóságot. Nemcsak a magyar zsidókat mentették meg: akkor már mindenütt elpusztították a zsidókat, mindenütt ahova Hitler keze elért; Németországban talán csak a katakombákban élt néhány zsidó, Ausztriából, Lengyelországból maradéktalanul elhurcolták és nagy többségében kiirtották a zsidóságot, Szlovákiából az akkori fasiszta kormányzat clearing-elszámolás ellenében adta el a zsidókat a német munkatáboroknak, de a nyugati megszállott államokból, Hollandiából, Belgiumból, Franciaországból, Norvégiából is elhurcolták a nácik a zsidó lakosságot. Mindezen országokból ez években tömegesen menekültek zsidók Magyarországra. A zsidótörvényes, a reakciós, a munkaszolgálatos Magyarország ezekben az években – az annekszió napjától a német megszállás napjáig, hat éven át – a környező és a távolabbi államok számára a zsidóság és a politikai menekültek asyluma volt”.

Márai egyszerre hoz ítéletet és ad felmentést ezen gondolataival (is), s teszi ezt azért, mert több oldalról vizsgálja a történeteket, idézi fel emlékeit. Emlékeit, mert érződik írásán a „források hiánya” – s amint már írtam – néha a városi legendárium alapján fogalmaz meg gondolatokat. Gondolatai ezzel együtt és ennek ellenére elgondolkodtatóak és megfontolásra érdemesek. Különösen azért, mert könyve olyan, amiben mindenki érveket és ellenérveket találhat a saját álláspontja alátámasztására. Márai véleményformáló! Ha valaki megnézi az utóbbi egymásfél évtized különböző vitáit, és elfogulatlanak tűnő kortárs „forráshoz” kell nyúlni, akkor ott van Márai.

Irodalmárok, történészek, politológusok idéznek tőle, zsidókérdés, szovjet megszállás, német megszállás, háborúba lépés kapcsán gondolatokat, de mindig csak azokat, amelyek oda épp „passzolnak”. Márait nem lehet egy-egy gondolat, eszme mellett elkötelezettnek „megtalálni”. Márai értékrendet képvisel, olyan polgári értékrendet, amely már az 1930-as, 1940-es években is kiveszőben volt, hogy 1945 után szinte teljesen eltűnjön. S ennek a polgári értékrendnek az eltűnése kényszerítette önként vállalt emigrációba Márai Sándort is, aki megérezte azt, és pontosan tudta, hogy a szovjet Vörös Hadsereg 1944–1945-ös magyarországi megjelenése nem felszabadulást, hanem egy olyan új rendet hoz Magyarország számára, ahol polgárnak lenni lehetetlenség.

„Budapesten a Vörös Hadsereg bevonulása és a kommunisták hatalomátvétele után mindenfelé átkeresztelték az utcákat – írta. – A város megtelt a Vörös Hadsereg dicsőségét hirdető emlékművekkel – utoljára talán csak az asszírok alázták meg ilyen emléktáblákkal a legyőzött népeket...”

S aki nem akart legyőzöttként a győztesek történelmet átíró programjaihoz asszisztálni, aki polgár volt, s polgár akart maradni, annak nem volt más választása, mint az emigráció. Az az emigráció, amely Márai Sándor számára élete végéig tartott. S emigránsként végig tartotta magát ahhoz a fogadalmához, miszerint művei nem jelenhetnek meg Magyarországon, mindaddig, amíg az szabaddá nem lesz, azaz a szovjet megszállók el nem hagyják Magyarországot. Nem érhetette meg azt a pillanatot, de művei immáron legálisan is hazatértek. Nemcsak az Ujváry-Griff, a Vörösváry kiadók nyomta példányokat vehetjük már le a könyvespolcokról, hanem a hazai kiadásúakat is.

S hogy Márai Sándor mennyire lenne kritikus a jelenünkkel és a múltunkkal? Gyanítom: erősen, ahogy egy igazi, magyarrá nemesedett kassai sváb (avagy cipszer) polgárhoz illik, de ténne ezt valamennyiünk javára.

S hogy történelem és irodalom, avagy irodalom és történelem? Igen, mind a kettő. Szép, márais megfogalmazások, tévesztett tényekkel, vitatható állításokkal, de sok őszinte kritikus gondolattal és átítatva erős hazafisággal, ami egyesek számára talán furcsa, pedig természetes kellene, hogy legyen itt, az alig 94 ezer négyzetkilométerre „szűkült” Magyarország.

Karácsonyi Tímea

1994. január 18-án született Marosvásárhelyen, ugyanitt végezte középiskolai tanulmányait a Bolyai Farkas Elméleti Líceumban. Jelenleg a Babeş–Bolyai Tudományegyetem bölcsészettudományi karának elsőéves magyar szakos hallgatója.

2012-ben második lett a Kimenő Összművészeti Diákfesztivál irodalmi pályázatán. Ugyanebben az évben jelent meg első publikációja, a kolozsvári Helikonban.

Időtlenség

Rajzoltam egy kacsát,
Tollat használtam, nem ceruzát.

Tetszik, meg minden.
De mit fogok tenni, ha fázni fog,
Vagy ha eszébe jut egy monológ,
Vagy ha kék akar lenni, s nem lila,
S akkor, ha kell neki egy fa?
Mert rajzolok neki kacsaruhát,
Meg adok neki lapot, ceruzát.
Átfestem kékre a tollát,
S rajzolok neki egy majomkenyérfát.
De ha meggondolja magát?
S nem tetszik, amit lát?
Szomorú lesz, s várja majd a csodát.

Már soha nem fogom tudni kiradírozni.

Az van, hogy rajzoltam egy szomorú kacsát.

Debüt

Kábulat

Egyedül ülsz egy kávézóban.
Kétségtelen ilyenkor, selejt vagy.
Zúg benned a szédült agy,
mozog benned az az átkozott ördög.
Rondíts bele! De tovább pörög az élet,
mely most nem kedvez neked.
Inkább magadra húznád a fedelet.
De nem bírod el, nem bírod kioltani az életed
egy pohárnyi vérnarancsban.

Nyugodj

Kedvenc könyveden ételmaradék,
rongyok a szék alatt,
az asztalon mocskos csészék,
papírgomolyagok.
Véred díszíti a falat,
illatod is kifolyt már a padlóra.
Te csak várod, hogy valaki lekapcsolja
utánad a villanyt.

Születés

Kialakul a tervezett.
Egy berögzött testi
Megsemmisülés.

Kialakul az elmélet.
Egy szigorú agyi
Megbetegedés.

Kialakul a mennyezet.
Egy elavult lelki
Megmenekülés.

Végül kialakulok én.
Egy lefejezett lény,
Elrendeltetés.

Utolsó füst

Inkább ígérd, hogy vigyázol majd
A csukott fedelemre, ami
Önfeledten nyomja a talajt,
Hogy elhihessem, törödsz velem.
Szívd el utolsó cigarettám,
Emlékemre füstből pőfékelj
Kacsát, amely talányokat öl.
Ha véletlenül nem sikerül,
Még megkeresheted a baltát,
Hogy megtaníthassalak, milyen
Az utolsó cigarettából
A semmibe fújni a kacsát.

Az árva sarokban kuporgok,
Farzsebemben pihen a balta,
Mely egykor még nyomta a szívem,
De mára csak csontok és foltok
Díszítik prostituált testem.

Debüt

1999

Áhítatos, de vergődő a megszokott,
Szocializálódni kell! című meséd.
Tudom, ismerem már.
Én a szeretetedet akarom,
véredből a jazzt, a melankóliát,
a szemeidből az odaadást.
Akarom a bőröd alá mászott tisztességet,
azt, ahogy őszintén simogattál 1999-ben.

Diéta

Csókolom.
Kérem szépen, tegye le
Azt az illuziót az asztalra,
Lökje jó messze magától.
Ne merjen belekanalazni,
Különben el fogja bolondítani.
Aztán soha többé nem jön vissza.
Eltűnik, majd a testét etethetem,
Jó magányosan.
Ez nem kell nekem!
Úgyhogy menjen a tányértól messze,
Legyen a helyén az esze,
Hessegetse a kísértést.

Vagy inkább adjak villát és kést?

Hiába

Szakadt könyvdarabok
Ingó gondolatok medrében
Keresik Prométheusz tüzét.

Elavult csontmaradványok
A nyers talajt
Gombákká érlelik.

Reménykedő elméletek
Alaptalanul
Követelik fejükre a babérkoszorút.

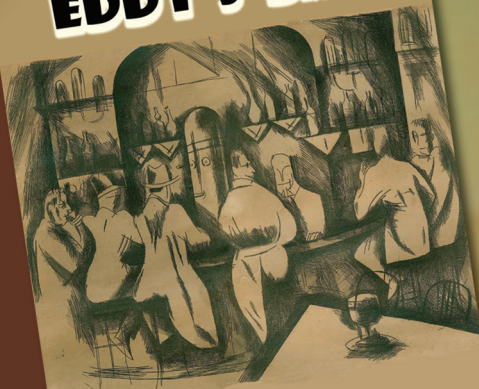
(A kalandos legendák tükrében
Akasztva a valahát s az egykort.)

Mindez hiába.
Újra szomorú dal hangzik a rádióban.

Debüt

-
- 3 Böszörményi Zoltán versei
7 Szőke Imre Mátyás: Selfie (próza)
12 Vida Gergely: Egy háromszög illúziója (vers)
14 Berka Attila: Anómia (próza – részlet)
24 Varga Melinda versei
27 Szabados Árpád meséi
34 Németh András versei
38 Mányoki Endre: Tűz emészt el – Szilánkok egy megírhatatlan regényből (5.)
44 Laik Eszter: A versíró lény (tárca)
46 Boldog Zoltán: Jól tartod magad (tárca)
48 Bárdos József: Véres komolytalanságok – Újabb szócikkek a Balkézikönyvhöz
50 Berka Attila: „Tetszik, nem tetszik, Bibinke is hamiskás” – beszélgetés Vass Tiborral
54 Boldog Zoltán: Két bűvös szó: Nemzeti és irodalomtörténet – beszélgetés Bíró-Balogh Tamással
59 Varga Melinda: Kolozsvári diákdiktatúra, tróger Pannonius – beszélgetés Orbán János Dénessel
67 Balogh Réka: Bibliái kirakós posztmodernkedvelőknek (Farkas Arnold Levente: A másik Júdás)
71 Csoknya Sándor: Négy százharminchat oldal, minek? (Farkas Zsolt: Szia)
75 Horváth Imre Olivér: Alászállás a bunkerbe (Evellei Kata: Álombunker)
78 Kadlót Nikolett: Kávézás a köpönyegforgatóval (Sofi Oksanen: Mikor eltűntek a galambok)
81 Benedek Leila: Nem közönséges siket (Szécsi Noémi: Gondolatolvasó)
84 Czapáry Veronika: Háború az irodalom nyelvén (Jászberényi Sándor: Az ördög egy fekete kutya és más történetek)
87 Boldog Zoltán: Állami csecsszopók (esszé)
93 Frank Tibor: Polgár a romokon (esszé)
102 Ignác Károly: Számvetés a Horthy-korszakkal (esszé)
108 Szakály Sándor: Ítélet és felmentés (esszé)
116 Karácsonyi Tímea – Debüt

THE CLUB AT EDDY'S BAR

by
Zoltán Böszörményi

A The Club at Eddy's Bar
felkerült a Booktrust
könyvajánlójának

toplistájára

a legkedveltebb
májusi könyvek közé.

A Booktrust az angol
könyvkereskedők hivatalos állami
portálja, amely segít tájékozódni
az olvasóknak a gyerekkortól
az idősebb generációig.

2014. április 30-án mutatták be Londonban a Magyar Kulturális Központban Böszörményi Zoltán *Az éj puha teste* című regényének angol fordítását *The Club at Eddy's Bar* címmel.

A dublini Phaeton Kiadó a megjelenetés előtt az angol hagyományoknak megfelelően próbaolvasókkal mérte fel a könyv iránti igényt, és a kiváló visszajelzések alapján a megjelenetés mellett döntött. *Az éj puha testének* angol átírata a szerzőn kívül Sohár Pál munkája.

A könyvet az ír felmenőkkel rendelkező Martyn Ferenc (1899–1986) illusztrációi kísérik. A képzőművész többek között James Joyce *Ulysses* című művét is illusztrálta.

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

